

  **МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

 **БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
BERDYANSK STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

 **Соціально-гуманітарний
ФАКУЛЬТЕТ**

**КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

 **NEW GEOPOLITICS
RESEARCH NETWORK**

**ГРОМАДСЬКА ІНІЦІАТИВА
УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ В ЖЕШУВІ –
ДІМ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

 GIU
GEORGIAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

**ГРУЗИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
МОВ ТА КУЛЬТУР**

**ІНСТИТУТ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ
АКАДЕМІЇ ЦХУМ-АБХАЗІЇ ГРУЗІЇ**

 **ЗАПОРІЗЬКА
ПОЛІТЕХНІКА**
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

**МОВА І СОЦІУМ:
ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ**

Запоріжжя – 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра української мови та журналістики
АНАЛІТИЧНА ПЛАТФОРМА NEW GEOPOLITICS RESEARCH
NETWORK
ГРОМАДСЬКА ІНІЦІАТИВА УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ В ЖЕШУВІ – ДІМ
ІНТЕГРАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ
ГРУЗИНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТУ GIU
ГРУЗИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ МОВ ТА КУЛЬТУР
ІНСТИТУТ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ АКАДЕМІЇ ЦХУМ-
АБХАЗІЇ ГРУЗІЇ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Кафедра журналістики**

МОВА І СОЦІУМ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Збірник тез X Міжнародної наукової інтернет-конференції

Запоріжжя – 2024

УДК 811.161.2'27

Редакційна колегія: **Мельнікова Ю. О.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та журналістики, Бердянський державний педагогічний університет, **Рула Н. В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики, Бердянський державний педагогічний університет; **Юносова В. О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики, Бердянський державний педагогічний університет

Рецензенти:

Харлан О. Д., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет

Школа І. В., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов і методики викладання, Бердянський державний педагогічний університет

*Друкується за рішенням вченої ради
соціально-гуманітарного факультету з використанням дистанційних технологій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 5 від 25.11.2024 р.)*

- М-74 Мова і соціум: етнокультурний аспект: збірник тез X Міжнародної наукової інтернет-конференції (15 листопада 2024 р.) / [ред.кол. Ю. О. Мельнікова, Н. В. Рула, В. О. Юносова]. Запоріжжя : БДПУ, 2024. 127 с.
- У збірнику вміщено матеріали доповідей X міжнародної наукової інтернет-конференції, що відбулася на базі соціально-гуманітарного факультету Бердянського державного педагогічного університету. Конференція була присвячена актуальним питанням філологічної науки та її міждисциплінарним зв'язкам. Учасники розглянули соціолінгвістичний аспект вивчення мовних одиниць; національно-культурний компонент семантики мовних одиниць; текст і дискурс: художній, науковий, публіцистичний; мову як інструмент національної ідентифікації, міжкультурних комунікацій та правозахисту; переклад: статус, проблеми, аспекти; літератури світу в їхній перспективі; сучасні технології викладання філологічних дисциплін; особливості сучасного медіапроцесу.
- Матеріали конференції, вміщені у збірнику тез, можуть бути використані викладачами, вчителями, здобувачами освіти, а також усіма, хто цікавиться сучасними проблемами дослідження мови, літератури, методики викладання філологічних дисциплін, журналістики.

УДК 811.161.2'27

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несуть автори

© Бердянський державний педагогічний університет, 2024

© Автори статей, 2024

ЗМІСТ

Ahibalova T. M., Kalashnyk O. V.	The Potential And Challenges Of Foreign Language Teaching In The Digital Age	6
Александрова Г. О., Богданова М. М., Мельнікова Ю. О.	Плекання цінностей як консолідаційний чинник сучасної української освіти	8
Алтунін П. В.	Риторизація освітньої діяльності як педагогічна проблема	12
Байлим С. О.	Лінгвокультурологічна характеристика стану «зрада» (на матеріалі української мови)	16
Біловол З. В.	Функційний потенціал антонімії в мовотворчості Олеся Гончара	19
Бухтіярова К. С.	Навчальний діалог у контексті риторизації українськомовної освіти	24
Вовк Д. О.	Основні категорії риторики як елемент риторизації шкільного курсу української мови	28
Габрова Ю. О.	Тема булінгу в романі Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи»	31
Гвоздик А. О.	Проблема визначення поняття мовної ідентичності	36
Губа В. О., Носенко В. С.	Ідіостиль письменника як лінгвостилістична категорія	38
Дуброва О. В.	Queer Linguistics In The Context Of Contemporary English-Language Music	42
Кайда О. С.	Психологічна криза самоідентифікації вимушених емігрантів з України	46
Кізілова Д. О.	Засоби мовної виразності у сучасній українській медіакритиці	52

Книш А. В.	Риторизація шкільної мовної освіти як реалізація текстоцентричного принципу	56
Костецька А. М.	Особливості перекладу англомовних письмових рекламних текстів	60
Костромицький Р. І.	Конструктивні елементи сучасного медіатексту	62
Кутепова А. М.	Засоби створення комічного у відеоблозі «Ньюспалм»	66
Ліпич В. М.	Теоретичні засади дослідження словотвірної парадигматики	70
Мельнікова Ю. О.	Мовні особливості репортажних текстів (на матеріалі сайту «Reporters.Media»)	73
Мокляк А. Ю.	Молодіжний сленг у прозовій творчості Андрія Кузьменка	76
Павлик Н. В.	Функціонування вставлених конструкцій як одиниць модифікаційно-супровідного рівня в епістолярному дискурсі	79
Паляничка Н. С.	Одоративна лексика в поезії Миколи Луківа	85
Панченко Н. Я.	Особливості сатиричного зображення дійсності в комедії «Жаби» Арістофана	89
Перегудова В. І.	Лінгводидактичний потенціал української вишивки у підготовці вчителя	91
Рула Н. В.	До питання двофункційності заперечних сполучників	94
Свіца Т. В.	Проблематика історичного роману Івана Білика «Цар і раб»	98
	Колір як структурно-семантичний компонент дискурсу	

Сопіна О. А.	реклами	102
Тищук А. Е.	Подолання мовних бар'єрів в інклюзивному освітньому середовищі	106
Федорик Ю. В.	Взаємозв'язок релігії та мови у формуванні національної ідентичності: випадок українців	109
Цехмистренко В. В.	Особливості визначення параметрів висококонтекстуальних і низькоконтекстуальних культур	112
Шкіль А. М.	Мовностилістичні параметри українських публіцистичних текстів (на матеріалі статей В. Карпенка)	115
Шульженко А. С.	Подкасти як інструмент розвитку української мови та культури	119
Юносова В. О.	Стилістично марковані дієслова в сучасній українській мові	122

Ahibalova T. M., Ph.D in Philology, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Kharkiv National Automobile and Highway University

Kalashnyk O. V., Ph.D in Philology, Senior Lecturer at the Department of Intercultural Communication in Creative Industries, Kharkiv State Academy of Design and Arts

THE POTENTIAL AND CHALLENGES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE DIGITAL AGE

In the era of digitalization, foreign language education is experiencing a renaissance, attracting increasing attention from scholars and practitioners. The processes of globalization and the expansion of economic frontiers have not only changed the world but also revolutionized the methodologies employed in language teaching and learning. The rising number of academic mobility programs for students and educators, coupled with intensive foreign language instruction in secondary schools and higher education institutions, alongside the active participation of Ukrainian researchers in the development and implementation of European educational paradigms, collectively contribute to the enhancement of foreign language communicative competence among the younger generation.

Contemporary trends and the impact of foreign language education in the process of internationalization of higher education are closely intertwined with the proliferation of the Internet and the rapid advancement of technology, which are fundamentally changing the way individuals learn. Nowadays, foreign language instructors are presented with the opportunity to leverage multifunctional online platforms to tailor their teaching methods, consequently meeting the demands of an online learner. However, it is important to note that an over-reliance on technology in foreign language learning may lead to a decrease in essential cognitive skills vital for holistic personal development. These skills include critical thinking, problem-solving, and interpersonal communication, which are crucial for a well-rounded education. This could result in a fragmented learning experience, both in terms of worldview and language proficiency, and caution should be exercised to ensure a balanced approach to technology use in language learning.

One of the foremost responsibilities of contemporary educators is to devise and implement effective learning strategies that empower students to become active participants in a collaborative learning community, rather than merely passive recipients of knowledge. This responsibility underscores the importance of the educator's role in shaping the learning experience. In the Digital Age, the responsibilities of foreign language teachers have evolved, emphasizing their crucial role in transforming students into active participants within a collaborative learning community. This shift requires educators to move beyond conventional teaching and embrace innovative, technology-driven strategies that enhance engagement and foster meaningful interactions.

A fundamental responsibility of contemporary language educators is to design and implement effective learning strategies that leverage modern digital tools to create an interactive, student-centered environment. Teachers are tasked with integrating platforms that enable group work, discussions, and peer feedback, thereby nurturing a sense of collaborative learning. By doing so, students transition from passive recipients of language instruction to active contributors, empowered to share insights, solve problems together, and build on each other's knowledge.

To shape such a dynamic learning experience, language teachers must harness technology not as an adjunct but as a core component of their pedagogy. The use of virtual language labs, interactive language apps, and digital media transforms traditional exercises into engaging, real-world practice. Additionally, educators should assist in equipping their students with the digital literacy skills essential for navigating the vast resources available online. This includes teaching learners to discern reliable sources, interact responsibly in digital space, and use multimedia content to broaden their exposure to diverse linguistic and cultural contexts.

Moreover, fostering autonomy is central to empowering students in the Digital Age. By employing strategies like flipped classrooms and encouraging independent exploration of digital language tools, teachers help students become lifelong learners who can adapt and grow outside the classroom. This approach places responsibility

on students to engage actively with material, preparing them for continuous, self-directed learning.

Cultural competence is another crucial element in contemporary foreign language education. Digital tools make it possible for teachers to introduce authentic, culturally rich materials and connect students with speakers around the world. Through virtual exchanges, global media, and collaborative projects, students develop a deeper understanding of the cultural intricacies that language carries, enriching their learning experience and making them more adept communicators.

Overall, language educators in the eLearning environment are committed to creating a learning context in which students are not just passive recipients of knowledge, but active practitioners engaged in the ongoing development of their language skills. This involves embracing innovation, guiding students in digital literacy, and fostering a culture of collaboration and autonomy. As a result, teachers create an educational experience that prepares students for self-improvement as confident, competent foreign language users in a globalized world.

Александрова Г. О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

Богданова М. М., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

Мельнікова Ю. О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ПЛЕКАННЯ ЦІННОСТЕЙ ЯК КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ЧИННИК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

В умовах війни національні цінності набувають особливої, фундаментальної вартості, вони стають підґрунтям для єднання суспільства, моральної стійкості та витривалості. Уже з перших днів окупації Бердянська у міста разом з іншими активістами викладачі й здобувачі освіти Бердянського державного педагогічного університету намагалися чинити спротив на мітингах і акціях протесту. Дії громади спрямовувалися на активізацію суспільства до

спротиву, збереженню внутрішньої сили в складних умовах. Національні цінності, такі як свобода, незалежність, гідність, виступили факторами, що об'єднали громадян. Вони стали емоційною опорою для подолання страхів, пов'язаних із війною, підтримували стійкість народу і допомагали долати внутрішні розбіжності, що могли послабити спротив.

Війна продемонструвала, наскільки важливий зв'язок із громадою, місцевим самоврядуванням, адже це люди, об'єднані спільною метою, проблемами, потребами на основі історико-культурних особливостей регіону взагалі і у зв'язку з війною зокрема. Наразі потребує перегляду та адаптації професійна підготовка вчителя-філолога. Не можна замовчувати того факту, що український філолог став однією з вразливих категорій під час війни та особливо – окупації. Українські філологи потерпали від насилля поряд з військовими, працівниками правоохоронних структур, громадськими активістами.

Із початком повномасштабного вторгнення БДПУ втратив стіни, викладачі і здобувачі розпорошені по всій Україні і світу, що мало суттєвий вплив на виховну роботу. Університет перейшов в онлайн-формат, пережив локдаун і хакерські атаки під час онлайн-ефірів. Довоєнні заходи значно відрізняються від тих, які проходять під час війни. Тим не менше колектив закладу шукав і продовжує шукати нові шляхи розвитку виховного процесу, що дозволило б і далі згуртовувати спільноту, поширювати позитивний імідж університету. Дуже важливим меседжем було єднання університетської родини, тому всі заходи були акцентовані на вічних цінностях та ідеї єднання.

У грудні 2022 року організували і провели освітньо-культурну толоку «Ідеї Різдва в мистецтві». Ця традиція була продовжена в 2023 році: у квітні провели культурно-мистецьку толоку «Великдень єднає», а в грудні – Різдвяну толоку «Зігріймо серця разом». Кожна толока мала насичену програму, включала в себе інформативні лекції, огляд літератури, пов'язаної з різдвяними новорічними або великодніми святами, майстер-класи з виготовлення

новорічних або великодніх прикрас, інтерактивні лабораторії, квести, сторітелінги, ворк шопи і багато цікавих та креативних заходів. Такі зустрічі спонукають звертатися до культурних символів, мови, історії та традицій, сприяють зміцненню національної ідентичності, посиленню відчуття приналежності до спільноти, надає глибшого сенсу боротьбі за свої ідеали.

Свято вишиванки, яке в БДПУ має давню традицію, у 2023 році через війну та окупацію також знайшло втілення в онлайн форматі: викладачі і здобувачі вищої освіти БДПУ зустрілися в різних регіонах України (Національний музей народної архітектури та побуту України, Київ; Музей історії запорізького козацтва, острів Хортиця, Запоріжжя; центральний парк Вінниці) і записали пам'ятні відеопривітання. Це стало символічним єднанням не тільки університетської спільноти, а й всієї України. Захід мав набагато більше значення, ніж до повномасштабного вторгнення, оскільки кожне слово, кожен фрагмент ролика були прожиті і вистраждані; усі мали усвідомлення того, якою ціною ми виборюємо нашу свободу, культуру, традиції.

Не менш важливим для єднання університетської родини став День Незалежності України, який так само згуртував бердянську академічну спільноту в серці Києва на Майдані Незалежності, у серці Запоріжжя біля музично-драматичного театру імені В. Г. Магара, у серці Львова біля Львівського національного академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької, у серці Вінниці. Результатом цих зустрічей став патріотичний відеоролик єдності.

Поряд із традиційними заходами (Посвята студентів у першокурсники, Студент року, День студента, радіодиктант національної єдності), які здебільшого проходять в онлайн-форматі, в університеті запровадили й нові традиції. Напередодні Дня працівника освіти пройшов конкурс «Викладач року 2023», за яким здобувачі визначили найкращих серед педагогів закладу.

Збільшилася і кількість онлайн-заходів. Продовжили досвід проведення загальноуніверситетських лекцій, які розпочали з вересня 2022 року. За цей час

викладачі провели більше 20 таких публічних заходів. Організували загальноуніверситетську хвилину мовчання до Дня пам'яті жертв голодомору, а також загальноуніверситетський захід до Дня Гідності і Свободи. Усі ці зустрічі сприяють усвідомленню нашої ідентичності, перепрочитанню історії нашого народу, розумінню, яку високу ціну сплачувала Україна упродовж своєї історії за свободу і незалежність. Крім того, ці заходи сприяють єднанню спільноти, розкиданої по всьому світу, усвідомленню, що однодумців єднають не стіни, а спільні інтереси та мета.

Завершився календарний рік новим форматом для університету – читкою п'єси-казки на одну дію «Свято зірки, або бажання, здійснись!» сучасної авторки Надії Симчич під керівництвом Марини Богданової. Родзинкою цього заходу була сумісна гра студентів, випускників, викладачів БДПУ.

Численні зустрічі з університетською та міською громадами сприяють обговоренню болючих і проблемних питань окупації, освіти, культури Бердянська та визначенню цілей і завдань, які стоятимуть перед громадою після його деокупації.

Усі вони відбуваються у межах реалізації Бердянським державним педагогічним університетом Цілей сталого розвитку. Місія, бачення, пріоритети розвитку Бердянського державного педагогічного університету спрямовані на реалізацію Цілей сталого розвитку України (Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року) з метою забезпечення цілісної освіти, збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку нашої держави.

Таким чином, у часи війни національні цінності стають не тільки символами, а й активними рушіями, що підтримують та підсилюють боротьбу нації за своє існування, об'єднуючи зусилля всього суспільства для досягнення спільної мети.

Алтунін П. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Ницета В. А., доктор педагогічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет

РИТОРИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У сучасному суспільстві нині реально існує запит на теоретичні знання і практичні навички спілкування, правила поведінки, мистецтво діалогу, що пов'язано з інтеграцією України у світове співтовариство, підвищення значущості дієвої, ефективної комунікації. Педагогічна спільнота обстоює думку, що компетентності людини у спілкуванні запорукою й фактично гарантують успіх у всіх видах життєдіяльності. Нині неабиякої ваги набувають процеси риторизації, до яких останнім часом спостерігаємо інтерес з боку науковців і вчителів-практиків. З огляду на зазначене, вважаємо тему дослідження **актуальною**.

Мета статті – вивчити сутність риторизації та визначити основні шляхи запровадження її в контексті педагогіки.

Володіння риторичними знаннями, уміннями й навичками необхідно для соціалізації особистості, ефективного виконання своєї ролі в суспільстві, самоусвідомлення, самовдосконалення, самореалізації й подальшого розвитку.

Риторизація, за висловом Н. Голуб, розглядається як процес «переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики, ... активізацію пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу» [1, с. 42]. Сам термін «риторизація» було введено С. Мінесвою на позначення співдії риторики з освітнім і виховним процесом у сучасній школі, процесу перетворення, удосконалення й розвитку навчального процесу в цілому, викладання будь-якої навчальної дисципліни засобами риторичної діяльності учасників процесу (цит. за [2]). Виокремлюють три

складники цього поняття: 1) риторизація як використання в навчальній діяльності риторичних жанрів; 2) риторизація освітнього процесу загалом і начального предмету зокрема; 3) риторизація навчальної й позанавчальної діяльності.

Зазначені твердження свідчать, що риторизація пов'язується з процесами перебудови, перетворення, удосконалення й розвитку в галузі освіти. Подібні думки співзвучні з висновками В. Нищети про інноваційність риторизації [3].

Варто розглядати риторизацію як взаємодію риторики із системою освіти і як здійснення процесу навчання й виховання за законами цієї науки. Це створює передумови для реалізації в освітній практиці вимог до спеціаліста-гуманітарія, підготовки до подальшої діяльності.

Риторичне є інтегральною якістю мовної комунікації, специфічною рисою чого постає єдність ефективного й оптимального, що виникає на основі усвідомлення мовцем чи слухачем мети комунікативної діяльності та її продукту об'єкта, чим є текст.

Сьогодення вимагає розвинених комунікативних умінь людини і, перш за все, це здатність до вдалої постановки проблеми у діалозі, полілозі, що включає в себе її чітке й лаконічне формулювання, вибудовування ланцюга аргументів. Нові зміни системи освіти у зв'язку з цим стосуватимуться розвитку таких аспектів:

- аналітичних умінь, тобто умінь застосовувати логічні процесів мислення (аналіз, синтез, дедукція, індукція);
- діалогової складової спілкування, що означає залучення слухача до синхронної співдії; головна особливість діалогу – це переміщення людини в центр комунікації, тісний контакт мовних особистостей, що дає можливість для розкриття кожного; ця форма спілкування розуміє під собою не просто експлікацію, але й зіставлення, протиставлення позицій, що можуть виявитися в результаті протилежними, схожими або подібними;
- навичок коректної полеміки, що сприятиме становленню кращих моральних

- якостей мовця: він уникатиме зайвої однозначності, категоричності, надмірної прямої; це полегшить пошук правильного рішення, компромісу;
- слідування етичним нормам, встановленим суспільством;
  - суворий ортологічний контроль, що надає мовній особистості більшої переконливості, толерантності у ставленні до аудиторії як адресата [2].

Механізми стосовно конкретної практики втілення ідеї риторизації освіти в практику такі:

1. Риторична ситуація, що її розуміємо як збагачення всіх навчальних та позанавчальних ситуацій риторичними засобами розв'язання, унаслідок чого суб'єкт має можливість саморозвиватися й самореалізовуватися, а стосунки на уроці переходять в систему суб'єкт-суб'єкт, у чому вбачаємо докорінну відмінність від застарілих підходів.
2. Риторичний жанр, що його використовує учнем і дає йому змогу усвідомлювати себе в ролі автора й адресата тексту, сприяє індивідуальному розвитку, соціалізації особистості.
3. Риторичний діалог, покликаний розвивати ставлення учня до себе як суб'єкта культури і покращувати розуміння сутності навчального предмету, необхідний для реалізації здібностей, якостей особистості.

Використання на практиці різноманітних механізмів риторизації включає в себе як завершення діагностику отриманого результату. Важливо, як «зростає» особистість, як виявляє себе в предметних знаннях, способах діяльності й особистісних якостях у гуманітарному освітньому просторі. Діагностика виявляє відповідність актуального стану розвитку встановленому рівню. Вона складається з таких компонентів, як норма, реальний факт, інструментарій для його характеристики, логіка розвитку [1]. Результативність діяльності учнів можна піддавати діагностиці за допомогою аналізу текстів, продукованих мовленнєвою діяльністю.

Г. Сагач у своїх працях неодноразово наголошувала, що «формування духовної особистості із розвиненими креативними якостями – вища мета

педагогіки та суміжних гуманітарних наук, зокрема, риторики» [4, с. 203]. Вважаємо, що духовність як ціннісний вимір буття внутрішнього та зовнішнього в їх єдності, його співвіднесеність з вічністю, а не повсякденністю, з устремлінням до Істини, Добра, Краси, з творчістю та свободою (І. Зайченко), має бути метою й результатом не лише вивчення риторики, алей риторизації освіти.

Отже, риторизація освіти є необхідною умовою навчання й виховання гармонійної особистості, майбутнього професіонала. Сьогодення вимагає все більших ментальних здібностей для успішного виконання соціальних функцій, володіння низкою знань, умінь, навичок впливу на оточення. Риторизація освітнього процесу необхідна для соціалізації, духовного й інтелектуального зростання особистості.

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
2. Ницета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
3. Ницета В. А. Інноваційний аспект риторизації шкільної мовної освіти. *Розвиток науки педагогіки та психології у сучасних умовах: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 28–29 жовт. 2011 р.)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. С. 80–81.
4. Сагач Г. М. Формування духовної особистості засобами благодатного слова. *Школа життєтворчості особистості: наук.-метод. зб.* / За ред. І. Г. Єрмакова. Київ: ІСДО, 1995. С. 202–207.

Байлим С. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Ліпич В. М., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ «ЗРАДА» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Сучасна українська лінгвокультурологія є новим напрямом у лінгвістиці, що досліджує когнітивні процеси людини: національні, етнічні, ментальні. Однак культура постійно змінюється, що особливо помітно під час зміни правителів, економічних систем, соціальних потрясінь, запроваджень технічних інновацій.

Актуальність пропонованої роботи полягає у спробі представити шляхи дослідницької діяльності у сучасній українській лінгвістиці щодо стану «зрада» як явища соціально-культурного досвіду. Центральними поняттями цього стану є добро та зло, які не тільки формують стрижень моральної свідомості, а й визначають моральні поняття: вірність, обов'язок, совість, свобода, справедливість, честь.

Вчені неодноразово зазначали, що комунікація є «дзеркалом» історичних подій, які відбуваються у соціальних системах. Феномен зради відображає соціальний факт, який відбувся на початкових етапах розвитку сучасного суспільства, і змінюються в історичному часі. Віднесеність феномена зради до лінгвокультурології народу визначає стійкість цього явища, і потребу сучасного суспільства у визначеності. Аналіз центральних понять стану «зрада» надасть можливість зрозуміти спосіб мислення та сприйняття навколишньої реальності певним мовним колективом.

Вчені трактують зраду як соціальну категорію оцінки нерелевантного результату, що базується на категорії віри. В основі такого процесу лежать бінарні стосунки: етнічні, державні, дружні, партійні, професійні, сімейні, соціальні, релігійні.

Стан «зрада» був об'єктом лінгвістичного аналізу в працях вітчизняних науковців: С. Кобута, К. Хижняк, В. Башманівського, Н. Левченко, Г. Охріменко, О. Гандзій, Є. Гончарук, О. Юрчук, О. Сазонової тощо.

Дослідники під час аналізу інтерпретують зраду, як лексему, поняття концепт, етичну категорію, моральну категорію, архетип, дискурс, феномен, гендерний стереотип, аксіологічну опозицію. У сучасному політичному дискурсі використовуються інвективні номінативні одиниці, які містять сему «зрада»: продажність, керованість. Ми виокремлюємо опозиційні пари: кохання – зрада, вибір – зрада, вірність – зрада, гріх – зрада.

Сьогодні можна стверджувати про важливість стану зради в українській лінгвокультурі: використання його в назвах статей, книг, віршів; створення метафор, які стали афоризмами; називання матеріальних об'єктів: кораблів, клубів, кафе. Доведено, що існують особливості сприйняття феномена зради, які пов'язані з такими особливостями, як наполегливість, відповідальність.

У процесі дослідження концепту «зрада» виявлено, що вже в середні віки цей феномен був інструментом регулювання на всіх рівнях соціальних відносин, зраду застосовували для зміцнення власних позицій та ослаблення позицій противника в політичних подіях, а також використовували як форму боротьби за владу. Часто феномен «зрада» є індикатором відносин спільнот, що належать до різних конфесій. Є такі ствердження, що «зрада» транслює результат роботи придворних істориків, тому це дозволяє визначити його як індикатор нестабільних соціальних відносин [1, с. 23].

У своєму дослідженні ми відносимо феномен «зрада» до символічних феноменів соціального та політичного життя суспільства і визначаємо його як індикатор неуспішних ситуацій. Саме такі ситуації сприймаються як надто важкі та неприємні.

Якщо говорити про умови прояви феномену зради, то можемо стверджувати, що це виникає тоді, коли позитивні цінності суспільства та їх реальні стани вступають у протиріччя. Наприклад, репрезентація «війни»

актуалізує соціальні цінності, які означають «престиж», «гордість», «успіх предків». Однак, емоції, які співвідносяться з цими подіями, породжують втрату самоповаги, бо їхнє посилення пов'язане з відчуттям провини та почуттям втрати. У результаті виявлено, що феномен зради:

- відображає відносини груп, які існують в одному соціальному просторі;
- характеризує відносини через особливості соціально-культурного досвіду груп;
- визначає суть історичної події.

Отже, актуальність дослідження феномену зради в лінгвокультурології полягає в ідентифікації та аналізі соціального феномену, виявлення факторів, пов'язаних з трансформацією соціальних уявлень про явище «зрада», а також аналіз проблем цього феномену. «Зрада» є усталеним багатовимірним соціальним феноменом, у якому зафіксовано соціально-психологічні механізми, вироблені в культурно-історичному процесі, відображені властивості актуальних реальних ситуацій, які по-різному переживаються суб'єктами через їхні соціально-психологічні особливості.

Лінгвокультурологічний феномен зради є багатовимірним, усталеним явищем соціального життя суспільства, актуалізованим внаслідок складних, неприємних, неуспішних ситуацій, що виникають в умовах суперечності між суб'єктами та запитом актуальної соціальної ситуації, яка потребує вибору «правильних» дій.

Література

1. Башманівський В. І. Тема зради крізь призму сприйняття М. Зерова та В. Свідзинського. *Літературознавчі студії*. Житомир: ЖДУ, 2009. Випуск 3. С. 21–29.
2. Гандзій О. А. Проблема морального розвитку нації у творчості Івана Огієнка та Романа Іваничука. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2010. № 2. С. 174–177.
3. Іванченко М. Ю. "Семантична структура концепту зрада та способи його лексичної репрезентації в англійській мові." *Науковий вісник*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). 6 (2016). С. 57–62.

4. Панфілова Н. Ю. Особливості вербалізації концепту Зрада/Treachery в українській та англійській мовних картинах світу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2010. Вип. 8. С. 440–448.

Біловол З. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Павлик Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ФУНКЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНТОНІМІЇ В МОВОТВОРЧОСТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Вивчення мови художньої літератури – одне з найважливіших завдань лінгвостилістики, оскільки в художньому тексті втілені не лише всі функції мови, і передусім естетична, але й репрезентуються мовні доміанти творчої особистості. У пропонованій науковій роботі для аналізу обрано мовотворчість неповторного класика і знакової постаті української літератури другої половини ХХ століття Олеся Гончара, у прозі якого яскраво відтворено український національний характер, менталітет народу, оспівано вічні духовні цінності, осмислено місце людини в світі.

Щодо значення творчого доробку письменника в історії української мови погоджуємося з думкою дослідниці А. Ганжі, котра наголосила, що «потужний креативний потенціал мовної практики письменника, бездоганне володіння літературним стандартом української мови, взірцевість мовної норми, репрезентованої у художніх і публіцистичних текстах, постійна безупинна робота над словом дає підстави говорити про лінгвофеномен Олеся Гончара в мовно-культурному просторі його доби» [2, с. 61-62]. А літературознавець П. Кононенко назвав мову письменника «образом Духу ХХ століття: в ній нуртує Природа всієї Планети... це Мова ніжної, душевної Людини, митця-воїна, педагога, трибуна, мислителя з волею аналітика і провидця, пророка;

творця національної Мови XX й XXI століть. Мови самодостатності, великої місії й вічності Українства» [4, с. 209-210].

Аналіз мовних параметрів ідіостилю Олеся Гончара розпочнемо з визначення критеріїв вивчення мовотворчості письменника взагалі. Дослідниця С. Бибик у цьому контексті виділяє два підходи: 1) *системно-функціональний* – передбачає дослідження творів у комплексі чи в проєкції на історію української літературної мови, чи як трактування естетичних функцій мови, зважаючи на соціально-політичні орієнтири автора); 2) *за рівнями* – виокремлення певного рівня мовних одиниць, за якими простежується мовна майстерність письменника [1, с. 22–33]. У пропонованій статті дослідження особливостей індивідуального стилю обраного нами письменника здійснено на лексичному мовному рівні, зокрема простежено функційний потенціал антонімії в романі «Собор», а також проаналізовано експресивність мовних засобів в творчому доробку автора.

Художній стиль Олеся Гончара насичений антонімами та стилістичними прийомами, заснованими на антонімії, які широко використовуються для реалізації естетичної функції мови та сприяють створенню контрастного опису дійсності. Під *антонімією* традиційно розуміється тип семантичних відносин лексичних одиниць, що мають протилежні значення. В її основі лежить асоціація за контрастом, що відображає значущі відмінності однорідних за своїм характером предметів, явищ, дій, якостей та ознак. Усі лексичні одиниці, які вступають в антонімічні зв'язки, виявляють загальну (інваріантну) ознаку – наявність граничного заперечення у значенні одного з компонентів пари. До лексичних антонімів належать два і більше слова, що мають протилежні за загальною і найбільш істотною для їхнього значення семантичною ознакою.

При визначенні антонімічності слів обов'язковою умовою є логіко-семантична співвіднесеність позначуваних ними понять. Адже в антонімічні стосунки вступають лише ті слова, які співвідносяться за змістом на основі протилежності. Сюди належать лексеми, що позначають якості, почуття,

простір, час, різноманітні дії і стани. В антонімічних стосунках слова можуть перебувати й тоді, коли одне з них є нейтральною назвою, а друге – емоційно-забарвленою [5, с. 63].

Використання антонімів найбільш притаманне художньому стилю, оскільки вони дають невичерпні можливості для створення епізодів, у яких контрастують різнорідні поняття, вживається пряме й переносне значення слова. Внаслідок цього поряд з загальнономовними антонімами в тому чи іншому контексті в антонімічні зв'язки можуть вступати слова, які у звичайному вжитку не мають протилежних значень. Подібні лексеми не вирізняються регулярною відтворюваністю, не знаходять відбиття у словниках антонімів, а трактуються як контекстуальні антоніми, або індивідуально-стилістичні. Важливою рисою і загальнономовних, і контекстуальних антонімів є наявність у них протилежної семантики. Антонімізуються назви таких явищ та предметів, якостей, які співвідносяться між собою, належать до однієї і тієї ж категорії об'єктивної реальності як взаємовиключні поняття. З цього випливає, що специфіка протилежних значень полягає в тому, що вони не лише виключають, а й зумовлюють, передбачають одне одного. Набуття лексемами протилежної семантики в певному контексті пов'язане з притаманними автору асоціаціями, творчим потенціалом письменника.

Аналізуючи антоніми у творчості Олеся Гончара, необхідно зауважити, що їх можна певним чином розмежувати. Усю сукупність виявлених одиниць доцільно розподілити на два типи. *Загальнономовні антоніми* – це пари слів, антонімічні стосунки яких зрозумілі без будь-якого контексту, наприклад: «*І праведників, і грішників – усіх він єднав*» [3, с. 14]; «*Що збудували? Що зруйнували?*» [3, с. 14]; «*Було неймовірністю, що наперекір цьому несамовитому шалові смерті раптом з'являється із надр небуття, вдирається в ці вибухи, туркоти й чади маленький пагінчик життя*» [3, с. 15]; «*Сміюся і плачу...*» [3, с. 45]; «*Чує нове, в старому не запис*» [3, с. 55].

У мові наявна велика кількість слів, які у прямому значенні не мають антонімічних відношень, але вони знаходять антонімічне відображення в переносному значенні. Ці антонімічні відношення стають зрозумілими у певному контексті і мають назву *контекстуальних*, наприклад: «*А воно ще й дибки стає, лихословить, тільки в штабі заскиглило: оця, каже, тьотя вуху мені так скрутила, дивіться, аж розпухло... занесіть це в акт!*» [3, с. 9]; «*Був світ – стала безодня руїни й нежиття*» [3, с. 12].

З семантичним потенціалом антонімів тісно пов'язані їхні стилістичні функції. Вони репрезентовані в особливих фігурах мови, які широко використовуються при реалізації естетичної функції мови. Це *антитеза* – стилістичний прийом для позначення контрастної сутності явищ та *оксюморон* – мовна фігура, у якій поєднуються два протилежних за змістом поняття, що є несумісними і непоєднуваними. Функції антонімів досить різноманітні. В обстеженому текстовому матеріалі антонімічні пари використовуються у пейзажних малюнках, у зображенні почуттів, будь-яких життєвих колізій, наприклад: «*Стоїть на подвір'ї серед збудженої малечі Баглай-студент, погляд невідривно там, у високості над собором, де птахи, мов янголи, то згаснуть у коксохімівській хмарі, то знову сріблясто затріпочуться, зблиснуть...*» [3, с. 22]; «*Ще, здається, недавно рипіли гарби повз нього з снопами, клетотіла революція на цьому майдані соборному, дзвони калатали на сполох, кликали на сходки, на пожежі, то радісно, то тривожно будили передмістя, б'ючи пудовими язиками свою литу, з домішкою срібла мідь...*» [3, с. 240]; «*Невидимі, кабінетні, а втім такі, де нікому пощади нема: або ти переможець, або ти розчавлена жертва...*» [3, с. 60]; «*І знову дні руді та бурі, такі щасливі та сумні...*» [3, с. 61].

Найбільш виразними функціями у проаналізованих творах є зіставлення (використовуються з метою порівняння реалій) та протиставлення (вживаються задля розмежування реалій за певними стилістичними ознаками): «*Горіли свічки, з розмашистих кадил пахощами ладану обдавало людей, сяяли в*

рушниках ікони, півча – аж розлягався собор – переливалася райськими голосами, виспівуючи людям небесне, вічне блаженство, а після відправ знову їх викидало із небес у реальний жорстокий світ хижацтва, здириства, нестатків...» [3, с. 14]; «Розвиватиметься ... у бік прекрасного, а не потворного...» [3, с. 13]; «...собор стоїть над селищами в задумі один серед тиші, серед світлої акацієвої ночі, що більше навіть не на ніч схожа, а на якусь, сказати б, антиніч» [3, с. 3].

Кожен визначний письменник має свій власний стиль, неповторний творчий почерк. Своєрідність мови автора проявляється на всіх рівнях мови, насамперед лексико-семантичному, а також в індивідуальному відборі та поєднанні мовних одиниць, образно-виражальних засобів. Фахівці стверджують, що образ автора необхідно шукати саме у його мовотворчості з опертям на світовідчуття й особливості світовідтворення.

Отже, антоніми використовуються в художніх текстах як один із виражальних засобів, вони актуалізують найбільш суттєвий для автора предмет, його ознаки, властивості, дії, стани, а також комунікативно значущу ситуацію. Відтворення в одному висловлюванні протиставлених у часі, місцезнаходженні, стані, кольорові тощо явищ привертає увагу читача особливою виразністю, образністю. Звернення до антонімів характеризує особливості світогляду та стилю письменника. Антоніми у прозі Олеся Гончара розмежовують певні поняття, протиставляють їх, підсилюють емоційний контраст.

Література

1. Бибик С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвостилістики. *Українська мова*. 2018. №4. С. 22–33.
2. Ганжа А. Мовний портрет Олеся Гончара в українській кінодокументалістиці. *Культура слова*. 2018. Вип. 88. С. 59-68. URL: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zhurnal-kultura-slova-88/filosofiya-movy-olesya-gonchara.html>.

3. Гончар О. Собор: роман. Балтимор – Торонто: Видавництво «Смолоскип ім. В. Симоненка», 1968. 240 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/10002/file.pdf>.

4. Кононенко П. Олесь Гончар і питання української мови. *Культура слова*. 2018. Вип. 88. С. 202-210. URL: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zhurnal-kultura-slova-88/filosofiya-movy-olesya-gonchara.html>.

5. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Тернопіль: Навчальна книга, 2000. 248 с.ʹ

Бухтіярова К. С., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Ницета В. А., доктор педагогічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет

НАВЧАЛЬНИЙ ДІАЛОГ

У КОНТЕКСТІ РИТОРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві спостерігаємо підвищення значущості дієвої, ефективної комунікації, запит на теоретичні знання і практичні навички спілкування, правила поведінки, мистецтво діалогу, адже це є запорукою й фактично гарантує успіх у всіх видах життєдіяльності людини. Освіти нині відповідно реагує на суспільні потреби й орієнтується на підготовку фахівців, що володіють високою комунікативною культурою, етикетними нормами поведінки.

Освітняни всіх рівнів сьогодні розробляють ефективні моделі та технології формування у шкільної молоді компетентностей у процесі навчання. Однак на сьогодні в Україні відсутні розробки формування діалогічного мовлення учнів у контексті риторизації україномовної освіти, що свідчить про **актуальність теми дослідження**.

Мета роботи – з'ясувати особливості формування діалогічного мовлення учнів у контексті риторизації україномовної освіти.

Українська освіта поступово еволюціонує в бік риторизації процесу навчання української мови. Риторизацію шкільного курсу української мови

визнано актуальним питанням, її пов'язують із упровадженням елементів риторики у вивчення всіх мовних розділів, з формуванням мовної особистості, комунікативної й риторичної компетентностей, культури мовлення учнів.

С. Коваленко стверджував, що «свідоме життя людини можна розглядати як послідовність і сукупність промов, якісного чи неякісного мовлення, від чого великою мірою залежить її доля, а також доля інших людей, отже, і всього суспільства» [2, с. 51], тому риторику природно вважати наукою життя. Риторика розглядає питання користування «мовленнєвою активністю в особистому житті та в суспільній діяльності», має за ціль пошук «оптимальних алгоритмів мовленнєвої поведінки людини в різних ситуаціях суспільного та особистого життя» [6, с. 7].

Риторизацію, за висловом Н. Голуб, варто розглядати як процес «переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики» [1, с. 42].

До інтелектуальних цінностей світової культури відносять мистецтво діалогу. З огляду на це ритор розглядається ще й як активізація процесу навчання засобами діалогу.

Конструктивний діалог дуже важливий і в освіті, і в суспільному житті, діалогічній вправності необхідно вчити. І процес вивчення риторики в загальноосвітній школі потрібно вибудовувати за принципом гармонізуючого діалогу [1, с. 229]. Оптимальна діалогічність на уроках української мови сприятиме об'єднанню учасників дидактичної та комунікативної взаємодії, злагодженості їхніх стосунків, буде запорукою результативності спільних дидактичних і комунікативних зусиль.

Непересічного значення набуває проблема навчання діалогічного мовлення в закладах загальної середньої освіти. При цьому доцільно вивчати теорію діалогу паралельно з практичним розвитком діалогічного мовлення учнів.

Діалог – це різновид (тип) мовлення, при якому відбувається обмін взаємообумовленими висловлюваннями-репліками при зоровому й слуховому сприйнятті сторін [3, с. 234]. У загальноосвітній школі особливої ваги набуває навчальний діалог – особлива форма навчання, за допомогою якої забезпечується рух його учасників (учнів і вчителя) до спільного для всіх пізнавального результату [3, с. 201]. Різновидами діалогу як методу навчання в дидактиці вважають бесіду, суперечку, диспут, дискусію, дебати, але вони не є рівноцінними.

Риторизацію шкільного курсу української мови варто розглядати в контексті компетентнісного (життєтворчого) підходу, маючи на меті формування риторичної компетентності учнів. Окрім того, логічно застосовувати проектний підхід, розглядаючи мовлення школярів як проект і проектуючи процес риторизації. Пропонуємо зразок ланцюжка риторизації засобами діалогу.

Діалогічне мовлення

Мета – удосконалити вміння учнів складати діалоги; удосконалити діалогічне риторичне мовлення школярів; формувати навички ділового спілкування. Очікуваний результат – сформованість в учнів складових риторичної компетентності.

Відповідно до вимог чинної програми з української мови кожному учневі 9-го класу в другому семестрі має бути виставлено контрольну оцінку за діалогічне мовлення (контроль діалогічного мовлення здійснюють протягом навчального року [4, с. 176]). Учитель-словесник самостійно проектує власну діяльність і діяльність учнів із зазначеного напрямку, виділяючи для цього час у освітньому процесі. Варто пам'ятати, що діалог – це насамперед спілкування, і вчити дітей спілкуванню необхідно постійно. Зокрема, можна запропонувати підготувати сценарії ділових розмов на такі теми: а) співбесіда при влаштуванні на роботу за спеціальністю; б) розмова з роботодавцем, що розмістив оголошення про набір, наприклад, рекламних агентів чи волонтерів; в) розмова

з організатором курсів водіння автомобіля (учень хоче їх відвідувати, незважаючи на те, що заняття почалися тиждень тому). Для успішного виконання подібних завдань учні мають володіти знаннями про комунікативний аспект ділового етикету, тобто словесні формули та етикетні норми вітання, звертання, знайомства, побажання, віншування, благословення, подяки, поведінки у транспорті тощо.

Рефлексія з боку учнів і коригування їх діяльності з боку вчителя відбувається постійно в процесі роботи із зазначеного напрямку.

Підсумкове оцінювання.

Висновки. Варто розглядати риторизацію шкільного курсу української мови як активізацію пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу і з цією метою здійснювати цілеспрямовану діяльність з оволодіння як учнями, так і педагогами теорією діалогу; дидактичну взаємодію всіх учасників навчального процесу вибудовувати як навчальний діалог; риторичний діалог на уроці української мови використовувати як метод навчання, форму навчання, форму організації навчання; вибудовувати педагогічне спілкування як риторичне за критеріями діалогу.

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
2. Коваленко С. Риторична освіта в контексті сучасної лінгводидактики. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2008. № 8 (38). С. 51–60.
3. Нищета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
4. Українська мова: 5–9 кл.: програма для загальноосвіт. навч. закл. 2017 р. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/ukrajinska-mova/> (дата звернення: 14.08.2017).
5. Чибісова Н. Г., Тарасова О. І. Риторика: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 228 с.

Вовк Д. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Нищета В. А., доктор педагогічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ РИТОРИКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ РИТОРИЗАЦІЇ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Пріоритетним напрямком модернізації шкільної мовної освіти вважають введення в освітній процес курсу практичної риторики, оскільки до цієї науки останнім часом виник суспільний інтерес, що пояснюється всезростаючою потребою суспільства в умінні вправно володіти словом. Однак нормативні документи не містять цього компоненту. З іншого боку, посилюються процеси риторизації в шкільній українськомовній освіті з метою реалізації риторичного аспекту української мови. З огляду на це, проблема риторизації шкільної освіти сьогодні є досить **актуальною**.

Мета дослідження – дослідити умови використання знань категорій риторики як елементу риторизації розвитку мовлення учнів.

Риторизацію шкільного курсу української мови пов'язують з упровадженням елементів риторики у вивчення всіх мовних розділів, із формуванням мовної особистості, комунікативної й риторичної компетентностей, культури мовлення учнів. Риторизацію, за висловом Н. Голуб, розглядають як процес «переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики» [1, с. 42].

Риторика – це наука про способи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей. Ця наука вивчає методику творення тексту, визначає його структуру, найбільш придатну для зрозумілого й аргументованого викладення думки. Що стосується риторизації процесу навчання, то, розглядаючи її з погляду навчання української мови за канонами

риторики, логос, етос, пафос є основними категоріями класичної риторики (за Л. Мацько [2, с. 10], [3]; за Н. Чибісовою й О. Тарасовою [5]); основними загальними поняттями класичної риторики (Н. Голуб [1]).

Логос означає зміст, творчу думку, розумність, раціональну ідею слова (саме логос характеризує риторику як науку про переконання). Етос – моральний кодекс мовця, зразкова суспільна й особиста морально-етична поведінка оратора, моральні ідеали, що утверджує слово, моральний принцип красномовства, моральне право особистості на промову, морально-оціночний критерій мовлення. Під патосом розуміють емоційний вплив слова на адресата, інтелектуальне, вольове, емоційне устремління мовця задля досягнення комунікативної мети.

Розглянуті три основні категорії риторики – етос, пафос, логос – постійно перебувають у зв'язку один з одним, взаємно зумовлюючи до взаємного проникнення. Етос створює умови для мовлення, пафос – джерело створення задуму мовлення, логос – словесне втілення пафосу на умовах етосу.

Риторизація навчання української мови як організація діяльності за канонами риторики означає побудову дидактичної взаємодії між учителем та учнями й між школярами через призму риторичних категорій етосу, пафосу та логосу.

Риторизація мовленнєвого розвитку учнів потребує ознайомлення з основними категоріями риторики ще на початку шкільної україномовної освіти. Така цілеспрямована діяльність матиме результатом сформованість у школярів умінь вибудовувати своє мовлення за правилами етосу, пафосу та логосу.

Риторизація стосується не лише мовлення учасників педагогічної взаємодії. За канонами риторики має бути дібрано мовний матеріал для уроків української мови (тексти, дидактичний супровід), Риторизація стосується також і педагогічного спілкування. Щодо останнього варто зазначити, що вчителів необхідно перейматися не лише мовленнєвою вправністю, а й раціональністю, етичністю й впливовістю кожного свого слова, навіть на рівні організаційних і

звичайних дисциплінарних моментів [4].

Риторизацію шкільного курсу української мови варто розглядати в контексті компетентнісного (життєтворчого) підходу, маючи на меті формування риторичної компетентності учнів. Окрім того, логічно застосовувати проєктний підхід, розглядаючи мовлення школярів як проєкт і проєктуючи процес риторизації. Реалізація технологічного підходу дозволить предметно застосовувати риторизацію та гарантовано досягати запланованих результатів [4].

У процесі проєктування технологічних ланцюжків риторизації уроків розвитку мовлення в 9-му класі ми послуговувалися чинною програмою з української мови і шкільним підручником для 9-го класу. Кожний технологічний ланцюжок складається з чотирьох етапів: постановка проблеми-задачі (орієнтування, мотивація, цілевизнання, проєктування); робота учнів під керівництвом учителя (організація виконання плану діяльності, виконання проєкту); рефлексія, оцінка поетапних результатів, коригування; підсумкове оцінювання.

Наведемо приклад одного з технологічних ланцюжків риторизації уроків розвитку мовлення в 9-му класі.

Письмовий переказ

1. Мета – удосконалювати вміння аналізувати тексти (авторське мовлення з погляду риторики); удосконалювати вміння стисло переказувати тексти публіцистичного стилю, застосовуючи риторичні вміння й навички. Очікуваний результат – сформованість в учнів складників риторичної компетентності.
2. У дев'ятикласників відповідно до вимог програми мають бути сформовані вміння здійснювати лінгвістичний аналіз текстів. Пропонуємо проаналізувати текст «Цвіт слова народного», послуговуючись схемою риторичного аналізу. Вважаємо це за доцільне, оскільки приклад тексту як форми риторичного мовлення слугуватиме зразком для учнів, сприятиме

формуванню їх мовлення як риторичного.

3. Оцінка поетапних результатів проєктування відбуватиметься опосередковано у процесі порівняння власного мовлення з аналізованим зразком. Корекція мовлення учнів проходитиме у процесі написання стислого переказу.

1) Підсумкове оцінювання.

Висновок. Риторизацію розглядають як процес переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики: етос створює умови для мовлення, пафос – джерело створення задуму мовлення, логос – словесне втілення пафосу на умовах етосу.

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
2. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.
3. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: [навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 607 с.
4. Ницета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
5. Чибісова Н. Г., Тарасова О. І. Риторика: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 228 с.

Габрова Ю. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Харлан О. Д., доктор філологічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет

ТЕМА БУЛІНГУ В РОМАНІ МАКСА КІДРУКА

«НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ»

Булінг у школі – одна з найгостріших проблем сьогодення. У 2017 дитячий фонд ООН Юнісеф провів опитування серед дітей в Україні, за результатами дослідження було виявлено, що «67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу впродовж останніх трьох місяців, а 24% дітей стали жертвами цього явища. Найбільш вразливими до булінгу є сором'язливі, зі зразковою поведінкою діти, а також діти, які, в силу різних життєвих обставин, «замкнуті в собі», закриті для спілкування. Найчастіше діти піддаються цькуванню з боку однолітків за свій зовнішній вигляд, переконання, поведінку, а також через різні життєві обставини тощо)» [4, с. 4]. Власне, визначення терміну булінг надають у законі України «Про освіту»: «булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

Ознаками булінгу є, по-перше, систематичність, по-друге, наявність кривдника, потерпілого, спостерігачів. Булер та потерпіла особа – обов'язкові учасники булінгу, необов'язковими є спостерігачі, хоч дослідниця цього явища вважає, що «булінг як явище зникло зовсім би без спостерігачів» [4, с. 12].

Спостерігачі не втручаються та не захищають потерпілих з двох причин: 1) вони залишаються пасивними через страх піддатися цькуванню також; 2) вони насолоджуються насильством, різними способами намагаються підбурювати кривдника.

Виокремлюють такі види булінгу: фізичний (повторювані удари, тілесні покарання, підніжки), психологічний (залякування, емоційні образи, ігнорування, шантаж), сексуальний (небажані сексуальні доторки, жарти сексуального характеру, гендерна дискримінація, згвалтування, спроби

згвалтування), кібербулінг (відправлення агресивних повідомлень з електронних носіїв).

Явище булінгу заважає дітям всебічно розвиватися, тому педагогам необхідно обговорювати варіанти вирішення будь-якого конфлікту без насилля, разом з учнями аналізувати твори художньої літератури, в яких автори порушують проблему цькування. Прикладами можуть бути такі твори українських письменників, як-от: «Дзвоник», «Украла» Б. Грінченка, «Талант» С. Васильченка, «Не святі горшки ліплять» Б. Антоненка-Давидовича, а також яскравим прикладом є роман сучасного письменника М. Кідрука «Не озирайся і мовчи».

Головний герой твору Макса Кідрука – чотирнадцятирічний Марк, його родина переїхала до нового будинку й через це він змушений ходити до нової школи. Спочатку юнака навіть не помічали, але через те, що Марк був останньою людиною, з якою перед смертю спілкувалися Тоха Шпакевич та Юля Гришина, учні починають вороже ставитись до нього.

Марк – звичайний підліток, після переїзду хлопець хотів знайти друзів, хотів, щоб на нього звернули увагу, але згодом він почав шкодувати про це, бо «кожен, хто ступав на шкільний ганок, не міг відвести від Марка очей, так наче того було відлито із золота, і водночас старанно обходив хлопця, так ніби він міг ужалити поглядом» [3, с. 30]. Насмішки, погрози, образи – все це дуже турбує хлопця, єдиною втіхою для нього було знайомство з Сонею. Вони зустріли одне одного на даху, коли Марк спостерігав за зорями.

Макс Кідрук зображує Соню й Марка повними протилежностями, оскільки Марк довіряє лише перевіреним науковим фактам, а ось дівчина не заглиблюється у філософські роздуми, навіть намагається довести йому те, що вона володіє таємною інформацією, про яку науковці навіть не здогадуються. Соня розповіла йому про ліфт, про таємничий паралельний світ, у цей момент «у Марковій голові сколихнулася підозра, що Соня божевільна. Не навіжена, ненормальна чи підірвана, а по-справжньому безумна.» [3, с. 90]. Нікому не

було відомо те, що лише завдяки втечі до паралельного світу вона почуває себе у безпеці, оскільки вдома вона потерпає від сімейного насилля. Після проходження служби у її тата виникли психічні порушення, чоловік почав зловживати алкоголем, бити дружину та доньку.

Для Марка ж останньою краплею та причиною втечі від реальності була бійка в школі. Його однокласники хотіли пропустити урок геометрії, але у хлопця такого бажання не було, оскільки він разом з дідусем ретельно готувався до захисту свого проєкту, Марк поважав свої старання та старання дідуса, тому й відмовив. Навіть коли його однокласники змушували його зламати фанерний круг, Марк вперто відмовлявся. Жорстокість дітей, мабуть, є набагато жахливішою за жорстокість дорослих, а ігнорування цієї проблеми робить ситуацію ще страшнішою. Хлопці, які просто спостерігали за знущаннями над Марком, згодом пошкодували, бо ніхто з них не знав, яким буде фінал – каліцтво хлопчика.

Звісно, коли їхній друг наспіхався з людини – це здавалось їм веселим, але коли жертва стікала кров'ю та кричала, хлопці вже шкодували, що не зупинили Центнера раніше. Таким чином, навіть якщо вони не завдали фізичного болю Марку, вони залишаються учасниками жахливого приниження й побиття людини. Наслідки знущання можуть бути дуже серйозними та жахливими, Марку дійсно пощастило, що його око не зазнало значних ушкоджень. Байдужість батьків булера вражає: вони запевняють, що «він ніколи не брав зброї до школи й нізачо навмисно не завдав би таких травм іншому учневі» [3, с. 312]. Після зустрічі батьків Цетнера та батьків Марка останнім стає зрозуміло, що родині Центнера та директору абсолютно байдуже до того, що Марк міг втратити око. Таким чином автор розкриває ще одну проблему – байдужість дорослих.

Після цієї ситуації Марк вирішує залишитись у паралельному світі. Його не зупинили думки, про те що він більше не побачить батьків, дідуса, бо хлопець вважає, що він неважливий, що життя його родини не зупиниться,

якщо він зникне назавжди. Марк хотів втекти від свого оточення, та не знав, що його бажання так швидко здійсниться, коли він стане жертвою істоти, що була частиною паралельного світу.

Хлопець зник, а в серці його батька зародилося бажання помститися Центнеру. Він розробив план, підготовка якого тривала дев'ять місяців. Можливо, таким чином він хотів позбутися тягаря від усвідомлення своєї беспорядності, від усвідомлення того, що він не зміг допомогти сину, коли той потребував підтримки батька. Він вивозить Артема до лісу та б'є його, таким чином автор доводить, що «булінг не народжується на пустому місці. Мотивом для булінгу завжди є сильні негативні емоції: заздрість, ненависть, помста за будь-що. Питання в тому, чи є для дорослої людини така поведінка адекватною, і чи не повинен дорослий чоловік вміти керувати власними емоціями?» [1, с. 65].

Таким чином, твори сучасної української літератури дають багато матеріалу для розуміння масштабності булінгу. Бажання дитини втекти від реальності, знайти безпечне місце, де вона не боїтиметься за своє життя, не терпітиме знущання, доводить, що підтримка родини має надзвичайно важливе значення. Байдужість дорослих призводить до поширення жорстокості серед підлітків. Макс Кідрук хоче зосередити увагу читачів на важливості батьківської турботи, підтримки, уваги до подій у житті дитини, а також об'єктивності адміністрації школи. Явище булінгу можна викоринити, але це буде довгим процесом, що потребує реальних дій від батьків та вчителів.

Література

1. Андрюхіна О. І. Художні інтерпретації проблеми булінгу в українській літературі: кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2022. 88 с.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: роман. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 512 с

4. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

Гвоздик А. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Сопіна О. А., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність. Мова є важливою частиною національної та культурної самоідентифікації. В Україні ця тема є надзвичайно важливою через багатовікову історію утисків української мови, особливо за часів Російської імперії та Радянського Союзу. Сьогодні мовна ідентичність українців відіграє ключову роль у процесі державного будівництва, консолідації нації та зміцнення суверенітету.

Мета дослідження: охарактеризувати поняття мовної ідентичності як засобу самовизначення та самоідентифікації, зв'язок з іншими науками.

Ступінь досліджуваності проблеми. Відомо, що вивчення проблеми ідентичності бере свій початок із психоаналізу. Поняття «ідентичність» та «ідентифікація» вперше ввів З. Фрейд у праці «Групова психологія і аналіз Его». Для нього «ідентичність» виступала як самоототожнення людини зі значущими особистостями, за взірцем яких вона свідомо чи несвідомо хотіла діяти. Мотивом такого явища учений вважав страх втрати любові і страх покарання.

Проблема ідентичності розроблялась також Е. Еріксоном, Дж. Марсія, А. Ватерманом та іншими ученими. Е. Еріксон вважається загальновизнаним засновником теорії ідентичності. Його погляди вперше було опубліковано у праці «Дитинство і суспільство».

Ідентичність як осмислена саморепрезентація є, у певному сенсі, також і мовним явищем. Мова не просто оформляє ідентичність, але виступає водночас і засобом, і середовищем її формування [1, с. 14]. Мовна ідентичність (англ. linguistic identity) – це концепт, що визначає зв'язок людини з певною мовою чи

мовами, які впливають на її самовизначення, культурну приналежність та соціальну роль. Поняття «мовна ідентичність» не має одного конкретного автора, який би його вперше запровадив, оскільки воно формувалося поступово в рамках різних дисциплін.

Поняття мовної ідентичності виходить за межі лінгвістики і досліджується в межах таких наук, як психологія, культурологія, соціологія тощо. Ідентичність у психології розглядають у контексті процесу самоідентифікації та ототожнення себе з іншим, проєктування себе на інших та проєктування інших на себе [2, с. 112–114]. Ідентичність у культурології постає як самовідчуття людини в певній культурі; як відносно стійка, більшою або меншою мірою усвідомлена система уявлень індивіда про себе самого. Соціологи досліджують, як мовна ідентичність формує ієрархії в суспільстві, а культурологи акцентують увагу на ролі мови як культурного символу та інструменту передачі спадщини.

Шотландські соціолінгвісти Р. Месері та А. Табурет-Келлер пропонують також виокремлювати регіональну, соціальну, етнічну, гендерну й національну ідентичності [3, с. 165–169].

Отже, мовна ідентичність, сьогодні відіграє значну роль у світогляді людини, процесах державного будівництва та консолідації нації. Дослідження поняття ідентичності охоплює міждисциплінарні підходи, зокрема психологію, культурологію, соціологію, акцентуючи, як мова формує зв'язок особистості з певною культурою та соціальним середовищем.

Література

1. Бродовська В. Й. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів; упор. В. Й. Бродовська, В. О. Грушевський,
2. Патрик І. Т.. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 512 с.
3. Mesthrie R. Identity and Language: R. Mesthrie: Concise Encyclopedia of Sociolinguistics; [R. Mesthrie ed.-in-chief, University of Cape Town, South Africa, Consulting Editor R. E. Asher]. University of Edinburgh, UK: Elsevier, 2001. P. 165–169.

4. Omoniyi T. Hierarchy of identities: T. Omoniyi: The Sociolinguistics of Identity: ed. by T. Omoniyi and G. White. Norfolk, 2006. P. 11–33.

Губа В. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Носенко В. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет,

Науковий керівник – Павлик Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ІДЮСТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА ЯК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Вивчення індивідуального стилю автора є одним із найважливіших завдань стилістики. Такий опис традиційно ґрунтується на дослідженні мовотворчості вітчизняних письменників, оскільки у художніх творах проявляються потенційні можливості всіх різнорівневих мовних одиниць. Прикметно, що студіювання художнього стилю визначних майстрів слова дозволяє не лише виявити своєрідність їхньої творчої манери, а й з'ясувати вплив на формування літературної мови загалом.

Теоретичним підґрунтям для вивчення індивідуального стилю стали наукові праці П. Гриценка, Л. Ставицької, В. Жайворонка, В. Чабаненка, Р. Требуса, Х. Дідух, О. Литвинар, О. Семенюк та ін.

Поняття *«індивідуальний стиль»* сформувалося в процесі різних тлумачень терміна *«стиль»*. Представники відомих наукових шкіл та течій трактували це поняття залежно від своїх світоглядних позицій, а також загальнофілософських та загальноестетичних уявлень, характерних для певного періоду. У наукових концепціях учених відбивалося як лінгвістичне, так і культурознавче розуміння стилю, що пояснювалося двоїстою природою самої літератури, її зв'язком і з мовою, і культурою. Наразі термін багатозначний і номенує окремі напрямки у музиці, живописі, літературі, архітектурі, діяльності і поведінці людини, одязі, інтер'єрі тощо.

У лінгвостилістиці *стиль* потрактовують у двох значеннях: 1) суспільно

необхідний, історично сформований різновид літературної мови (її функціональна система), що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору й використання мовних одиниць; 2) сукупність прийомів використання мовних засобів, що є характерною для творчості окремого письменника, мовця (*індивідуальний стиль*) [4, с. 450].

Таким чином, поняття «стиль» стало багатofункційним, увібравши в собі такі особливості: *індивідуальну манеру письменника, ідіостиль, індивідуальний мовосвіт, авторську манеру викладу, стильову манеру, форму твору, мовну картину світу автора, мову письменника, його світобачення* та інше. Надалі категорія «ідіостиль» виокремилася у самостійне поняття, оскільки об'єктом зацікавлення дослідників став індивідуальний та неповторний внутрішній світ особистості автора, що спричинило виділення у загальній категорії стилю нового поняття – *стилю індивідуального*. У сучасних наукових джерелах зазвичай використовується усічена форма позначення індивідуального стилю – *ідіостиль*. У пропонованому дослідженні ми будемо використовувати терміни «ідіостиль» та «індивідуальний стиль» як рівнозначні.

Поняття індивідуального авторського стилю є поєднанням багатовимірності дивовижного світу письменника, його мови, образів, думок, вимислу. Усі ці компоненти розкриваються перед читачем настільки, наскільки це дозволяє зробити сам автор і наскільки здатний сприйняти й інтерпретувати читач. Насамперед – це зміст і глибинний смисл тексту. Важливим для розуміння твору є його мовне оформлення. Але найголовніше приховане за межею словесного втілення, між рядків, в образах, почуттях та думках. Для того, щоб читач мав можливість інтерпретувати твір, максимально наблизитися до змалюваної дійсності, автор використовує (навмисне чи ні) різні способи актуалізації уваги реципієнта – від специфічної сюжетної лінії до особливостей архітектоніки та зовнішньої оболонки тексту, не забуваючи про стилістику та засоби словесного вираження.

Розглянемо основні підходи до вивчення поняття «ідіостиль», оскільки його трактування обумовлене застосуванням у різних галузях філологічного знання. Так, в енциклопедичному виданні «Українська мова» (2004 р.) *індивідуальний стиль (ідіолект)* позначають як «сукупність мовно-виражальних засобів, що виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда» [5, с. 653].

«Літературознавчий словник-довідник» (за ред. Р. Гром'яка) говорить про те, що індивідуальний стиль – це «іманентний (властивий його внутрішній природі) прояв істотних ознак таланту у конкретному художньому творі, мистецька документалізація своєрідності світосприйняття певного автора, його нахилу до ірраціонального чи раціонального мислення, до міметичних принципів (принципів уподібнення) чи розкутого образотворення, його естетичного смаку, що в сукупності формують неповторне духовне явище» [3, с. 312].

У контексті комунікативної лінгвістики ідіостиль дефінують як неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних складових, чинників мовної та комунікативної компетенцій окремого носія мови і культури [1, с. 325-326].

Дослідники наголошують на широкому (загальному) та вузькому значенні аналізованого терміна. У «загальному розумінні ідіостиль – це сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших. У більш вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості» [2].

Ідіостиль тлумачать також як систему використання мовних засобів та стилістичних прийомів різних мовних рівнів, а також певних лексичних одиниць чи їхніх комбінацій, які здатні не тільки вирізнити мову автора з-поміж інших письменників, але й відтворити його світосприйняття.

Підсумовуючи зауважимо, з погляду літературознавчого індивідуальний

стиль письменника переважно пов'язують з особливостями того літературного напрямку, до якого він належить, а також з темою твору, загальною проблематикою, творчим методом, певними особливостями композиції, вибором тих чи інших мистецьких прийомів. Лінгвостилістика вбачає в ідіостилі складну систему взаємозумовлених мовних ресурсів, які беруть участь у побудові художнього світу письменника. Стилістика художньої літератури розглядає індивідуальний стиль у контексті вживання різних образотворчих та виражальних засобів і способів викладу, а також частотністю їхнього використання у творах того чи іншого автора.

Узагальнюючи запропоновані трактування, можна зробити висновок, що *ідіостиль* – це прояв властивих певному авторові мовних особливостей у його власному стилі викладу, для якого характерні певні культурно-історичні, соціолінгвістичні, естетичні, семіотичні, функційні тощо аспекти.

Грунтовний аналіз наукових джерел дозволив виокремити основні підходи, за якими здійснюються сучасні дослідження з питань категорії індивідуального стилю письменника. Матеріал узагальнено у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Напрямок дослідження	Об'єкт дослідження
Семантико-стилістичний	має на меті опис ідіостилу письменника з погляду використання мовного ресурсу, властивого для певного періоду розвитку художньої літератури
Лінгвопоетичний	ідіостиль розглядається як система мовних прийомів, орієнтованих на різні способи реалізації художніх смислів через систему мовних засобів
Лінгвотипологічний	передбачає вивчення типових моделей текстів та стилю письменника як особливої форми репрезентації мови сучасності
Статистичний	корпусне дослідження частотності мовних

	елементів з метою виявлення ідіостильових особливостей авторської системи
Комунікативний	ідіостиль вивчається як система індивідуальних особливостей авторської картини світу, відображених у тексті у вигляді комунікативних стратегій та тактик
Когнітивний	розглядає ідіостиль як систему концептів

Отже, проаналізовані у науковій роботі підходи до вивчення поняття «ідіостиль» є багатовимірними і розглядають теоретичні трактування досліджуваного поняття в аспекті двох основних філологічних галузей: літературознавства та лінгвістики. Сукупність цих підходів дозволяє говорити про концепцію індивідуального стилю як системно-структурну єдність, що включає ознаки індивідуальної поетики, художні норми епохи, словесно-художні традиції і вимагає від дослідника опертя на екстралінгвальні чинники та механізми породження тексту.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки. Серія «Риторика і стилістика»*. URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
4. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
5. Українська мова: енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

Дуброва О. В., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

QUEER LINGUISTICS IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE MUSIC

Queer linguistics, as a distinct field of linguistics, has gained particular significance in the study of contemporary popular culture, particularly within English-language music. The theoretical foundation for studying queer linguistic practices was established by researchers like Judith Butler in «*Gender Trouble*» (1990), where the concept of gender performativity was first articulated, and Eve Sedgwick in «*Epistemology of the Closet*» (1990), which introduced a new approach to understanding queer identity in a cultural context.

The importance of queer linguistics studies in music context has got several main aspects. First, the modern music industry is undergoing a significant transformation in representing gender and sexual identity, which is reflected in different linguistic practices. Secondly, a growing social demand for inclusive narratives in popular culture prompts a re-evaluation of traditional linguistic constructs.

William Leap, in «*Word's Out: Gay Men's English*» (1996), and Ruslan Monastyrsky, in «*Queer Linguistics and Music Discourse*» (2019), focus on how queer communities use language to create unique cultural codes within the musical space. Lavinia Merling, in «*Musical Queerness: Language, Performance, Identity*» (2021), examines the interplay between musical performance and the linguistic strategies of queer performers.

Speaking about contemporary socio-cultural changes, studying how queer linguistics forms new linguistic norms in popular music becomes especially important. Researchers like David Halperin and Sara Ahmed, in their works, emphasize the importance of examining queer language not only as a linguistic phenomenon but also as a tool for social change.

The huge growth of digital platforms and social media offers new opportunities for the dissemination and legitimization of queer linguistic practices within the musical space. As Jack Halberstam notes in «*In a Queer Time and Place*» (2005), modern

media platforms contribute to the formation of transnational queer communities, where language becomes a vital tool for identity and communication.

The significance of queer linguistics studying through the lens of English-language music is further underscored by its influence on world's popular culture. Contemporary singers like Sam Smith, Lil Nas X, and Lady Gaga use and implement queer linguistic practices not only as a means of self-expression but also to create new cultural narratives that impact public perceptions of gender and sexuality.

A vivid example of queer identification in music is Sam Smith's song «Stay with Me»: «Oh, won't you stay with me? Cause you're all I need» [3]. In this line, the popular non-binary singer openly discusses vulnerability and the desire for emotional support. At the first glance the song may seem romantic, its context reflects the difficulties faced by many queer individuals. Smith speaks directly to the listener in the first person, creating an intimate atmosphere. Another quote from the song «How Do You Sleep?»: «I'm done hatin' myself for feelin' / I'm done cryin' myself awake» [3] illustrates how the artist uses lyrics to convey the pain of unrequited feelings and the path to acceptance of his emotions. This statement 'stop hating yourself for feeling' underlines and highlights the intrinsic struggle with self-acceptance and social expectations that queer people often face. This phrase reflects a broader trend in the queer community: acceptance of one's own identity and confrontation with negative stereotypes. Sam Smith also avoids using gendered pronouns, which makes the lyrics universal, allowing listeners of any gender or orientation to find personal meaning in it.

In Lil Nas X's song «*Montero (Call Me By Your Name)*,» the line «*Call me by your name, tell me you love me in private*» [2] becomes a powerful symbol not only of romantic attachment but also of self-acceptance. This phrase reflects the dual nature of queer experience, both finding intimacy with another person and espousing the person's identity. The whole song underlines the significance of public recognition and self-acceptance, empowering recipients who may face similar struggles. There are lots of visual elements in music video that further amplify this message, using queer

aesthetics to highlight the value of self-expression. Another line from the song, «*You live in the dark, boy, I cannot pretend*» [2] features a direct address to the male gender ("boy") as a means of expressing romantic attraction. This is particularly significant within the queer community, where explicitly addressing same-sex attraction has historically been avoided in popular songs.

Sincerely admitting his affection towards another man, a famous singer tries to destroy traditional norms, offering a bold declaration of identity and sexuality. The song is a brave assertion of his queerness and invites listeners to embrace their authentic selves without yielding to societal prejudice. The fact that Lil Nas X uses his real name, «Montero,» makes the song very personal, challenging heteronormativity within the music industry and crafting a new narrative where love and affection for a man are essential parts of his real self.

In her song «*Born This Way*,» Lady Gaga uses the line «*I'm beautiful in my way 'cause God makes no mistakes. I'm on the right track, baby, I was born this way*» [2]. This powerful phrase has made the song an anthem for the LGBTQ+ community, thanks to its impactful message of self-acceptance and identity affirmation. The fullness and richness of Gaga's song language is inspiring and supportive, highlighting the principles of the uniqueness of each person. Touching on the topic of queer identity, the song emphasizes the right of all people to be genuine. «*Born This Way*» encourages listeners to fully accept themselves and reject social pressure to be appropriate to its standards.

Thus, these singers help to extend the horizons of pop music, making it more inclusive and open to diversity by using queer language to express their identities and experiences. These songs are bright examples of how queer linguistics not only serves as a means of expressing personal identity but also becomes a powerful tool for normalizing queer identities in common culture. They not only destroy the boundaries of traditional linguistics but also actively contribute to shifting societal perceptions of gender and sexuality, promoting diversity and inclusivity through their works.

Література

1. Lady Gaga. «*Born This Way*». URL: <https://genius.com/Lady-gaga-born-this-way-lyrics> (Дата звернення: 4.11.2024).
2. Lil Nas X. «*Montero (Call Me By Your Name)*». URL: <https://open.spotify.com/track/1SC5rEoYDGUK4NfG82494W> (Дата звернення: 6.11.2024).
3. Sam Smith. «*Stay with Me*». URL: <https://open.spotify.com/track/5MxWTfmlmRDx6VZHvB9xV8> (Дата звернення: 6.11.2024).

Кайда Ольга, здобувач освіти другого (магістерського) рівня, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Науковий керівник – Сергій Гарькавець, доктор педагогічних наук, професор, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ПСИХОЛОГІЧНА КРИЗА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ЕМІГРАНТІВ З УКРАЇНИ

Повномасштабна війна в Україні призвела до найбільшого щорічного збільшення кількості людей, які вимушено переміщені внаслідок переслідувань, конфліктів, насильства та порушень прав людини за останні десятиліття. За даними ООН кількість українських біженців зросла з 27,3 тисячі наприкінці 2021 року до 5,7 млн до кінця 2022-го. Це наймасштабніший відтік біженців із часів Другої світової війни. Загалом з початку повномасштабної війни на території Європи зареєстрували 8 мільйонів 173 тисячі українських біженців – з урахуванням тих, хто вже повернувся додому або поїхав до інших країн світу.

Тож дослідження психологічної кризи самоідентифікації та переживань вимушених емігрантів з України є надзвичайно актуальним.

Для початку розглянемо власне сам феномен вимушеної еміграції, що є складним і багатогранним процесом та визначення дефініцій

Міграція – це процес переміщення через міжнародні кордони або в межах однієї країни, включаючи будь-які переміщення людей з будь-якої причини. Відповідно до Європейського комітету з питань міграції, термін «мігрант» використовується для позначення емігрантів, мігрантів, які повертаються до своєї

країни походження, іммігрантів, біженців, переміщених осіб та осіб із мігрантським походженням або членів етнічної меншини, створеної імміграцією [3].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає термін «мігрант» як «усі випадки, коли рішення про міграцію приймається добровільно з особистої зручності без впливу будь-якого зовнішнього примусового фактору» [7].

Біженець – це «особа, яка не може або не хоче повернутися до своєї країни походження через обґрунтовану загрозу переслідування за ознаками раси, релігії, національності, приналежності до певної соціальної групи чи політичних переконань [5].

Еміграцією називають: 1) переселення (добровільне чи вимушене) в іншу країну на постійне або тимчасове (на тривалий термін) проживання, яке має економічні, політичні, релігійні причини; 2) місце або час перебування за межами батьківщини після такого переселення; 3) сукупність емігрантів, що проживають у певній країні [5].

Форми міграції можуть відрізнятися залежно від різних факторів, таких як мотиви міграції, правовий статус мігрантів/переселенців або тривалість перебування.

Відповідно до того, наскільки міграція є добровільною, можна виокремити такі її різновиди: добровільна – коли рішення про міграцію приймає сам мігрант, примусова – виселення або вигнання, тобто ситуація, коли мігрант позбавлений права вибору, а до переміщення його примушує вища влада [9].

Нині також виділяють в окремий вид міграцію вимушену, тобто зміну місця проживання на певний час або назавжди усупереч бажанням людей, до якої спонукають стихійні лиха, війни, голод, переслідування тощо. Вимушених мігрантів часто називають біженцями, проте біженцем стає не кожен вимушений мігрант після приїзду до країни переселення.

Можна назвати три типи вимушених мігрантів: особи, що шукають притулку – претенденти на отримання статусу біженця, тобто громадяни інших

держав або особи без громадянства, які, будучи вимушеними переселитися з місця свого постійного проживання, подали прохання про отримання статусу біженця в країні імміграції, але ще не отримали його; особи, що мають тимчасовий статус біженця – громадяни інших держав або особи без громадянства, яким державні органи країни імміграції надали тимчасовий захист і права на певний період, ідентичні правам біженців, та власне біженці – громадяни інших держав або особи без громадянства, які змушені були мігрувати з причин, досить вагомих для державних органів країни в'їзду, аби надати їм необхідний захист і право проживання і працевлаштування на необмежений термін, що й передбачає статус біженця [1].

У більшості європейських країн, українці які змушені були емігрувати через повномасштабне вторгнення Росії класифікуються не як біженці, а як вимушені переселенці, тобто відповідають першому типу вимушених мігрантів. Розглянемо також поняття ідентичності, самоідентифікації та факторів, що можуть спричинити кризу самоідентифікації.

Е. Фромм припускав, що потреба в ідентичності входить до числа найважливіших, універсальних людських потреб. За Фроммом, прагнення до ідентичності, з одного боку, можна розглядати як психобіологічний принцип поведінки, зумовлений необхідністю вижити, а з іншого, – як потребу в набутті певного соціального статусу [10].

Категорія ідентичності представлена в різних науках, зокрема в психології, соціології, педагогіці, юриспруденції, культурології, що свідчить про багатоманітність цього явища. У сфері соціальних наук дискусії про ідентичність набули двох основних форм: психодинамічної та соціологічної. Психодинамічна теорія спирається на положення Зигмунда Фрейда, який розглядає ідентичність як істотну та невід'ємну «складову», що перебуває в тісному взаємозв'язку і взаємодії з іншими психічними структурами. Ідентичність виконує есенціальну та інтегративну функцію в психіці, будучи стержнем, який ніби скріплює і консолідує особистість [11].

Вважається, що вперше детально поняття ідентичності було представлено американським психологом німецького походження Е. Еріксоном, який визначив «Я»-ідентичність як приріст особистісної зрілості, що індивід у кінці юності взяв з дитячих років, аби бути готовим до виконання завдань дорослого життя. Він пов'язував це поняття із взаємодією індивіда та суспільства [2].

Ідентичність Еріксон аналізує як складний інтегративний феномен на трьох рівнях існування та наукового описання людини: 1) індивідному – людина як деяка відносна незмінність того чи іншого фізичного вигляду, темпераменту, задатків, якій властиве певне минуле і спрямованість у майбутнє; 2) особистісному (персональному) – ідентичність як власна неповторність людини, унікальність життєвого досвіду, що надають можливості для певної тотожності самій собі; 3) соціальному – ідентичність відображає внутрішню узгодженість з соціальними, груповими стандартами, нормами, цінностями, допомагає соціальній категоризації, тобто здійснює розподіл світу на подібних і неподібних до себе – цей аспект і є, власне, соціальною ідентичністю. У працях Е. Еріксона докладно проаналізовано поняття «криза ідентичності», вчений звернув увагу на проблеми дорослих людей, що відчують відсутність суб'єктивного почуття тотожності і безперервності [2].

Тож опираючись на дослідження Еріксона, криза ідентичності у вимушених емігрантів може виникати через необхідність знайти нову соціальну роль у незнайомих умовах, що підсилює внутрішній конфлікт і почуття непевності. Адаптація часто вимагає переоцінки власного досвіду та створення нових шляхів самореалізації, щоб інтегрувати старі й нові аспекти ідентичності в гармонійну цілісність.

Ф. Хоружий у своїй монографії вказує на дослідження Р. Ертер та Л. Монтада, які вважають, що розвиток ідентичності людини базується на самопізнанні та самоформуванні [6]. Однак ці процеси завжди залишаються елементами визначення з боку зовнішнього середовища. Отже, ідентичність характеризується двома вимірами: а) власним сприйняттям своєї унікальності і

несхожості особистості; б) соціальним виміром, визнанням іншими людьми і навколишнім соціальним оточенням. Тобто, пошук людиною своєї ідентичності включає і знаходження власної соціальної ролі, чого очікує і суспільство. Розвиток ідентичності є центральним завданням і водночас постійним викликом людини в процесі життя. Емігранти, які стикаються з кризою самоідентифікації, повинні знаходити баланс між власним сприйняттям своєї унікальності та соціальним визнанням у новому середовищі.

Німецький філософ Б. Радтке виводить чотири критерії ідентичності:

а) ідентичність виникає лише у взаємодії із зовнішнім світом чи з певними суспільними групами, які мають відповідні соціальні вимоги;

б) об'єкт ідентичності може бути представлений однією або комбінацією ознак;

в) безперервність ідентичності означає збереження суттєвих сутнісних ознак особистості або соціальної групи протягом відносно тривалого часу. Втрата сутнісних ознак означає розмивання ідентичності;

г) тільки комбінація різних особистісних ознак, що не мають суперечностей, приводить до чіткої ідентичності [6].

Емігранти з України, які переживають кризу ідентичності, можуть зустрічатися з проблемами, що відповідають критеріям, запропонованим Б. Радтке:

взаємодія із зовнішнім світом: ідентичність емігранта формується у взаємодії з новим середовищем. Вони змушені адаптуватися до нових соціальних вимог, які включають мовні бар'єри, різні культурні норми та стандарти поведінки. Це часто спричиняє почуття ізоляції та відчуження, особливо коли взаємодія з новими групами не приносить очікуваного визнання.

об'єкт ідентичності та його ознаки: ідентичність емігрантів може складатися з поєднання різних ознак: національної приналежності, мовної ідентичності, професійної самореалізації тощо. В умовах еміграції важливою

проблемою є збереження цієї комбінації ознак, оскільки будь-які зміни можуть вплинути на відчуття цілісності та впевненість у собі.

безперервність ідентичності: збереження сутнісних ознак протягом тривалого часу є викликом для емігрантів, оскільки зміна середовища може спричинити поступове розмивання культурних і соціальних ознак, таких як звички, традиції, мова та соціальні зв'язки. Втрата таких сутнісних ознак може призводити до втрати стабільності та виникнення кризи ідентичності.

внутрішня узгодженість особистісних ознак: емігранти повинні інтегрувати нові елементи ідентичності, не порушуючи внутрішньої гармонії. Якщо нові особистісні ознаки суперечать старим, виникає когнітивний дисонанс, що призводить до внутрішніх конфліктів і поглиблення кризи ідентичності.

Висновок. Криза самоідентифікації вимушених – складне та багатокомпонентне явище, яке у нинішніх умовах потребує глибокого та комплексного дослідження. Адже вирішення проблеми психологічної кризи самоідентифікації матиме позитивний вплив на самооцінку, здоров'я та загальне самопочуття людини, а, отже, сприятиме розвитку суспільства в цілому.

Література

1. Гринда Н. Політичні і правові рамки спільної міграційної політики Європейського Союзу // Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини). 2001. Вип. 4. С. 48–54.
2. Erik H. Erikson Identität und Lebenszyklus: drei Aufsätze. – Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1991
3. Лефтеров В.А. Психологічні особливості екстремальної міграції в Україні. Координати розвитку психології здоров'я: реалії та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, 23-23 листопада 2018 р.); за заг. ред. проф. О.В.Бацилевої. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. С. 106–110.
4. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ : БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с
5. Макознак Е. Міжнародна класифікація категорій мігрантів / Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць. Вип. 5. Київ : Інститут соціології НАН України. 2002. 516 с.
6. Самоідентифікація особистості: філософський аналіз : монографія / Г. Ф. Хоружий, Л. О. Боровська, Ю. І. Кулагін, М. В. Ліпін; за заг. ред. Г. Ф. Хоружого. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 192 с.

7. Слюсаревський М.М. Психологія міграції: навчальний посібник / М.М.Слюсаревський, О.Є.Блинова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : 2013. С. 52–244.
8. Тоба М. Психологічні особливості міжкультурної адаптації особистості до нового етнічного середовища // Соціальна психологія. 2003. № 1. С. 134– 139.
9. Фром Е. Втеча від сводоби. Київ : КСД, 2019. 288 с.
10. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. 522 с.

Кізілова Д. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Мельнікова Ю. О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ЗАСОБИ МОВНОЇ ВИРАЗНОСТІ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МЕДІАКРИТИЦІ

Мову сьогодні можна розглядати як засіб комунікації, так і як засіб впливу. Водночас соціум, суспільство, на нашу думку, варто сприймати як широке об'єднання і спільність груп людей за певними ознаками.

Говорячи про мову як про **засіб комунікації у суспільстві**, необхідно сказати про наявність і значущість **впливу медій**, тобто засобів масової комунікації (ЗМК) та засобів масової інформації (ЗМІ), які, вочевидь, не можуть не послуговуватися мовою.

Медіа, виконуючи свої основні функції – **інформування, пояснення** подій, **узагальнення, виокремлення** більш вагомого серед інформаційного потоку тощо – здійснюють значний вплив на соціум як суспільство, а саме способами подачі, формами матеріалів, частотою публікацій та багатьма іншими аспектами своєї діяльності. З огляду на це, ми вважаємо найбільшим впливом на аудиторію саме **мовний вибір авторів**, так би мовити мовний стиль журналістів, мовне оформлення та мовний супровід журналістських матеріалів. Адже саме мова присутня у будь-якому продукті будь-якого медіа.

Відтак, мова, у сфері впливу на суспільство, відіграє більш ніж важливу

роль. Медіа тут послуговуються мовою як інструментом вираження думок автора (аналітичні жанри журналістики), а також і як інструментом інформування (інформаційні жанри журналістики). Мова також стає ідентифікатором особистого ставлення журналістів до подій, редакційних політик медій, дотримання ними журналістських стандартів тощо.

Отже, можемо говорити про використання мовних засобів у журналістських матеріалах у контексті впливу на суспільство.

Аби узагальнити досвід українських медій у використанні мови як засобу комунікації, пропонуємо звернути увагу на сучасну медіакритику.

За визначенням Отара Довженка, медіакритикою є «сегмент журналістики, що аналізує та оцінює медійний продукт. Її предметом може бути і форма, і зміст медійного продукту, а також тенденції та обставини його виробництва, їхнє значення, вплив на суспільство, взаємодія з ним тощо», – Отар Довженко, дослідник, медіакритик [2, с. 8–16].

Тобто медіакритика як сегмент журналістики узагальнює, аналізує, висвітлює позитивний та негативний досвід роботи медіа. Якщо розглядати більш детально, то функціями медіакритики є: **моніторинг ЗМІ, критична оцінка і аналіз медійного змісту, підвищення медіаграмотності аудиторії, формування громадської думки та підтримка саморегуляції медіа.**

Що ж до **засобів мовної виразності**, то І. Фоміна визначає їх «як **властивість** слова і як **комунікативну якість** мовлення, має безпосереднє відношення до лінгвістики тексту, семантичних перетворень, стилістичних змін», а також такими, що «завжди мають комунікативну спрямованість і пов'язані зі взаємодією комунікантів (адресант – адресат)» [3, с. 240–241].

І. Фоміна поділяє засоби мовної виразності на **фонетичні, лексичні, фразеологічні, словотворчі, морфологічні, синтаксичні, тропи, стилістичні фігури та елементи інтонаційної виразності.** Серед основних можна виділити фраземи, метафори, метонімії, епітети, порівняння, тавтології, гіперболи, синоніми, антоніми, багатозначні слова, емоційно-

оцінну лексику тощо [3, с. 242].

Пропонуємо розглянути засоби мовної виразності, які використовують українські медіакритики сьогодні на прикладі одного з продуктів «Детектор медіа».

«**Антоніна**» – проєкт зазначеного медіакритичного видання, що аналізує журналістські матеріали різних жанрів у рубриках «Медіатреш», «Срачі та дискусії», «Соцмережі», «Кіно», «Телешоу», «Шоубіз», «Серіали», «Огляди ютубу», «Інше», «Антоніна рекомендує», «Вибір читачів» авторства К. Городничої, Л. Чиченіної та інших.

У жовтні 2024 року було опубліковано медіакритичний матеріал К. Городничої про **«Персона – документальний фільм до 75-річчя Михайла Поплавського»** [1]. Сам відеоматеріал було оприлюднено на ютуб-каналі М. Поплавського. За жанром матеріал К. Городничої репрезентує поєднання та доповнення жанрів і є, на нашу думку, й аналітичною кінорецензією, й емоційним художньо-публіцистичним фейлетоном.

Аналізуючи цей матеріал, ми б хотіли звернути увагу саме на наявні в ньому риси фейлетону, а саме на фактичну основу, авторський підтекст, асоціативність, іронію та на сатиричність і використані засоби мовної виразності. Фактична основа, відповідно, і представляє жанр кінорецензії у матеріалі, тобто присутні цитати із самого фільму і його опис. В одному із яскравих прикладів «Студенти, викладачі «Кулька», зіркові випускники, колишні міністри і третій президент (Ющенко) в режимі «кліповий монтаж» нахвалявали Поплавського натхненно і віддано» [1] використано епітети, порівняння.

Авторський підтекст виражено у «Ми тут в «Антоніні» в кращому випадку міленіали, а місцями навіть одною ногою в генерації X, але такого кринжового старперства не бачили давно» [1], що є прикладом епітету, порівняння, метафори, розмовно-побутових фразеологізмів. Асоціативність можна помітити у фразі «[не можна] і не відчутти вайб «чикчирика»

Лукашенка. Такий самий «бацька», тільки «орел» [1]. Навіть свій «Коленька» в кадрі присутній» [1], у якій наявні порівняння, паралелізм (аналогія), перифраз, еліпсис. Риторичні питання втілюють іронію та сатиричність: «але задачі вкладати сенс і логіку в діалог не ставили?» [1], «Це тролінг?» [1], «Це прикриття орієнтації?» [1], «Чи це правда, а ми просто ніяк не можемо нарешті притягти до відповідальності українського Вайнштайна?» [1], «Але хто ми такі, щоб судити кіно, яким задоволені і замовник, і виконавець, і споживач?» [1].

Іронія та сатира ледь не в кожному рядку медіакритичного тексту, можна додати ще «У вас немає відчуття, що копірайтеру дали набір слів, які він мав якось розставити» [1], «Забігаючи наперед, скажемо чесно: до моменту, де Михайло Поплавський починає хвалитися кількістю коханок, нам було смішно» [1], «А якщо вас, як і нас, перекосило від попередньої цитати» [1], «Не в сенсі таке гарне, що аж з'їла б» [1], «Але ми дуже переживаємо за замовника. Тому що від такого концентрату може і злипнутися» [1], «усі решта нервово вейплять за школою» [1] тощо. Ці цитати можна представити як авторські фразеологізми, риторичні запитання, епітети, перифрази, еліпсис, гіпербола.

Отже, підкреслимо, що засоби мовної виразності є основними як для неупередженого стилю інформування ЗМІ, так і для вираження авторської позиції та сприйняття журналістських матеріалів аудиторією.

Література

1. Городнична К. До свого ювілею Поплавський зняв про себе панегірик. Вийшла кринжова комедія. *Медіатреш* : веб-сайт. URL: <https://antonina.detector.media/mediatresh/post/225397/2024-10-02-do-svogo-yuvileyu-poplavskyy-znyav-pro-sebe-panegiryk-vuyshla-krynzhova-komediya/> (дата звернення: 2.10.2024).
2. Довженко О. Медіакритика в Україні: недоросла й недооцінена // Медіакритика. 2010. №18. С. 8–16.

3. Фоміна І. Визначення впливу засобів виразності у процесі аналізу новел Олеся Гончара на розвиток мовленнєвої компетентності майбутніх учителів. *Молодий вчений*. 2018. Вип. 1 (53). С. 240–244.

Книш А. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Нишета В. А., доктор педагогічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет

РИТОРИЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПРИНЦИПУ

У реформуванні освіти України, що відбувається в контексті освітніх реформ у Європі, останнім часом спостерігаються позитивні зрушення. Усе більше розширюються прямі зв'язки між українськими й закордонними освітніми школами, усе частіше запроваджують в Україні інноваційні освітні проекти, підтримані міжнародними організаціями та університетами. Завдяки цьому українська освіта швидко збагачується новим досвідом, підходами, освітніми технологіями та методами, що підвищують «конвертованість» у світі українських дипломів та атестатів.

Проте, як зазначає М. Пентилюк, залишається наявним «дефіцит мовленнєво-мисленнєвої та комунікативної культури випускників у різних сферах суспільного життя ... Не досягши належного рівня цих умінь, учні не можуть творчо будувати висловлювання, міркувати над проблемою, аргументувати свої думки, переконувати інших» [4, с. 96]. Дієвим кроком плекання комунікативної й риторичної культури учнівської молоді є риторизація освітнього простору сучасної школи. А одним з елементів риторизації є реалізація текстоцентричного принципу шкільної мовної освіти, у контексті чого вважаємо тему дослідження **актуальною**.

Мета роботи – висвітлити методичні особливості роботи з текстами в контексті реалізації текстоцентричного принципу риторизації мовної освіти.

Про багатовимірність і складність поняття «текст» свідчить той факт, що велика кількість науковців – Д. Баранник, М. Бахтін, О. Біляєв, М. Вашуленко, Л. Виготський, М. Жинкін, Н. Голуб, С. Єрмоленко, І. Зимня, Л. Мацько, В. Мельничайко, Е. Палихата, Є. Пасов, О. Пономарів, В. Русанівський, І. Синиця, Т. Стельмахович та ін. – присвятили свої доробки його дослідженню. Зауважимо на дефініції лінгводидактичного спрямування М. Пентилюк: «Текст ... являє собою усну чи писемну монологічну або діалогічну змістову й структурно завершену систему з кількох чи багатьох речень, яким властива інформаційна насиченість та виражене ставлення автора до висловленого повідомлення» [4, с. 98]. У контексті нашої розвідки ми зосередимо увагу на навчальних текстах, що вони, за твердженням Н. Голуб, «виконують різні функції стосовно вчителя й учнів: для вчителя текст є засобом навчання і засобом контролю, для учня – об'єктом вивчення й розуміння і джерелом інформації» [1, с. 171].

Проблема сприйняття текстового матеріалу безпосередньо пов'язана з виробленням у школярів умінь створювати власні висловлювання, а також вторинні тексти на основі первинних. Первинні тексти створюють як самостійні твори, вторинні є результатом переробки первинного тексту та є в деякій мірі реакцією на прочитане, відповіддю на сказане, результатом процесу сприйняття та інтерпретації первинного тексту. Серед вторинних текстів виокремлюють відповіді (листи, заяви, полемічні відповіді) й дослідження на ґрунті інтерпретації (рецензії, статті, твори, рецензії, конспекти, перекази, анотації, тези, реферати, коментарі). Сучасна методика пропонує методи роботи з вторинними текстами: аналіз (зміст; наявність смислових частин; способи пред'явлення інформації); розширення анотацій, доповнення їх смисловими частинами; порівняльний аналіз різних видів вторинних текстів (анотацій і рефератів; тез і конспектів; тез і тезового плану); скорочення тексту або його фрагментів з використанням прийомів виключення та синтезу в ході передачі інформації; виділення ключових слів, смислових та тематичних речень в

первинному тексті; переформулювання речень в абзацах первинного тексту з метою їх скорочення; аналіз прийомів скорочення текстів; створення вторинних текстів з урахуванням ситуації спілкування та особливостей комунікативної задачі [4].

Питання сприйняття текстів та опрацювання вторинних текстів пов'язане з навчанням учнів писати перекази. Про розуміння тексту свідчить правильність і точність смислового перероблення інформації. Одним із основних критеріїв розуміння прочитаного є стислий переказ змісту тексту. Під час роботи над текстом важливим є визначення головної думки та її правильне і точне формулювання, а також уміння учнів ставити питання до певних відрізків тексту. Методи компресії змісту тексту (поділ інформації на головну та другорядну, виключення другорядної інформації; стискання) і методи та прийоми компресії тексту щодо його формальної структури:

- 2) заміни (однорідних членів узагальнювальним словом; фрагмента речення синонімічним виразом; речення (його частини) вказівним займенником, означальними або заперечним займенником з узагальнювальним значенням; складнопідрядного речення простим);
- 3) виключення (повторів; фрагмента речення; одного або декількох синонімів);
- 4) злиття декількох речень в одне.

Якщо вважати найголовнішою проблемою під час роботи з текстом розуміння та інтерпретацію його, виділення головної думки, найкращий шлях її розв'язання – стислий переказ.

У роботі над текстами вчені й методисти пропонують використовувати різноманітну лексику, добирати синоніми, а також доповнювати тексти своїми знаннями, тобто будувати власні, цілком нові висловлювання. Варто пропонувати завдання, які підвищують рівень текстотворчих умінь і навичок учнів, розробляючи пам'ятки – інструкції, які допомагатимуть школярам осягнути основні етапи роботи. Кожний учень має усвідомлювати: створений ними текст буде розглядатися під кутом зору сприйняття реципієнта мовлення.

Тому необхідно вміти самому сприймати тексти, і це вміння стане запорукою уміння створювати тексти, доступні для сприйняття іншими людьми. Можлива «умовна еквівалентність» сприйняття, і рівень еквівалентності сприймання тим більший, чим вищий рівень текстової компетентності як адресата, так і адресанта мовлення (поняття текстової компетентності «складне і включає в себе передусім лінгвістичний досвід реципієнта: знання усіх рівнів мови, володіння ними, розуміння багатства мовних засобів, уявлення про мовні норми» [2, с. 172–177]).

Висвітлені методичні особливості роботи з текстами в контексті реалізації текстоцентричного принципу риторизації шкільної мовної освіти сприятимуть формуванню в учнів не лише комунікативної, але й риторичної компетентності [3], зокрема, в аспектах: теоретико-практичної площини (застосування знань у мовленнєвій діяльності), процесуально-діяльнісної площини (навички текстової комунікації відповідно до мовленнєвої ситуації; застосування вмінь використовувати обрані засоби для досягнення комунікативної мети), площини впливовості мовленнєвого акту (володіння засобами мови для досягнення запланованого прагматичного результату).

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
2. Нищета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
3. Нищета В. А. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл у контексті комунікативної спрямованості мовної освіти. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. № 2. Бердянськ: БДПУ, 2011. С. 176–181.
4. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактика: зб. ст. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.

Костецька А. М., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Школа І. В., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПИСЬМОВИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

У сучасному глобалізованому світі реклама є не лише маркетинговим інструментом, але й як потужним соціокультурним феноменом, який формує ціннісні орієнтації суспільства, впливає на поведінкові патерни та відіграє ключову роль у крос-культурній комунікації. Як зазначає І. Городецька, особливої актуальності набуває проблема якісного перекладу рекламних текстів в умовах диджиталізації та розвитку соціальних мереж, де реклама стає все більш таргетованою та персоналізованою [1, с. 45]. При цьому О. Мельник підкреслює, що сучасний перекладач рекламних текстів має володіти не лише лінгвістичними компетенціями, але й розумітися на маркетингових стратегіях та психології споживача [6, с. 23].

Сучасні дослідження в галузі перекладу рекламних текстів звертають особливу увагу на їхній нейролінгвістичний та психоемоційний вплив на цільову аудиторію. О. Карпенко у своїх дослідженнях підкреслює необхідність врахування не лише лінгвістичних особливостей тексту, але й культурних, соціальних та психологічних аспектів цільового ринку [2, с. 80]. Показовим є приклад адаптації рекламної кампанії Apple: слоган «Think different» при дослівному перекладі українською «Думай інакше» втрачає свою експресивність. Тому локалізатори обрали варіант «Мисли ширше», який краще резонує з українською аудиторією та зберігає оригінальний посил бренду.

Дослідження практики перекладу рекламних текстів дозволяє виділити кілька основних стратегій адаптації:

Прямий переклад. Використовується рідко, переважно для технічних характеристик продукту. Наприклад: «New battery life – up to 24 hour» – «Нова

тривалість роботи батареї – до 24 годин».

Прагматична адаптація. Найпоширеніша стратегія, що передбачає збереження впливу на аудиторію. Наприклад, слоган Nike «Just do it» адаптовано як «Просто зроби це», хоча можливий і більш експресивний варіант «Не думай. Дій».

Культурна заміна. При неможливості прямого перекладу через культурні відмінності створюється новий текст з урахуванням місцевого контексту. Показовим прикладом є адаптація слогану «Finger lickin' good» (KFC), який в українському варіанті звучить як «Смачно, як у дитинстві».

Дослідження А. Віннікової демонструє, що процес перекладу рекламних текстів можна умовно розділити на кілька етапів: попередній аналіз тексту, визначення стратегії перекладу, власне переклад та адаптація, перевірка еквівалентності впливу [8, с. 67]. На кожному з яких перекладач стикається з унікальними викликами, які потребують комплексного підходу до їх вирішення.

У сфері digital-реклами спостерігаємо виклики для перекладачів, пов'язані з обмеженнями соціальних платформ та специфікою онлайн-комунікації. Наприклад, при локалізації рекламних постів необхідно враховувати не лише текст, але й хештеги, емодзі та інтернет-сленг. Наприклад, кейс реклами Spotify:

Оригінал: «Your #MusicMood is everything 🎵 ✨»

Дослівний переклад: «Твій #МузичнийНастрій – це все»

Адаптований варіант: «Твоя музика – твій настрій 🎵 ✨ #СлухайСвоє»

У цьому випадку перекладачі створили новий хештег, який резонує з українською аудиторією та є більш природним для використання в соціальних мережах.

Особливої уваги заслуговує переклад рекламних неологізмів та okazionalizmів. Наприклад, термін «unboxing experience» в контексті реклами

електроніки часто перекладають як «враження від розпакування», хоча в деяких випадках використовується і транслітерований варіант «анбоксінг», який вже став звичним для молодіжної аудиторії.

Важливим аспектом сучасного перекладу реклами є дотримання етичних норм та стандартів соціальної відповідальності. Згідно з дослідженнями Ганса Шмідта, оновлені вимоги Європейського альянсу рекламних стандартів (EASA) та українське законодавство вимагають, щоб рекламні тексти були інклюзивними, недискримінаційними та екологічно свідомими [4, с. 155]. У контексті української специфіки варто відзначити зростання попиту на локалізацію міжнародних рекламних кампаній. Це вимагає не лише лінгвістичної адаптації, але й урахування національного менталітету та актуальних соціальних трендів.

Література

1. Віннікова А. В. Теорія і практика перекладу рекламних текстів у цифрову епоху. Харків: Видавництво ХНУ, 2023. 234 с.
2. Городецька І. В. Сучасні тенденції перекладу рекламних текстів у цифровому просторі: монографія. Київ: Науковий вісник КНУ ім. Шевченка, 2023. 245 с.
3. Карпенко О. М. Нейролінгвістичні аспекти перекладу реклами в соціальних мережах. Харків: Вісник ХНУ ім. Каразіна, 2024. С. 78–92.
4. Мельник О. П. Психолінгвістичні аспекти перекладу реклами: монографія. Київ: Видавничий дім «Академія», 2024. 256 с.
5. Schmidt Hans. Ethical Standards in Cross-Cultural Advertising Translation. *Journal of International Marketing*, 2024. Vol. 15, No. 2. pp. 145–162.

Костромицький Р. І., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

КОНСТРУКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНОГО МЕДІАТЕКСТУ

У сучасному динамічному інформатизованому світі нагальною є необхідність індивіда пристосовуватися до швидких змін та обробляти величезні обсяги інформації, що постійно зростають. Цей процес вимагає

розвитку нових навичок критичного мислення та медіаграмотності, а також здатності зберігати емоційну стійкість у умовах постійного інформаційного тиску.

Виокремити і систематизувати витоки такого інтелектуально-психологічного сучасної особистості вдалося дослідниці Н. Бондаренко: «Причиною і наслідком обмеження пізнавальних, творчих і медіаможливостей людини в добу новітніх технологій і панування медіа є неповне, «учорашнє» неоновлюване знання, фрагментарне, блоггово-фейсбучне сприймання світу; кліпове мислення; несприйняття текстів, довших, ніж пост у соцмережах; цілковитий брак інтересу до читання з огляду на зміну читацьких практик і ширшу доступність візуальних, легших для сприймання жанрів; неспроможність моделювати багатofакторні явища, продукувати ідеї і розв'язувати задачі; переважання цінностей виживання над цінностями самореалізації» [1, с. 16]. Як бачимо, ситуація парадигмальних змін у мисленні людини потребує комплексного підходу представників наукової спільноти, педагогів, психологів, медіаекспертів з метою вироблення інструментів та механізмів набуття сучасником системної та ґрунтовної медіаосвіти, цим і визначається актуальність нашої роботи.

Важливою складовою процесу набуття ґрунтовних знань з медіаграмотності є аналіз медіатекстів, адже він допомагає розвивати критичне мислення та компетентності аналітичної роботи з інформацією, розпізнавати маніпулятивні елементи, такі як скрита реклама, стереотипність мислення. Крім того, вміння аналізувати медіатексти сприяє поглибленому розумінню культурних та соціальних контекстів, що робить реципієнта більш досвідченим та стійким до інформаційних маніпуляцій. Проблема дешифрування медіатексту стає особливо актуальною на сучасному етапі розвитку інформатизованого суспільства, в якому новітні медіа набувають першості в інформуванні, формуванні світогляду та культурних цінностей.

Медіатекст об'єднує властивості традиційного тексту та аудіовізуальних

елементів, що значно поглиблює його можливості впливу на аудиторію. В цьому контексті дуже важливим є вивчення не тільки структури та змісту медіатекстів, а й аналіз механізмів його впливу на окремого реципієнта та суспільство загалом. Сучасні медіатексти створюються з використанням мовних та аудіовізуальних засобів, це вимагає від дослідників особливої уваги з метою виявлення їх маніпулятивного потенціалу.

Медіатекст – це складний жанр мультимедійного контенту, який створюється та розповсюджується на різних медіа-платформах, таких як друковані цифрові видання, радіо, телебачення та соціальні мережі. Форма і зміст медіатексту залежать від цільової аудиторії, цілей комунікації та особливостей каналу розповсюдження. Зважаючи на це, дослідники відмічають її адаптивність та дуже динамічність.

Медіатексти виконують багато функцій, серед яких не тільки передача інформації, а й вплив на емоції, розваги, формування суспільної думки, навчання тощо. Специфічною рисою цієї інформаційної одиниці є концентрованість та доступність інформації з акцентом на аудіовізуальну складову, органічне поєднання одиниць вербального та медійного плану, що призводить до набуття текстом об'ємності та багатошаровості. З цього приводу слушною є думка М. Яцимірської «Суть медіатексту – конкретна інформація, що виражена мовленням з метою впливу на громадську думку, переконання. За медіатекстом стоїть мовна особистість журналіста, його світосприйняття, інтелектуальний рівень, когнітивна здатність» [3, с. 328].

Складність синтетичної природи медіатекстів є причиною великої кількості наукових підходів до їх вивчення. Так автори підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» наголошують, що адекватне прочитання медіатексту є можливим за умови комплексного застосування сукупності таких аналітичних практик: «Критичне сприйняття, ідеологічний аналіз, аналіз репрезентації, декодування медіатекстів, аналіз стереотипів, сюжетний (нарративний) аналіз, жанровий аналіз, іконографічний аналіз, семіотичний

аналіз, контекстуальний аналіз, комерціалізація, аналіз медіа в контексті ринку» [2, с. 328]. Кожен з цих методів застосовується для дослідження певного структурного аспекту медіатексту, а в сукупності вони утворюють синергетичну єдність, яка дозволяє і всебічно дослідити предмет, і виявити потенційні ризики маніпулятивного впливу на аудиторію. Аналіз медіатексту з урахуванням його змісту, формату, контексту, мети створення дозволяє сформулювати навички визначення об'єктивної текстуальної складової та виокремити суб'єктивні компоненти. Медіатексти, чи то новинні статті, чи то соціальні медіа-пости, чи то рекламні матеріали, чи то документальні фільми, дають змогу студентам і широкій аудиторії аналізувати медіапродукти на рівні як змісту, так і форми, вивчаючи структури та прийоми, які формують сприйняття.

По-перше, медіатексти допомагають розкрити зв'язки між формою подачі та впливом на аудиторію, даючи змогу зрозуміти, як побудова тексту або візуальних елементів може змінювати сприйняття інформації. Аналіз медіатексту розвиває усвідомлення того, як певні візуальні або мовні прийоми спрямовані на привернення уваги або переконання, що є ключовою навичкою медіаграмотності.

По-друге, робота з медіатекстами сприяє формуванню «інформаційного імунітету» до дезінформації та фейкових новин, що стали значущою частиною сучасного медіаполя. Постійна вправа в критичному аналізі медіаконтенту дає змогу виробити рефлекс на перевірку фактів, контексту та джерел інформації.

Отже, структура медіатексту є складною та багат шаровою, що дозволяє об'єднати вербальні, візуальні, аудіальні та інтерактивні елементи в єдине ціле. Така форма організації контенту відіграє ключову роль у сприйнятті та інтерпретації інформації, впливаючи як на формування смислів, так і на емоційний стан аудиторії. Дослідження структури медіатексту дає змогу виявити механізми створення медійного контенту, вивчити його ідеологічні та культурні аспекти, а також удосконалити інструменти аналізу

медіаповідомлень. В умовах зростання інформаційного потоку та розвитку цифрових технологій розуміння структури медіатексту стає необхідним інструментом для критичного сприйняття інформації та розвитку медіаграмотності.

Література

1. Бондаренко Н. Медіатекст як ресурс осучаснення й збагачення змісту підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника*, 2021. №27, С. 15–26.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник для студентів педагогічних коледжів / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2014. 431 с.
3. Яцимірська М., Драган М. Медіатекст як продукт журналістської творчості (психолінгвістичний аналіз логічного сприйняття та емоцій). Вісник Львів. УНТУ. Серія: Журналістика, 2007. Вип. 30, С. 267–276.

Кутєпова А. М., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Мельнікова Ю. О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У ВІДЕОБЛОЗІ

«НЬЮСПАЛМ»

В умовах сучасного розвитку медіапростору відеоблоги набули неабиякої популярності серед різних соціальних груп. Окрему увагу привертає жанр сатиричних відеоблогів (влогів), зокрема проєкт «Ньюспалм». Це «щотижневий сатиричний влог про фейки, маніпуляції, ганьбу, зраду та фейспалми українського медіапростору від ГО "Детектор медіа"» [1]. У коротких і виразних відео його ведучий – журналіст і поет-сатирик Юрко Космина – коментує актуальні новини, висміює соціальні стереотипи та політичні реалії, використовуючи багатий арсенал гумористичних засобів.

Одним із головних засобів створення комічного у «Ньюспалм» є іронія. Автор часто використовує її для демонстрації недосконалостей суспільних

явищ і поведінки окремих персонажів. Іронія базується на прихованому висміюванні, і вона дозволяє глядачам самим робити висновки про вартість певних дій чи висловлювань. Такий прийом дає можливість делікатно натякати на глибший сенс, дозволяючи аудиторії відчутти свою дотепність, що сприяє підвищенню їхньої емоційної залученості. Іронія прослідковується в манері репрезентації новин, що може підвищувати або занижувати значущість поточних подій, у висміюванні політиків та публічних людей. Наприклад, розповідаючи про абсурдні ініціативи, автор може прокоментувати як «геніальний план» чи «прекрасну ідею» з явно глузуванням, демонструючи протилежний погляд.

Сарказм, як більш гострий варіант іронії, є ще одним важливим інструментом. Наприклад, ведучий може висловлюватися з неприхованим глузуванням на адресу політиків або відомих особистостей, що дозволяє безпосередньо ставити під сумнів їхню компетентність чи моральні якості. Сарказм створює відчуття безкомпромісності та зухвалості, що відгукується тим, хто прагне почути відверті думки. У відеоблозі «Ньюспалм» сарказм часто використовується для підкреслення абсурдності певних суспільних явищ чи політичних ситуацій. Наприклад, ведучий може іронічно хвалити очевидно негативну подію або рішення, наче воно є «найкращим, що могло статися». Такий підхід дозволяє авторам відеоблогу висміювати не лише саму подію, але й людей, які її підтримують або створюють. Одним із прикладів може бути саркастичний коментар про нові правила чи реформи, які в реальності лише ускладнюють життя громадянам. Ведучий може говорити про такі нововведення з перебільшеним ентузіазмом, описуючи їх як «видатні досягнення», «пік мудрості» чи «найкращий спосіб покращити все». Це створює сильний контраст між висловленою похвалою та реальним контекстом ситуації, підкреслюючи абсурдність через перебільшення. Сарказм у «Ньюспалмі» часто також підсилюється інтонацією, жестами та виразом обличчя ведучого, що ще більше акцентує іронію сказаного.

Також широко застосовується у «Ньюспалмі» пародія, за допомогою якої ведучий створює гумористичні образи публічних осіб або ситуацій, інсценуючи їхні поведінкові шаблони або мову. Це дозволяє глядачам побачити перебільшений, іноді навіть карикатурний бік дійсності, яка зазвичай залишається прихованим у формальному контексті. Один із яскравих прикладів пародії – імітація виступів або публічних заяв, які перекручуються в комічному ключі. Ведучі «Ньюспалму» можуть перебільшувати інтонацію або користуватися популярними медійними кліше, що властиві певним персонажам. Такий прийом дозволяє одночасно критикувати й висміювати суспільно важливі теми, використовуючи гумор для привернення уваги та аналізу.

Гіпербола, або ж перебільшення, часто використовується для підкреслення абсурдності деяких явищ. Наприклад, перебільшене обговорення дрібних подій створює комічний ефект, який загострює увагу на безглуздість ситуації, викликаючи сміх та іронію. Ведучий може робити вигляд, що певна проблема має катастрофічні наслідки, аби показати, наскільки невинними можуть бути певні суспільні тривоги. Гіпербола у відеоблозі «Ньюспалм» використовується для створення гумористичного ефекту через перебільшення деяких характеристик чи подій. Наприклад, у сценах, де ведучий саркастично описує події або новини, часто застосовуються гіперболізовані порівняння або вирази, що підкреслюють абсурдність ситуації. Одним із прикладів може бути ситуація, коли ведучий говорить про якусь дрібну проблему, але з перебільшенням, що це «найбільша катастрофа в історії» або щось, що «назавжди змінить світ». Така гіпербола не лише привертає увагу глядача, а й створює комічний ефект, демонструючи, як засоби масової інформації інколи можуть «роздувати» новини.

«Ньюспалм» активно користується сучасним сленгом і культурними кодами, знайомими для молоді. Використання мемів і трендових фраз дозволяє швидко та легко завоювати увагу глядачів, оскільки цей стиль мови не тільки

робить контент більш доступним і зрозумілим, але й формує відчуття належності до спільноти, яка розділяє схожі цінності та почуття гумору. Гумор у вигляді мемів особливо резонує з молодіжною аудиторією, яка оцінює сміливість висловлювань і близькість до реалій повсякденного життя.

Комічний ефект досягається також за допомогою відеоефектів і специфічного монтажу. У «Ньюспалм» часто використовуються динамічні вставки, зміни ракурсів і графічні елементи, що посилюють комічний вплив. Наприклад, швидка зміна кадрів і гумористичні субтитри дозволяють збільшити напругу в комічних моментах, створюючи специфічний темп, який робить відео більш захопливим і динамічним.

Використання спеціальних звукових ефектів, таких як смішки або перебільшені звуки, додає гротескності певним сценам і допомагає підкреслити комічний ефект окремих реплік. Це допомагає створити враження невимушеності та розважальної атмосфери.

Тембр і інтонація ведучого у «Ньюспалм» часто змінюються, залежно від характеру обговорюваної ситуації, що робить мовлення більш виразним та живим. Ведучий може несподівано підвищувати голос або змінювати тембр, аби підкреслити певний момент або надати йому емоційного забарвлення. Це допомагає глядачам легше «вчитатися» в контекст і зближує їх із ведучим, адже емоційне забарвлення викликає сильніший відгук в аудиторії.

Ефективне поєднання перелічених засобів комічного у «Ньюспалм» робить його привабливим і зрозумілим для широкої аудиторії. Глядачі не лише отримують розважальний контент, а й можуть замислитися над обговорюваними темами, побачити певні проблеми під новим кутом. Таке поєднання розважального та критичного змісту сприяє підвищенню обізнаності аудиторії щодо соціальних проблем, що робить «Ньюспалм» значущим медіапроектom у сучасному інформаційному просторі.

Проект «Ньюспалм» є яскравим прикладом ефективного використання комічних засобів у відеоблогах. Він поєднує в собі іронію, пародію, візуальні

ефекти, що створює цікавий і привабливий контент, здатний як розважити, так і примусити задуматися.

Література

1. Ньюспалм. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCJwdDZ5FtSQ7ze4o22xn-Pw>

Ліпич В. М., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМАТИКИ

Вивчення словотворення ґрунтується на одній із фундаментальних засад лінгвістики ХХ століття – парадигматичних зв'язках мовних одиниць. Особливої ваги набуває сьогодні питання створення типології словотвору, в основу якого покладене функційне навантаження твірних слів, що належать до різних лексико-граматичних класів в українській мові. **Актуальність теми** зумовлена постійним інтересом мовознавців до дослідження потенціалу твірних основ різної частиномовної належності, що засвідчують наукові розвідки З. О. Валюх, К. Г. Городенської, В. О. Горпинича, В. В. Грещука, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, О. П. Кушлик та ін. Вони з'ясували, що найповніше засвідчує словотвірні можливості, словотвірний потенціал словотвірна парадигма – комплексна одиниця словотвору.

Метою пропонованої роботи є з'ясування теоретичних основ дослідження словотвірних парадигм як класифікаційних дериваційних одиниць.

Під словотвірною парадигмою розуміють впорядковану сукупність похідних одного словотвірного такту, що характеризуються спільною твірною основою й різними словотвірними формантами. Варто зазначити, що термін «парадигма» був уведений ще в античну граматику. Він стосувався передусім сукупності форм дієвідмінювання і відмінювання одного типу, тобто був пов'язаний з граматичними угрупованнями слів досліджуваної мови, а також із

виявленням усередині таких угруповань певних рис упорядкованості й регулярності. Мовознавці зазначають, що становлення морфологічної парадигматики відбувалося одночасно з установленням деяких словотвірних і синтаксичних закономірностей, без урахування яких часом неможливо було розмежувати форми в морфологічній парадигмі.

Варто зауважити, що використання поняття парадигми в словотвірній галузі зумовлюється тим, що мовознавці виокремлюють не лише «форми словозміни», а й «форми словотворення». Словотвірну парадигму характеризують як певний ланцюжок дериватів зі спільним коренем, а похідне слово є твірним для наступного. Вагомий внесок у дослідження словотвірної парадигматики української мови зробив В. В. Грещук. На його думку, словотвірна парадигма є засобом виявлення способів словотвору і словотворчих ресурсів у їхніх взаємозв'язках і взаємодії, за допомогою яких у дериватах від різних структурно-семантичних класів слів актуалізуються властиві їм семантичні континууми [2, с. 20]. В. В. Грещук зазначає, що типову словотвірну парадигму можна визначити і як сукупність словотвірних категорій, сформованих похідними на базі твірних певних класів слів, тому конститuentами типових словотвірних парадигм виступають словотвірні категорії.

Ще один підхід визначає словотвірну парадигму як ланцюжок спільнокореневих слів, у якому кожне похідне є твірним до наступного, пор.: *учити – учитель – учителювати – учителювання; школа – школяр – школярський – по-школярськи* та ін. [5].

З. О. Валюх зазначає, що словотвірна парадигма об'єднує похідні слова, утворені на певному ступені деривації: «Вершинне слово перебуває у відношеннях словотвірної похідності з іншими її членами, тобто кожен член СП відрізняється від вихідного слова певним семантичним елементом, який вираженим словотворчим формантом» [1, с. 9]. Н. Ф. Клименко використовує термін «словотвірна відміна» у значенні словотвірної парадигми. Дослідниця

зауважує, що кожна твірна одиниця має свій набір словотвірних значень (словотвірну відміну), який залежить від частиномовної належності твірної одиниці [5, с. 127].

Є. А. Карпіловська словотвірною парадигмою називає впорядковану сукупність сумісних похідних одного словотвірного такту, що мають спільну твірну основу й різні словотвірні форманти. У парадигмі між похідними виникають відношення сумісної похідності. До словотвірних парадигм входять похідні різноманітних частин мови, які утворюються за допомогою різних способів творення і словотворчих формантів. Важливо зазначити, що слово, від якого утворюються похідні, не є членом словотвірної парадигми. Словотвірні парадигми виявляються у словотвірному гнізді. У гнізді існує стільки парадигм, скільки існує твірних слів [4, с.59].

Отже, словотвірна парадигма – це впорядкована за параметрами протяжності та глибини семантичних позицій сукупність похідних слів одного ступеня творення, об'єднаних спільною твірною основою і протиставлених словотворчими формантами. Вона виявляє дериваційну спроможність не тільки окремих слів, а й цілих лексико-граматичних класів і лексико-семантичних та тематичних груп у межах певного класу.

Література

1. Валух З.О. Словотвірна парадигма як об'єкт зіставної типології. *Мовознавство. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ*. 2013. Вип. 27. С. 6–10.
2. Грещук В. Теоретичні засади основоцентричної дериватології. Розділ І. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. С. 6–38.
3. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української мови: будова та реалізація. Київ : ІЗМН, 1999. 297 с.
4. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ : Наукова думка, 1984. 251 с.
5. Кушлик О. П. Структурно-семантичні особливості типової словотвірної парадигми відприкметникових каузативних параметричних дієслів українській мові. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. 2014. Вип. 2. С. 77–82.

Мельнікова Ю.О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПОРТАЖНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ САЙТУ «REPORTERS.MEDIA»)

Одним із жанрів, що набуває все більшої популярності в українському медіаландшафті, є художній репортаж. У текстах цього жанру наратором найчастіше виступає очевидець, тут переважає опис подій, явищ чи ситуацій, а мовні особливості допомагають створити ефект присутності, максимально передати атмосферу та емоції події. Репортажі передають взаємодію з людьми здебільшого на емоційному рівні, вони містять розповіді про особистий досвід героя, пов'язаний із суспільно значущими сучасними подіями.

Метою публікації є дослідження мовних особливостей репортажних текстів та визначення ключових характеристик їх структури, стилю та засобів вираження, які сприяють створенню ефекту присутності, передають емоційність та деталізацію подій.

Завданням вбачаємо визначення мовних засобів, які використовуються для створення динаміки і реалістичності текстів, посилення емоційного сприйняття тексту, аналіз функцій прямих цитат і діалогів для підвищення достовірності та автентичності, вивчення ролі метафор у створенні ефекту присутності та візуалізації подій для читача.

Для аналізу були обрані тексти за 2024 рік, вміщені на сайті «Reporters.Media» під хештегом «Права людини»: «Жити чекаючи» (11 січня 2024 р.) [3], «Коли не рятують стіни» (15 Лютого 2024 р.) [1], «Щоденник із підвалу» (1 березня 2024 р.) [4], «Я майже вдома, відчиняй» (15 квітня 2024 р.) [2].

Для передачі автентичності та створення ефекту присутності в

аналізованих репортажах використовуються діалоги, пряма мова учасників подій, що підсилює емоційність і реалістичність тексту: «Галина не тямилася себе і казала: «Хай би серце розірвалося і я все забула». Тоді бачила очі чоловіка, очі, як у побитого собаки.

– Галю, а я? А мені тоді як самому?

Галина просила у нього вибачення. Він мав рацію. Як би вона могла його залишити? Вони мають чекати» [3].

«Коли нам скажуть, що Рома поборов цю заразу, – я плясатиму на Майдані так, як він того ще не бачив», – усміхається Віктор, поки син в одноразовій масці стрибає у дитячому куточку поруч» [1].

«Будинки підтриманого проживання, денні центри чи будь-яка подібна соціальна послуга – не цех із ремонту взуття. Людей не ремонтують. Суспільство має не звільнитися від цих людей, а підтримати їх. Запропонувати простір, робочі місця, навіть якщо це фасування серветок чи мерчендайзер, який розставляє продукти на полиці, – пояснює Галина Штогрин» [2].

У вказаних репортажах наявні конкретні описи місць, людей, обставин подій. Автори намагаються відтворити всі можливі деталі – від погодних умов до реакцій присутніх: «У мій приїзд неспокійно. Один з резидентів хапається за нав'язливу думку, буцім у нього крадуть гроші, бо на його карту приходять не вся пенсія [...] Ніхто не осуджує його за ці слова, та атмосфера стає напруженішою. Поки асистентка роздумує, як заспокоїти хлопця, Валентина підхоплює емоцію і починає зриватись на крик. Зрештою всі сідають за вечерю і за хвилину ніхто вже не свариться» [2]; «Попри те, що у підвалі майже не було світла, Ольга напотемки щодня вишкрябувала на папері кілька речень» [4]; «Світ Віктора здригнувся й полетів, попеліючи, під три чорти разом з фундаментом і фасадами – як акуратні будинки рідного міста від російських артснарядів і авіабомб» [1]; «Все кипіло, дехто кричав, дехто виходив. Міська влада дала оголошення про цю зустріч для охочих, люди подумали, що дадуть якусь інформація про наших рідних. А тут – психологічна допомога» [3].

Використання метафор допомагає візуалізувати події, роблячи їх більш відчутними та реалістичними. «Мій знайомий, колишній начальник слідчого ізолятора, з'їздивши в не найгірший інтернат, сказав мені, що навіть більшість в'язнів, які вчинили злочини, вийдуть на волю, а люди в психоневрологічних інтернатах *«сидітимуть» довічно*» [2]; «Віктор сам замінює синові цілий світ, поки його власний замкнений простором лікарні і квартири»; «Натомість через повномасштабне вторгнення діти з онкологічними захворюваннями *опинилися поміж двох війн: з раком та в країні*» [3].

Портретні характеристики героїв містять епітети для підкреслення рис характеру або особливостей людини: «У Ліди *примружені очі, темне каре, кругле обличчя, рожеві щоки*. Вона шурхотить капцями по підлозі, інколи розхитується на місці або довго дивиться в стіну»; «Данило *мовчазний, самозанурений*, і його повільність із морквою могла б дратувати»; «У нас вчаться молоді люди із синдромом Дауна, аутизмом, різними психічними або інтелектуальними порушеннями. Хтось *більш закритий, більш стриманий, мовчазний* або й *немовний*, а хтось *емоційний, вибуховий, гіперактивний*»; «Два дні мене супроводжує двадцятирічна Валентина [...] У неї *фарбоване малинове волосся, яскравий манікюр*, дівчина постійно відволікається на листування в соцмережах, часто повторює одне й те саме, пропускає запитання, втрачає нитку розмови й сердиться, коли на її слова немає реакції»; «*Більш самотійний* Мар'ян, *самозанурений* Василь, який уперше проїхав трамваем у 32 роки, і *товариський немовний* Ігор, який має власну систему для спілкування з іншими, а також програму в телефоні, де натискає картинки, щоби скласти речення» [2].

Проаналізовані репортажні тексти поєднують у собі фактичну достовірність із художньою виразністю, зосереджуються на конкретних особах, підкреслюють індивідуальний досвід, емоції та реакції людей на події. Для створення динаміки та реалістичності текстів використовуються різноманітні мовні засоби, що допомагають зробити текст більш захопливим, передати

швидкість подій, жвавість та емоційність, забезпечують змалювання героїв і середовища у найдрібніших деталях, що, у свою чергу, наближує всіх учасників комунікації до своєї аудиторії, дозволяючи читачам зануритися у події та теми, що викликають суспільний інтерес.

Література

1. Безрученко Д., Павлов Д. Коли не рятують стіни. URL : <https://reporters.media/koly-ne-ryatuyut-stiny/> (дата звернення: 24.10.24)
2. Курико В. Я майже вдома, відчиняй. URL : <https://reporters.media/ya-vzhe-majzhe-vdoma-vidchynaj/> (дата звернення: 24.10.24)
3. Курико В., Москалюк К. Жити чекаючи. URL : <https://reporters.media/zhyty-chekauyuchy/> (дата звернення: 24.10.24)
4. Меньяло О., Яремчук О., Павлов Д. Щоденник із підвалу. URL : <https://reporters.media/shhodennyk-iz-pidvalu/> (дата звернення: 24.10.24)

Мокляк А. Ю., здобувач другого рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Ліпич В. М., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ

АНДРІЯ КУЗЬМЕНКА

Сленг – невід’ємна частина мовлення багатьох сучасних груп соціуму. Андрій Кузьменко, як і звичайна середньостатистична людина, побував за своє життя не в одній такій групі (це зумовлено соціальним статусом та розвитком особистості). Так, у роки навчання в університеті його словниковий запас наповнювався студентським сленгом, потім армійським, а, спілкуючись із широким колом людей, письменник освоїв також вуличний сленг, ще й робота водієм поповнила його словниковий запас сленгінізмів. Надалі, як письменник, він активно використовував його у своїй літературній діяльності (найпоширеніший різновид, що функціює в його творах, молодіжний сленг), що і свідчить про **актуальність** обраної теми.

Мета роботи – дослідити функціонування молодіжного сленгу в прозовій творчості Андрія Кузьменка.

Науковці Н. Гаврилюк та І. Зозюк провели дослідження та виявили тематичні групи, що охоплює сленг, вжитий у літературній творчості Андрія Кузьменка. Вони виокремили такі групи:

- людина;
- алкоголь і наркотики;
- гроші, матеріальні цінності;
- їжа, процес її вживання;
- дії, процеси;
- характеристика людини, предметів, дій, процесів, явищ;
- абстрактні поняття;
- автомобілі [3, с. 40–42].

Як бачимо, усі ці теми стосуються буденного життя кожної людини. Усі зразки сленгу, використані в творах, давно вкоренилися в мовлення пересічного громадянина, тому текст залишається зрозумілим та доступним кожному й не потребує додаткових роз'яснень.

Основні функційно-стилістичні особливості сленгу в художніх творах:

- створення художнього образу (сленг допомагає наділити героя певними характеристиками);
- створення атмосфери зображуваних подій (або ж ефекту присутності);
- відображення ставлення автора до головного героя;
- надання та підсилення емоційного навантаження тексту;
- створення індивідуального авторського стилю [2; 4; 5].

У творчості Андрія Кузьменка зустрічаємо декілька різновидів сленгу. Перший і найрозповсюджений різновид – молодіжний сленг [5, с. 492]. Звертаємо увагу, що письменник у своїй творчості обмежився лише молодіжним сленгом своєї юності.

Очевидно, автор використовував молодіжний сленг для створення дружньої атмосфери розповіді [2; 4; 5]. Адже це той лексикон, яким послуговуються товариші в буденних розмовах (три з чотирьох прозових творів Андрія Кузьменка автобіографічні). Тому стиль оповіді письменника подібний до розповіді товариша, який прагне поділитися своїми враженнями від подій. Таким чином, використовуючи молодіжний сленг автор повністю розкриває свою сутність читачеві, наче другові, спілкування з яким не вимагає дотримання мовного етикету.

Так, спостерігаємо лексему «*шмата*», яка в контекстах може мати різні лексичні значення, тобто це багатозначна нецензурна лексика. Літературне значення цього слова – кусок, клопоть тканини, ганчірка [1]. У реченні «*Не гинди, шмата, – відповіла Аліса...*» [6, с. 95] це слово набуває переносного значення – значення огидної неповноцінної людини, яка нічим не краща за стару ганчірку. У цьому контексті слово набуває ознак лайливої лексики. А в реченні «*Вона була вбрана в досить модні шмати*» [6, с. 75] слово «*шмати*» є синонімом не ганчір'я, а звичайного одягу й немає настільки негативного емоційного навантаження. У цьому контексті слово набуває ознак молодіжного сленгу.

Варто також акцентувати, що серед молодіжного сленгу в творах Андрія Кузьменка часто спостерігаємо сленгізми англійського походження – «*бейбе*», «*паті*», «*бір-паті*», «*хеппі-енд*», «*хайр шітхеппенс супер*», «*бонус*», «*бос*», «*піпл*», «*месседж*», «*окей*», «*ол-інклюдів*», «*клуббінг*», «*хаєр*», «*нон-стоп*» та інші. Це зумовлено тим, що молодіжна соціальна група дуже сприйнятлива до нововведень. Завдяки іноземним запозиченням, особливо англомовним, запас молодіжної лексики постійно розширюється. Адже молодь завжди прагне вирізнитися.

Отже, функціонування сленгу в прозових творах Андрія Кузьменка не впливає на сприйняття тексту читачем, оскільки є частовживаним у різних соціальних груп, проте впливає на формування естетичних смаків, що викликає

дискусії серед читачів.

Література

1. Академічний тлумачний словник (1970–1980): *онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах*. URL: <http://www.sum.in.ua/> (дата зверення: 15.09.2023).
2. Вусик Г., Глазова С. Функціонування інвективної лексики: від прозових творів Кузьми Скрябіна до сучасних українських пісень. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 26. Том 1. С. 37–42.
3. Гаврилюк Н., Зозюк І. Сленг як особливість ідіостилю Кузьми Скрябіна (Андрія Кузьменка). *Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи: зб. наук. пр.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 17. С. 36–45.
4. Глазова С. М. Різновиди ненормативної лексики у творах Андрія Кузьменка. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. № 21. С. 22–26.
5. Глазова С. Сленгізми в сучасній художній літературі. *The 8 th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (February 16-18, 2022)*. Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. Pp. 492–496.
6. Скрябін К. Повне зібрання творів. Харків : Фоліо, 2019. 444 с.

Павлик Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК ОДИНИЦЬ МОДИФІКАЦІЙНО-СУПРОВІДНОГО РІВНЯ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Проблеми породження та функціонування різних типів дискурсу є провідними напрямками світової лінгвістики. Сучасні дискурсивні дослідження мають практичне спрямування, їхня мета – з'ясувати та описати глибинні процеси комунікації. Функційний підхід до вивчення мовних явищ дозволяє простежити, як будь-яка мовна/текстова одиниця набуває комунікативно-прагматичного значення у соціально параметризованій ситуації спілкування, а отже, може ефективно використовуватися для впливу на адресата залежно від

його соціальної орієнтації. Кожен функціональний стиль передбачає сукупність стилістично забарвлених мовних засобів, проте кількість таких вузько маркованих одиниць різних рівнів у мові досить обмежена. Натомість функціональний стиль репрезентований не окремими стилістично позначеними елементами, а потенційними можливостями та способами реалізації всієї мовної системи відповідно до соціально-типових сфер спілкування. Причому для досягнення комунікативної цілі у процесі використання та взаємодії мовні одиниці можуть проявляти нові функціонально-стилістичні значення, властиві для певної комунікативної ситуації.

У пропонованому дослідженні наша увага прикута до функціонування в епістолярному дискурсі вставлених конструкцій, які належать до одиниць так званого модифікаційно-супровідного рівня, або рівня суб'єктивно-модального та інформативного прирощення. Учення про структурні рівні речення – базово-комунікативний (інтраструктурний) та модифікаційно-супровідний (інфраструктурний) – була розроблена Д. Баранником [1, с. 13]. Компонентами інфраструктури речення вчений вважав синтаксично й семантично відокремлені одиниці – звертання, вставні та вставлені конструкції, слова автора при прямій мові тощо. За визначенням О. Бондаренко, інфраструктура речення становить комплекс функціонально спеціалізованих автономних синтаксичних форм, які перебувають у базовій структурі (інтраструктурі) речення, переривають його граматичну та інтонаційну лінійність і водночас забезпечують прирощення інформативного, суб'єктивно-модального та іншого характеру, що зумовлені комунікативним завданням [2, с. 18].

У дослідницьких працях вітчизняних мовознавців інфраструктуру речення розглянуто в різних типах текстів, зокрема у художніх, публіцистичних, ділових, наукових, розмовних (О. Бондаренко [2], В. Грицина [3], І. Житар [4] та ін.). Однак функціонування одиниць модифікаційно-супровідного рівня в епістолярному дискурсі наразі не досліджувалося. Мета

статті – розглянути структурно-семантичну та комунікативно-прагматичну специфіку вставлених конструкцій у різних типах епістолярного дискурсу.

За граматичним статусом вставлені конструкції виступають як різного роду синтаксичні одиниці, включені в певну реченнєву (текстову) структуру з метою додаткового повідомлення, пояснення чи уточнення, побіжного зауваження щодо загального висловлювання або окремого його компонента [5, с. 162]. Дослідники відзначають, що вставлені слова, словосполучення і речення виражають такі додаткові відомості чи побіжні асоціативні зауваження, які уточнюють, розвивають зміст висловлення, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в момент формування думки [6, с. 169].

Дискурс – багатопараметризована структура, і наші попередні дослідження доводять, що епістолярний текст, епістолярний дискурс виступає синтезом тематично-змістового, прагматичного та функціонально-стильового чинників. На побудову листа впливають і знання мовної системи й дотримання норм уживання мовних одиниць, і сукупність екстралінгвальних факторів та соціальний досвід адресанта/адресата. Саме комунікативна діяльність людей має значення для вдосконалення мовної компетенції, адже засоби спілкування (мовні й немовні) функціують згідно з умовами, ситуаціями та цілями комунікантів і завдяки цьому стають дієвими формами соціального впливу на реципієнта. Слушною вважаємо думку І. Житар щодо універсальності вставлених конструкцій як засобу реалізації авторських задумів, їхніх потенційних спроможностей у втіленні різноманітних інтенцій мовця через наявність у цих структурах істотних можливостей виходу за межі лінійної організації мовлення, творення своєрідної семантичної, стилістичної та прагматичної надбудови [4, с. 236].

Дослідження тематичного змісту, стильового наповнення та композиційної будови епістолярної комунікації дає підстави виокремити епістолярний жанр і визначити його як міжстильове явище, що формується в межах того чи іншого функціонального стилю. Маючи широкі прагматичні

можливості, відображаючи найрізноманітніші ситуації міжособистісного спілкування, епістолярний жанр репрезентований діловим листуванням в офіційно-діловому стилі, науковим листом – у науковому, листуванням у періодичних виданнях – у публіцистичному, невимушеним приватним листуванням – у розмовно-побутовому стилі.

У синтаксичній будові *приватних побутових листів*, які виражають міжособистісну комунікацію двох партнерів і вирізняються тематичною багатоплановістю, наявністю описово-інформативного висловлення, регулярністю та стабільністю спілкування, інфраструктура речення повністю змінює інтонаційно-ритмічний малюнок тексту. Вставлені одиниці не лише доповнюють чи уточнюють зміст, а й виступають складниками єдиної синтаксичної конструкції, об'єднують в один процес різні суб'єкти дії, встановлюють їхню ієрархію, наприклад: *«Я чув, що Сергія Олександровича арештовано. (Чув, не читав. Газети хто його зна коли й бачив)»* (А. Тесленко); *«Я стою на високій сопці, на Всевітрі (полощеться куртка, як тоді, коли Ти не хотіла дертися за мною – на шпаркий вітер) – і простягаю до Тебе руки»* (В. Стус); *«Вона є безпомічно-прибита особа (зрештою, такою була завжди, законсервувавшись у фаху «перманентної київської баришні»), і на виданні творів її обдурять наші спритуні»* (Л. Мосендз); *«Служу я в Лубнах, на Полтавщині – хоч тут повезло»* (В. Стус). Такі конструкції в означеному типі листування виразно відображають психологічний настрій дописувача, що виявляється у ставленні до предмета, об'єкта, адресата чи ситуації спілкування, тобто часто виконують модально-оцінну функцію.

Для *ділових листів*, головним компонентом яких є перформативне висловлення або їх група і який виконує прагматично-інформативну функцію, властиве розмаїття синтаксичних конструкцій. Оскільки ділове мовлення вимагає точності, а це досягається шляхом численних уточнень і пояснень, супутніх зауважень, то цілком логічним є використання вставлених конструкцій, що містять додаткове повідомлення, роз'яснення, коментар тощо,

наприклад: *«Потім цілком видрукуйте «Передмову», а збірничок поділіть на 3 частини: 1) Сумні співи (тут будуть всі власні вірші; додайте «Присвятив Ользі»); 2) Переклади. Почніть «Шільйонським в'язнем» (передрукуйте з «Зорі»), потім помістіть – «Замок Альва» (посилав до Вас колись), а далі – останні переклади з Водовозова чи когось іншого (на Ваш розпорядок); 3) Дріб'язочки (6 віршиків – власних і перекладних)...»* (П. Грабовський); *«Чи існував юридичний заповіт (духівниця, тестамент) Тараса Григоровича Шевченка, який стосувався б його власності (особистого) майна і творчої спадщини, в тому числі й невиданих рукописів?»* (Ю. Мариновський). Обстежений текстовий матеріал свідчить про пояснювальну-уточнювальну (зокрема повторне найменування) та конкретизувальну функцію вставлених сполук.

Публіцистичний лист трактуємо як один із жанрів засобів масової інформації, оформлений за законами епістолярного дискурсу і покликаний завдяки активному впливу на реципієнта розв'язувати актуальні проблеми суспільно-політичного життя. У публіцистичних листах вставлені одиниці, крім традиційної, виконують спеціальну стилістичну функцію, а саме: забезпечують динамічність або конкретність викладу: *«Почну, мабуть, із найголовнішого (так, так, головного) – мови»* (з газети «Україна молода»); *«Ми любимо Вас (без лизі!), ми пишаємося Вами, сподіваємося на Вас!»* (з газети «Україна молода»); *«Отже, на мою думку, єдиною державною мовою в Україні (як це записано в і Конституції, і в законі про мову, і в рішенні Конституційного Суду) є українська і невикористання її як державної треба розцінювати як зневагу до України, і за це людина, яка цю зневагу демонструє, повинна притягатися до відповідальності за законом»* (з газети «Україна молода»); *«А наш (м'яко кажучи!) опонент – північний сусід – давно відмовився від цього фундаментального права громадян»* (з газети «Демократична Україна»); *«Давно годилося б (бодай для профілактики) таке ж вчинити і щодо деяких підданих України»* (з газети «Сільські вісті»). Вставні

компоненти, «з семантикою побіжного (мимовільного) зауваження, доповнення» [5, с. 181], часто окличні і питальні, репрезентуючи уявлення й оцінки автора, посилюють емоційний вплив на широкого адресата.

У науковому листі, основну частину якого становлять наукові міркування і який здійснює комунікативну функцію між високоосвіченими представниками певного соціального прошарку, багатоаспектність мислення забезпечується широким залучення складних конструкцій з різними видами синтаксичного зв'язку, ускладненнями, відокремленими, вставними і вставленими сполуками, однорідними членами речення, уточненнями тощо. Речення зі вставленими елементами спрямовані на вираження авторської аргументації, доказовості, коментування, а також на розкриття логічних взаємозв'язків між предметами і явищами об'єктивної дійсності, про які йдеться в листі, наприклад: *«А художність, музикальність вірша, його благородна легкість і простота (яка є вищим виявом мистецькості, аніж рафінована, мудрована складність квазі-модерних поетів) надають Вашій книжечці високої літературної вартості»* (В. Винниченко); *«Таким чином, у своєму вигляді цей відділ стоїть на рівні вимог доби Огоновського, а крім того, виявляє дві різні школи: у Рудн[ицького] «наслідуються» польські джерела (в первісному вигляді навіть таблиця звуків була просто скопійована з Бенні), Чапленко переказує недорікувато рос. психологічну школу»* (Ю. Шевельов); *«А в цьому роді пишуть і другі письменники наші, не знаючи інших сюжетів, як козаччина та порожній націоналізм, тоді як галичани (Франко, Бордуляк, Стефаник і др.) пишуть гірку правду про сьогочасне життя люду, і в тім їх велика заслуга»* (П. Грабовський). Використання вставлених конструкцій в аналізованому типі епістолярного дискурсу зумовлене комунікативно-прагматичним спрямуванням листа та науковим способом мислення його автора. Типовими є пояснювально-уточнювальна, доповнювально-уточнювальна та перелічувально-конкретизаційна функції.

У підсумку зазначимо, що вставлені конструкції як одиниці модифікаційно-супровідного рівня в обстеженому епістолярії містять додаткову чи довідкову інформацію, пояснення, уточнення, конкретизацію тощо і водночас досить часто репрезентують авторську позицію на висвітлювані факти, таким чином поєднуючи об'єктивну модальність з авторською суб'єктивною. Причому для досягнення комунікативної цілі у процесі використання та взаємодії досліджувані одиниці можуть проявляти нові функціонально-стилістичні значення, властиві для певної комунікативної ситуації.

Література

1. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення. *Мовознавство*. 1993. № 6. С. 13–19.
2. Бондаренко О. В. Елементи інфраструктури у текстах документів. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/The-infrastructure-elements-in-documentation-texts-Bondarenko-O.-W..pdf> (дата звернення: 28.10.2024 р.).
3. Грицина В. І. Інфраструктура речень публіцистичного стилю: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Запоріж. держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 20 с.
4. Житар І. В. Стилістичні функції вставлених конструкцій у науковому й публіцистичному стилях сучасної української мови (порівняльний аспект). *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9 (2). С. 235–246. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/download/478/474/932> (дата звернення: 28.10.2024 р.).
5. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 208 с.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Паляничка Н. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Юносова В. О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ОДОРАТИВНА ЛЕКСИКА В ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ЛУКІВА

Мова є не лише засобом спілкування, але й засобом пізнання людиною світу, його відображенням. Зрозуміло, що інформацію про навколишню дійсність людина отримує за допомогою органів чуттів – зору, слуху, смаку, дотику, запаху. Далі на основі чуттєвої інформації про світ відбувається концептуалізація дійсності на базі кожної конкретної мови. Отже, лексика сприйняття є вагомим компонентом мовної картини світу, що й зумовило підвищений інтерес до феномену перцепції та її лексики як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Нашу увагу привернули номінації на позначення запаху. Таку лексику в лінгвістиці називають одоративною. На сьогодні відомі праці в галузі філології, де досліджено запахові відчуття у творах різних письменників і поетів, зокрема у творах Т. Шевченка, Григора Тютюнника, І. Багряного, Яра Славутича, І. Драча. Науковці визначали структуру, семантику, стилістичні функції одоративної лексики (праці С. Александрової, І. Гайдаєнко, Л. Ставицької, О. Турчак, Н. Клочко та ін.). Попри значну кількість досліджень одоративної складової, «малодослідженою залишається проблема застосування одоративної лексики у художньому мовленні. Слова на позначення запахів у результаті взаємодії з іншими елементами художнього тексту реалізують свій багатий експресивний потенціал і набувають більшої стилістичної значущості. Тому особливо цінним на сьогодні є вивчення ролі одоративної лексики у художніх текстах поетів та письменників» [1].

Мета пропонованого дослідження – з'ясувати семантику та стилістичну роль номенів на позначення запаху в поезії Миколи Луківа.

Як свідчить зібраний фактичний матеріал, одоративна лексика репрезентована в поезії М. Луківа різними частинами мови: іменниками (*запах, повіви, пахощі, дух*), дієсловами (*запахли, пахне, віє*), прикметниками (*духмяний, м'ятний*).

У поетичних творах М. Луківа переважають одоративи, що позначають запахи рослин: трав, квітів, кущів, дерев тощо, пор.: *«Лине стежка в хліба половіючи, М'яко пахнуть чебрець і полин»* («Солов'ї затихають опівночі...»)

[2]; «*Обсипані пилом роси, Підсніжники щемно запахли*» («Пахнуть полинно билини...») [2]; «*Він із поля вертався не пізно й не рано, Пахло кропом село, полином і катраном*» («Двоє») [2]; «*Яке в ромашки серце золоте, Яка троянда горда і духмяна!*» («Східний мотив») [2]; «*Горять довкола вікнами хати, І віє духом яблунь та жасмину*» («Удома») [2]; «*В синім небі купаються віти, Пахне в лісі грибами й здоров'ям*» («В осінньому лісі пахне грибами...») [2]; «*Зійшли сніги, чорніють ріллі, І сік березовий запах*» («Зійшли сніги, чорніють ріллі...») [2].

У багатьох віршах відчувається замилювання поета цими запахами природи, рідного краю. Автор сумує за ними, оскільки в місті їх важко буває відчутти. Цей мотив простежуємо в поезії «До передмістя поле наплива...»: «*До передмістя поле наплива, І кібернетики, лаштуючи комп'ютер, Вслухаються, як шелестить трава, Як пахне рута, терпко пахне рута*» [2]. Цю ж тему поет продовжує у вірші «В готель столичний із бетону й скла...»: «*В готель столичний із бетону й скла Несмілою і тихою ходою Ввійшла приїжджа жінка із села І запах поля принесла з собою*» [2].

Особливо М. Луківу подобається запах м'яти, він згадує його в низці поезій: «*По берегах – ліси, й луги, І трави по коліна, І на галявинах стоги, І м'ятний запах сіна*» («Волинські озера») [2]; «*Душу п'янять Повіви м'яти. Світ би обнять, Розцілувати*» («Дощик шумить...») [2]; «*Вечорами, коли спить село І віє з лугу щемним духом м'яти, Виходим з батьком, як колись було, На тепле сіно під зірками спати*» («Вечорами, коли спить село...») [2]; «*А в світлиці – світлий дух М'яти, Додивляє синій сон Мати*» («Сходить в травах за селом...») [2]; «*І м'яко стеляться луги, І м'ятно пахнуть береги*» («На ріці») [2]; «*Сіріють води в темних берегах, Блукають коні в місячних лугах, І пахне в сіні материнка й м'ята*» («Сіріють води в темних берегах...») [2].

Меншу групу складають одоративи на позначення запахів, пов'язаних з явищами природи, просторовими поняттями тощо: «*А що я маю? Хліб, та*

дрібку солі, Та запах вітру, та безмежся воли («Сіріють води в темних берегах...») [2]; *«Дощі перейшли у сніги, Повітря запахло морозом»* («Дощі перейшли у сніги...») [2]; *«В'ється стежка, тоне у житах, Пахне далеч небом, полянами»* («Одцвітає сонях за селом...») [2].

Трапляються і змішані запахові поєднання, як-от: *«Ніч темна, як ревності Отелло, овіяна пахощами лаванди, запахом сосен і моря»* («Такої ночі») [2]. А вірш «На горищі» майже весь складається саме з одоративної лексики: *«Духмяне сіно пахне літом, Медовим чебрецевим цвітом, І м'ятою, і материнкою, І полиною гірчинкою. Там, на далеких виднокрузі, Стоять батьки твої і друзі, І овіває повів руги Усе, чого не повернути. І ти вдихаєш запах сіна, І ти радієш, як дитина. І пахне сіно материнкою І полиною гірчинкою»* [2].

Крім приємних запахів, у віршах М. Луківа трапляються також і неприємні, напр.: *«Од шляху тягне запахом бензину, І небо віє холодом узвиш»* («Осінній день у золотій печалі...») [2]. У поезії «У старому домі» поряд із прямим значенням автор уживає одоративну лексику в складі метафори, пор.: *«За порогом старого дому – Темні сходи, що ведуть У підвальний притон Зі смородом кислого вина і трухлятини. Напружена тиша. Пахне сваркою, бійкою, залізом, кров'ю»* [2]. Використовуючи номени на позначення запаху в переносному значенні, поет відтворює складний психологічний клімат, відображає стосунки між персонажами.

Отже, одоративна лексика є важливим компонентом мовної картини світу, на основі якої людина осмислює та категоризує дійсність. Крім прямої номінації відповідних запахових відчуттів, у поезії М. Луківа ця лексика виступає у формі метафоричних перенесень, характеризуючи психологічні явища, передаючи різні почуття, думки та настрої зображуваних персонажів, створюючи образність та експресивність.

Література

1. Ключко Н. Л., Поздрань Ю. В. Частиномовна та функціонально-стилістична характеристика одоративної лексики у поетичній творчості Івана Драча. URL : [http://www.nauka.com/ 5_SWMN_2014/Philologia/3_159328.doc.htm](http://www.nauka.com/5_SWMN_2014/Philologia/3_159328.doc.htm). (дата звернення: 22.10.2024).
2. Луків М. Поезії. URL : <https://ukrainian-poetry.com/lukiv-mikola/>(дата звернення: 16.10.2024).

Панченко Н. Я., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Свица Т. В., кандидат філологічних наук, старший викладач, Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ САТИРИЧНОГО ЗОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ В КОМЕДІЇ «ЖАБИ» АРІСТОФАНА

В сучасному світі жанр комедії є одним з найпопулярніших як в літературі, так і в кінематографі, драматургії. На думку літературознавця Б. Шалагінова: «В основі комічного як мистецького явища лежить усвідомлення індивідом протиріччя між узвичаєними цінностями і власним вільним ставленням до них» [3, с. 65].

Один з перших представників цього жанру – давньогрецький поет Арістофан. Особливості творчості цього представника античної літератури досліджували у своїх роботах О. Білецький, О. Литовська, О. Мішукова, Ю. Ковбасенко. Більшість науковців акцентують увагу на загальній характеристиці комедій Арістофана, їх структурних особливостях в порівнянні з творами інших драматургів. Мета нашого дослідження – проаналізувати як через сатиричне зображення дійсності в комедії «Жаби» проявляються суспільно-політичні погляди самого письменника.

Арістофан писав свої твори в дуже складний для Афін період, і це помітно відбивається на його творчості. У той час відбувалась Пелопоннеська війна, наслідки якої відображаються у всіх сферах життя. Водночас його творчість припадає на найяскравіший час грецької культури. Використовуючи гумор та сатиру, автор передає у своїх творах усю різнобарвність почуттів

людей, їх поведінки, дій та думок. Його твори підіймали актуальні політичні, суспільні, філософські, педагогічні та літературні проблеми життя тогочасної Греції [2, с. 245].

Твір «Жаби» є гарним прикладом показу поглядів автора на мистецтво через призму світогляду персонажів комедії. Спершу події відбуваються в Афінах, але основний сюжет розгортається вже у підземному царстві. Сатирична атмосфера комедії відчувається одразу з прологу. Ксантій з першої фрази залучає глядачів у вир подій, які теж стають об'єктами сміху. Спустившись до царства померлих і перепливши озеро, Діоніс запитує у свого раба, чи бачив він «клятвопорушників» і «батьковбивць», а потім й сам відповідає, показуючи на глядачів: «Я й зараз бачу, Посейдоном свідчуся» [1, с. 412].

Зав'язкою сюжету є бажання Діоніса знайти «справжнього поета» – Евріпіда, бо всі інші, на його думку, не підходять під це звання. Майже з початку твору ми можемо спостерігати як Арістофан висміює своїх сучасників і ця тема стає наскрізною у комедії. Автор уподібнює мистецтво чомусь фізичному, тому, що можна зважити на терезах: «Еак: Мірила слів, косинці й локті винесуть, квадратні форми» [1, с. 443]. Через суперечку між Есхілом та Евріпідом Арістофан, начебто глузуючи над обома, водночас детально аналізує їхнє мистецтво, підкреслюючи найтонші риси та порушуючи питання мистецтва в житті суспільства.

Головна дійова особа комедії – Діоніс. В літературі він зазвичай постає покровителем виноробства, але у творі Арістофана є втіленням усього театру, й самого глядача. В образі цього персонажа ключовими рисами є боягузство – протягом усього твору Діоніс при будь-якій небезпеці намагається заховатися за спину Ксантія; надмірна пихатість, що сильно контрастує зі слабкістю, яку герой навіть не намагається заховати. Водночас, під час змагання, Діоніс щиро прагне виявити найкращого поета. Саме тому, коли до них приходить володар підземного царства – Плутон, він каже наступне: «Обом я друг, тож я їх не

судитиму і ворогом не буду з них ні одному. Цього вважаю мудрим, а того – люблю» [1, с. 475].

У кінці комедії переможцем у змаганні постає Есхіл, хоча вирішальне слово було саме за Діонісом. Здогадатися про його перемогу можна вже з того, що вірші Евріпіда на терезах виявляються значно легші. Тому Діоніс повертає до життя Есхіла, тим самим намагаючись врятувати Афіни.

Отже, ми можемо визначити, що у творі Арістофан не бажає використовувати міф як основу, а бере від нього лише персонажів, змінюючи задля більшої сатири їх первісні образи та риси характеру. Саме тому ця комедія дуже яскраво може схарактеризувати погляди її автора. У творі порушується ціла низка актуальних на той час питань таких як драматургія та її творчий спадок, політика (у комедії згадується битва при Аргінузі та підкреслюється важливість рівноправ'я між громадянами) та релігія (перед початком змагань поети починають молитися різним богам).

На жаль, ніяких інших, окрім одинадцяти комедій Арістофана, до нас не дійшли, тому ми не можемо чітко визначити усю оригінальність його задумів, але ми точно можемо погодитися з тим, що багато з використаних ним гумористичних засобів актуальні й досі, як і суспільно важливі теми, що викриваються за допомогою них.

Література

1. Арістофан. Комедії. / Переклад зі старогрецької. Київ : Дніпро, 1980. 508 с.
2. Антична література. Греція. Рим. Хрестоматія / Упорядники: Т. В. Михед, Ю. В. Якубіна. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 952 с.
3. Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література: від античності до початку ХІХ сторіччя : історико-естетичний нарис: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: КМ Академія, 2004. 355 с.

Перегудова В. І., кандидат педагогічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

В умовах повномасштабної війни, коли українська ідентичність та культурна спадщина піддаються загрозам, особливу актуальність набуває збереження національних цінностей через освіту. Українська вишивка, як один із символів національної самобутності та духовної єдності, має величезний лінгводидактичний потенціал у підготовці майбутніх педагогів, які зможуть передавати цінності рідної культури наступним поколінням. У цей складний для країни час освіта несе важливу місію – підтримати національну самоідентифікацію, зміцнити патріотичний дух і виховати стійкість у молоді, для якої культура є одним з опорних стовпів ідентичності.

Змінні умови створюють унікальні виклики для освітньої системи, змушуючи шукати нові підходи до викладання та виховання, одним з яких є інтеграція української вишивки в лінгводидактичний процес підготовки вчителя з потужною можливістю ефективно формувати мовленнєві навички через національні символи, знайомити здобувачів освіти із лексикою, що має коріння в історії та народних традиціях, розвивати етнокультурну компетентність, яка є надважливою в умовах воєнного конфлікту.

Методологічні та методичні основи оновлення системи безперервної мовної освіти з урахуванням національних і глобальних тенденцій обґрунтовані в працях О. Біляєва, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, Л. Мацько, Т. Окуневич, М. Пентиліук, О. Семеног [1].

Мета статті: визначення можливостей української вишивки як засобу розширення лінгводидактичного потенціалу майбутніх учителів.

Лінгводидактика, як наука, що досліджує методи, принципи та засоби навчання мовам, об'єднує елементи лінгвістики, педагогіки, психології та культурології, одним із важливих завдань має сприяння розумінню та збереженню національної культури.

Тема української вишивки, як чинник розвитку мовленнєвої компетентності, відкриває широкі можливості для збагачення словникового запасу майбутніх учителів та сприяє формуванню навичок опису, порівняння та інтерпретації культурно-історичних елементів. Використання цієї тематики в освітньому процесі дозволяє розвивати у здобувачів освіти здатність до аналітичного осмислення національних символів, їхнього змістового та стилістичного значення, що поглиблює їхні мовленнєві та комунікативні вміння в умовах професійної підготовки.

Вивчення символіки та значень, закладених у вишивці, поглиблює знання про українську культуру, історію, звичаї, що дозволяє майбутнім учителям не лише глибше зрозуміти культурний спадок своєї нації, але й вміло інтегрувати цей аспект у навчальний процес. Порівняння вишиванки з традиційним одягом інших культур розширює кругозір і допомагає формувати міжкультурну компетентність, що є важливою навичкою для сучасного вчителя.

Аналіз орнаментів, колористики, технік вишивки та їхніх регіональних особливостей сприяє розвитку аналітичного мислення, творчих здібностей, креативності у майбутніх педагогів. Дослідження того, як певні символи та кольори відображають різноманітні культурні та релігійні аспекти, стимулює майбутніх учителів до глибшого осмислення матеріалу, формує здатність до інтерпретації культурно-історичних знаків, що збагачує їхню професійну компетентність і поглиблює розуміння національних традицій.

Висновки. Отже, використання теми української вишивки у підготовці педагогів має значний лінгводидактичний потенціал, сприяючи як розширенню їхнього словникового запасу, так і розвитку навичок аналітичного мислення, опису та інтерпретації. Дослідження культурно-історичних аспектів вишивки формує здатність до глибокого осмислення національної спадщини, стимулюючи інтерес до вивчення мови через призму традицій та регіональних особливостей.

Література

1. Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми // *Українська мова і література в школі* : наук.-методичний журнал. Київ, 2015. № 1. С. 7–19.

Рула Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ДО ПИТАННЯ ДВОФУНКЦІЙНОСТІ ЗАПЕРЕЧНИХ СПОЛУЧНИКІВ

У мовознавчій літературі значення сурядних сполучників інколи зводять лише до граматичної функції, залишаючи поза увагою той факт, що спеціалізовані сполучники, зокрема семантичні, є двофункційними, оскільки оформлюють не лише сурядний зв'язок у конструкції, але й тип семантико-синтаксичних відношень. «Змістова структура семантичних сполучників виступає безпосереднім елементом семантики складносурядного речення і визначає його семантико-синтаксичну організацію» [2, с. 298].

Мета статті – розглянути заперечення як мовну універсалію та проаналізувати роль заперечних сполучників у сурядних конструкціях.

Традиційно виділяли три групи сурядних сполучників: єднальні, протиставні, розділові; відповідно до цього складносурядні речення також ділили на три групи: єднальні, зіставно-протиставні та розділові. Проте розвиток граматичної системи сучасної української мови призвів до вдосконалення вчення як про сполучні засоби, так і про групи синтаксичних конструкцій. На сьогодні виділяють шість груп сурядних сполучників як маркерів відповідних семантико-синтаксичних відношень: єднальні, протиставні, зіставні, розділові, градаційні, приєднувальні. Умотивованим видається розмежування семантичних груп складносурядних речень відповідно до функцій сурядних сполучників та їх впливу на семантико-синтаксичні відношення предикативних частин досліджуваних структур.

Згідно із сучасним витлумаченням сполучники – це окремий тип слів-морфем, оскільки вони виражають семантику відношень переважно в межах складного речення. Сполучники можуть виконувати дві функції: формально-синтаксичну, тобто поєднувати структурні складники конструкції й виражати синтаксичний зв'язок, та семантико-синтаксичну, тобто передавати змістові відношення між компонентами. Залежно від одно- або двофункційності сурядних сполучників І. Вихованець поділяє їх на три групи: асемантичні (єднальні *і, й, та*), частково асемантичні (єднальні *ні... ні, ані... ані*), семантичні (зіставні, протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні) [2, с. 301–302].

Дослідниця сполучникової системи української мови К. Городенська зауважує, що сурядні сполучники виявляють свою семантико-синтаксичну функцію слабкіше порівняно з підрядними [3, с. 19], тому характеристики тих чи тих сурядних засобів щодо їх однофункційності / двофункційності, надані І. Вихованцем, потребують уточнення. Мовознавиця аналізує зіставний, протиставні та градаційні сполучники як частково асемантичні [3, с. 32–33], наголошуючи на значній ролі контексту в конструкціях із цими сполучними засобами.

Услід за І. Вихованцем, ми зараховуємо розділові, зіставний, протиставні, градаційні, приєднувальні сполучники до семантичних. Таку саму функційну характеристику надаємо й заперечним сполучним засобам. Сурядні сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* репрезентують у мовленні категорію заперечення, тому, попри традиційне зарахування цих сполучних засобів до асемантичних єднальних, вони належать до групи семантичних.

У мовознавстві заперечення розглядають як мовну універсалію, яка може проявлятися на кількох рівнях (фонетичному, лексичному, словотвірному, синтаксичному); унаслідок цього поняття отримало різні потрактування. В енциклопедії «Українська мова» його дефінують як лексико-граматичну категорію, що означає відсутність зв'язку між певними об'єктами реальної дійсності [6, с. 193]. У іншому аспекті, з позицій синтаксису, визначає

семантико-синтаксичну категорію ствердження / заперечення І. Вихованець, говорячи про неї як про таку, що кваліфікує зв'язок між предметом мовлення й тим, що про нього висловлюють, як реально існуючий, або цей зв'язок усвідомлюється як не існуючий у реальності [2, с. 63]. Не заперечуючи багатовимірності цього поняття, вважаємо заперечення насамперед синтаксичною категорією, адже воно репрезентує відношення висловлення до дійсності, становить окремий вияв предикативності: *Ані птиця не залетить, ані миша не пролізе* (Українська народна казка «Про бідного парубка та царівну»); *Ні лячно малому не було, ні виникало бажання повернутися додому* (З розмовного мовлення).

Категорія заперечення перебуває в тісному взаємозв'язку з модальністю, оскільки одночасно виражає ситуацію довкілля й оцінку мовця. Заперечення в цьому аспекті розглядали багато вчених, зауважуючи, що ця категорія є формою модальності, її субкатегорією, такою, що спирається на суб'єктивну та об'єктивну модальності.

Складносурядні речення, предикативні частини яких поєднані сполучниками *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні*, є одним із репрезентантів категорії заперечення, хоч таких синтаксичних одиниць у мові дуже мало, оскільки автори заперечних висловлень надають перевагу простим структурам. Заперечні конструкції, на думку С. Шабат-Савки, є мовленнєвими тактиками, які використовує мовець для того, аби втілити інтенцію, регулювати комунікативний процес [7, с. 75]. В українській граматиці, як і в інших слов'янських, складносурядні заперечні речення не виокремлюють з-поміж інших як самостійний семантико-синтаксичний різновид, а зараховують до єднальних / єднально-перелічувальних).

Так само не виділяють заперечні сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* в окрему групу, а розглядають їх з-поміж єднальних, а деякі дослідники навіть потрактовують як аналоги повторювального сполучника *і... і* [5, с. 605]. Аналіз сполучників *ні... ні, ані... ані* як заперечних знаходимо лише в

мовознавчій розвідці Л. Булаховського [4, с. 507]. І. Вихованець зазначає, що ці сполучні засоби посідають проміжне місце між семантичними та асемантичними сполучниками [2, с. 302], проте більшість учених зараховують їх до однофункційних. Водночас усі вони говорять про здатність сполучників *ні... ні, ані... ані* підсилювати заперечення в заперечних складносурядних реченнях [2, с. 302], а дехто із синтаксистів наголошує на функції цих сполучних засобів виражати «подвійне заперечення» [5, с. 605]. Дослідниця категорії заперечення в українській мові М. Баган зазначає: «сполучники *ні ... ні, ані ... ані, ні ... ані, ані ... ні* лише підсилюють основне заперечення, указуючи на те, що невиконання дії чи відсутність ознаки стосується кількох суб'єктів, об'єктів чи якихось явищ» [1, с. 88]. Вона кваліфікує ці сполучники як єднальні заперечні [1, с. 91]. Не заперечуємо такі тези мовознавців, проте зауважимо, що названі сполучні засоби підсилюють основний заперечний зміст власним значенням, виконуючи семантичну функцію. Ці сполучники надають заперечного значення всій синтаксичній конструкції, тому вважаємо за потрібне зарахувати їх до групи семантичних. До того ж у виписаному фактичному матеріалі немає речень, предикативні частини яких були б поєднані сполучниками *ні ... ні, ані ... ані, ні ... ані, ані ... ні*, проте мали б іншу семантику, окрім заперечної.

Ще один доказ семантичності заперечних сполучників наводить у своїй науковій розвідці М. Баган, зазначаючи, що вони в деяких випадках, а саме в складних конструкціях з інфінітивними частинами, поєднаними сурядним зв'язком, служать єдиним, а отже основним, засобом вираження заперечення «внаслідок компресії семантичної структури речення, опущення в ній семантично надлишкового основного негатора» [1, с. 89], наприклад: *Ані вмерти, ані жить* (Василь Стус); *Ні задумати, ні загадати, [хіба в казці сказати!]* (Українська народна казка «Царівна-жаба»); *Ні пришити, ні прилатати* (Російсько-український тлумачний словник паремій). Мовознавиця щодо цього підсумовує: «якщо аналізувати формально-граматичну структуру,

то названі сполучники маємо підстави визнати єдиними носіями заперечення в таких реченнях» [1, с. 89].

Отже, сполучники *ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* є двофункційними, адже, окрім поєднання предикативних частин, передають заперечний зміст. Семантику заперечення у складносурядному реченні також можуть реалізувати заперечна частка *не*, заперечні слова.

Література

1. Баган М. П. Сполучникова експлікація заперечення в українській мові. *Мовознавчий вісник*. 2015. Вип. 20. С. 87–92.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
3. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови: монографія. Київ: Інститут української мови; Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.
4. Курс сучасної української літературної мови / За ред. Л. А. Булаховського. Київ: Рад. школа, 1951. Т. 2: Синтаксис. 408 с.
5. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.
6. Українська мова: енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид, випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
7. Шабат-Савка С. Т. Лінгвофілософська категорія ствердження / заперечення як передумова формування комунікативної інтенції. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 35. С. 72–76.

Свіца Т. В., кандидат філологічних наук, старший викладач, Бердянський державний педагогічний університет

ПРОБЛЕМАТИКА ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ІВАНА БІЛИКА

«ЦАР І РАБ»

Друга половина ХХ ст. характеризується змінами в жанрі історичного роману. Автори намагаються по-новому змодельювати події українського минулого, викрити історичні фальсифікації. Такі твори відзначалися зв'язком із філософією, посиленням інтересом до морально-етичних проблем,

екзистенційними нотами, проєктуванням подій минулого на сучасне, діалогом з читачем про історичну пам'ять, забуття та відповідальність [3, с. 180].

Провідною рисою літературного шістдесятництва, на думку В. Кузьменка, було звернення письменників до сфери національної духовності та культури як найбільш узагальнених понять, а також, визначення національної ідентичності та самоідентичності [2, с. 14].

Серед письменників другої половини ХХ століття, які звертались у своїх творах до прадавньої історії наших земель, можна назвати Валерія Шевчука, Докію Гуменну, Івана Білика, Дмитра Міщенка, Валентина Чемериса, Володимира Малика, Романа Іваничука, Семена Скляренка, Павла Загребельного та ін.

На нашу думку, Іван Білик якраз і прагнув відійти від стереотипів офіційної історії та показати традиційні для читача образи, події в новому баченні, змусити розум реципієнта працювати й створювати в уяві нову версію відомої події, а вже потім замислитися над можливістю існування створеної моделі у далекому минулому.

Для української літератури другої половини ХХ століття було характерним звернення до циклу романів: дилогії, трилогії і т.д. Іван Білик теж звертається до такого різновиду, створюючи трилогію «Скіфи». Скіфська тема є наскрізною для історичних романів письменника.

В останньому романі скіфської трилогії «Цар і раб» автор порушив ряд проблем, які й стали предметом нашого дослідження. В реаліях сьогодення ці проблеми заходять відгук у читача і видаються близькими й актуальними. Одна з них – проблема минулості влади та ролі простого люду у творенні історії. В центрі твору головний герой Савмак, який є талем боспорського царя Перісада. Молодий ефеб не знає свого коріння, але насправді він виявляється сином скіфського князя. Хлопець виховується за всіма грецькими звичаями євнухом та царським логографом Полікратом, який дає хлопцеві гарну освіту. В душі Савмак романтик, який захоплюється подвигами Ясона, але обіцяє собі не

зраджувати, як його герой, своєї коханої. Однак ідеали юності тануть перед обставинами життя, а юнацька любов до Вероніки змінюється палким, жагучим коханням до Елени. Через свою молодість і недосвідченість хлопець спочатку не розуміє всіх складнощів політичних ігор, що точаться навколо нього і його походження. Лише згодом усвідомлює, що він став претендентом на царський стіл, але для цього потрібно одружитися з нелюбою йому дочкою Перісада Веронікою. Натомість Савмак кохає гетеру Елену, яка, однак, не відповідає йому взаємністю. Молодий чоловік страждає від своєї зовнішності: він сам і навколишні вважають його негарним. Хлопець вдався «кирпатий і рудочубий». Це ускладнюється ще й змаганням за серце коханої жінки з Архелаєм, красу якого порівнюють з Аполлоною.

У романі «Цар і раб» Іван Білик порушує і проблему історичної пам'яті, яничарства, яка є у в творі Романа Іваничука «Мальви». Савмак вихований в умовах чужої культури, яка вчила його зневажати все скіфське, варварське, проте підсвідомо відчуває незрозумілий трепет, дивлячись в очі його рідних кумирів, зустрівшись з рідним братом, побачивши зображення батька. Але побувши деякий час серед скіфів, герой розуміє, що він тут чужий. Роки прожиті вдалині від рідної землі не можна перекреслити: «... Савмак почувався зовсім чужим у цьому незнайомому місті, де нібито народивсь і жив перші три літа свого життя» [1, с. 221].

Окрім того, автор порушив у творі проблему правдивості та перелицювання історії. Царський логограф Перісад, вчитель Савмака веде історичні записи для майбутніх поколінь, звеличуючи та прикрашаючи діяння царя Перісада. Це викликає осуд із боку молодого учня євнуха. Пізніше хитрий логограф розкриває правду. Він пише дві історії: одну для царського ока, яка далека від правди, іншу – для прийдешніх поколінь. Щиру не прикрашену правду: «... люди перегортатимуть осі аркуші пергаменту, й дошукуватимуться правди, й знайдуть її ось тут... .<...> Історик живе для правди. Щоб його правду знали ті, що народяться після нього. Я задля сього ім'я своє офірую» [1, с. 277].

Повернувшись до Пантікапея, Савмак посідає царський стіл. Це сталося завдяки бунту рабів і простого люду, які прихильно ставилися до молодика за його милосердне ставлення до невольників. Ставши правителем, Савмак мріє створити «Царство сонця», де не буде рабів і невольників. Однак, така ідея виявляється утопічною. Мало того, її бояться не тільки вельможі Пантікапею, але навіть царі сусідніх держав. Навіть рідний брат Савмака, скіфський цар Паллак, не підтримує його.

Герой переконується, що прихильність людей може бути скороминущою. Ті ж, хто посадив його на царський стіл, злякавшись понтійського володаря Мітрідада, полонили Савмака. Перед своєю поразкою молодий чоловік утілює в життя найбільше бажання коханої Елени: робить її вільною, на кілька хвилин взявши собі за дружину та зробивши колишню робу басилісою. Цей епізод якнайкраще презентує ідею твору: скороминущість, непостійність, плинність усього в житті, а особливо влади. В цьому яскраво проглядаються спільні барокові мотиви з одним із визначних творів XVII ст. «Життя це сон» Педро Кальдерона де ла Барки. В одну хвилину раб перетворився на царя, в іншу він знову стає невольником, а найбільше бажання кожної людини – це не влада, а воля. Та свобода інколи виявляється великою розкішшю. Савмак, зраджений рідним братом, змушений жити до кінця життя як заручник понтійського володаря.

Проблеми порушені Іваном Біликом в романі «Цар і раб» знаходять нове прочитання в умовах сьогоденних українських реалій. Автор змушує читача переосмислити проблему влади та її швидкоплинності, ролі народу у творенні історичних подій, проблему суперечливого зображення історичної правди.

Література

1. Білик І. Цар і раб: історичний роман. Київ: А.С.К., 2007. 432 с.

2. Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст.: навч. посібник: у 3 т. / В. І. Кузьменко, О. О. Гарачковська, М. В. Кузьменко та ін. / за ред. В. І. Кузьменка. Київ: Академвидав. Т.2. 2014. 536 с.
3. Федорів У. М. Соцреалістичний канон в українській літературі: механізми формування та трансформації: дис. канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Львів, 2016. 227 с.

Сопіна О. А., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

КОЛІР ЯК СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ДИСКУРСУ РЕКЛАМИ

Колір у створенні рекламного образу грає роль важливого компонента синкретичної мови, але не виступає самостійним комунікативним засобом.

Метою дослідження є вивчення кольору як структурно-семантичного компонента реклами. Завдання дослідження: проаналізувати смислове маркування кольору та його символічної ролі виділення смислових аспектів у процесі сприйняття кольору реклами.

У роботах Д. Марра зорове сприйняття розглядається як процес обробки інформації, який не просто ідентифікує одержувані ззовні імпульси, а й вбудовує у власну модель світу. Дослідження сприйняття кольору рекламі фокусується на внутрішніх механізмах, з яких створюється цілісний образ, визначальна поведінка суб'єкта [10]. Таким чином, смислове наповнення кольору у процесі сприйняття реклами, представляє інтерес як у теоретичному, так й у практичному плані.

Рекламні тексти давно представляють дискурсивну частину культури. У дослідженнях С. Прищенко, М. Прищенко [2] підкреслюється, що з часу зародження реклама не тільки виконує свою пряму, економічну функцію, стимулюючи споживчу поведінку, але й чинить прямий вплив на розвиток

суспільства в цілому.

Тексти реклами є органічним поєднанням різних структурних елементів, які за своїм різноманіттям націлені на однозначне прочитання смислу рекламного образу [1]. Описуючи структурно-семантичні компоненти рекламних текстів, А. В. Овчаренко [1] вказує, що колір виконує чи не найважливіше значення.

Увага вчених до психології кольору сягає робіт І. Гете (1810) «Теорія кольору» [за: 4, с. 114], де поза увагою дослідника не залишився й розвиток естетичних ідей. Осмислюючи вплив кольору на людину, він структурував кольори на категорії (позитивні та негативні), взявши за основу емоційні переживання, які ці відтінки викликали в людини. Наслідуючи традиції ХІХ століття, І. Гете пов'язував значення кольору, що виникає у свідомості людини, з біологією, з природовідповідністю, згідно з якою природа забарвлює небезпечні, шкідливі мінерали, рослини або тварин у відповідні тони.

Згідно з результатами, отриманими в ході численних психологічних експериментів, вченими був зроблений висновок, що колір певним чином впливає на сприйняття людиною ваги тіла, температури приміщення і оцінку віддаленості об'єкта. До прикладу, червоний, жовтий, оранжевий кольори візуально наближають предмет, збільшуючи його обсяг і як би «підігриваючи» його. Блакитний, синій, фіолетовий, чорний – візуально віддаляють об'єкт, зменшують і «охолоджують» його. Тому, вибираючи той чи інший колір для реклами товару, слід оцінити його з точки зору цих параметрів [3].

Сучасні дослідники також вважають, що колірна семантика створюється в межах внутрішньогрупової комунікації, «суспільної риторики», прийнятої у певній групі. Смисл, що передається різними кольорами та їх поєднаннями, закріплюється соціальною практикою, що транслюється всередині груп, особливо всередині великих груп протягом досить тривалого часового періоду. Соціальне схвалення та повторюваність створюють умови закріплення значеннєвої палітри кольорів, оскільки, на думку J. Elliot, в ієрархічній моделі

мотивації соціальна підтримка є важливим фактором вибору тієї чи іншої форми поведінки [5]. Ця позиція не заперечує, що існують колірні біологічні сигнали, які, на думку N. Janich, вимагають певної реакції, які посилюються в результаті соціального навчання поряд з формуванням інших соціально обумовлених значень кольору [7]. Наприклад, у дослідженні K. Hu, E. De Rosa, A. Anderson виявлено, що соціально прийняте маркування кольору, наприклад, жовтий як вказівка на небезпеку закріплюється і починає нести зворотне значення – жовтий, а значить: перевірено, безпечно [6].

У дослідженнях, присвячених підвищенню ефективності рекламної дії, B. Wang, S. Liu, J. Kandampully, M. Vujisic наводять дані, що дозволяють стверджувати, що поєднання або гра кольорів привертає увагу потенційних споживачів, сприяє більш точному прочитанню змістового рекламного звернення, допомагає закріпленню рекламного образу пам'яті [15].

Смислове наповнення образу реклами і роль у цьому процесі кольору, як стверджують W. Kroeber-Riel, P. Weinberg, A. Gröppel-Klein, безпосередньо визначають поведінку споживача [8]. Дослідження G. Nufer, V. Wenk у галузі маркетингу, що викликають суперечки та обговорення, показують, що ефекти впливу можуть бути досягнуті за рахунок використання окремих кольорів або колірних комбінацій, що виступають як колірні символи [11].

Хоча світ кольору практично нескінченний, у роботах P. Peter, J. Donnelly вказується, що тільки 128 кольорів відіграють ключову роль у підвищенні ефективності реклами [12]. Як вказують сучасні дослідники, наприклад J. Sutara, поки немає даних, які дозволяють розділити ступінь впливу кольору на рівні біологічного програмування [14] або на рівні соціальної комунікації.

Сучасні фахівці G. Schrattenecker, G. Schweiger, які займаються підготовкою професіоналів у галузі маркетингу та реклами вважають, що символи кольору дуже впливає на психіку людини, оскільки колір маркує емоційний стан, допомагає краще взаємодіяти в комунікативному процесі [13].

Таким чином, знання психології сприйняття, відомості про роль кольору

у спілкуванні людини створюють можливість моделювати характеристики цільової аудиторії та прогнозування типу споживчої поведінки в умовах конкретного соціального контексту, дозволяє створювати успішну маркетингову стратегію, основу позитивного розвитку та комерційний успіх.

Література

1. Овчаренко А. В. Архетипи візуального контенту соціальних медіа (на прикладі рекламних відеороликів). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 2. 2024. С. 77–82.
2. Прищенко С., Прищенко М. Семантика кольору у рекламному дизайні: культурологічні та комунікативні аспекти. *Парадигма пізнання: гуманітарні питання*. № 4 (7). 2015. С. 2–25. URL: <https://typeset.io/pdf/semantika-koloru-u-reklamnomu-dizaini-kulturologichni-ta-1p5ku2jt7o.pdf> (дата звернення 12.11.2024).
3. Психологія кольору в рекламі. URL: <https://leosvit.com/609> (дата звернення 12.11.2024).
4. Яремчук О. М., Кулик А. В. Генезис та особливості формування базових моделей ідентифікації кольору. *Art and Design* №3. 2019. Р. 113–124.
5. Elliot A. J. Expectancy, Value And more. *Motivation Science*. 2023. Vol. 9(1). Р. 15–16. URL: <https://doi.org/10.1037/mot0000281> (дата звернення: 10.11. 2024).
6. Hu K., De Rosa E., Anderson A. K. Yellow is for safety: Perceptual and affective perspectives. *Psychological Research*. 2020. Vol. 84 (7). Р. 1912–1919. URL: <https://doi.org/10.1007/s00426-019-01186-2> (дата звернення: 01.11. 2024).
7. Janich N. Unternehmenskommunikation und Werbung aus der Perspektive einer engagiert-kritischen Wissenschaft. Ein Essay zu einem spannenden Forschungspotenzial. *Werbung und PR im digitalen Zeitalter. Grenzen, Übergänge und neue Formate. Wiesbaden: Springer VS (Europäische Kulturen in der Wirtschaftskommunikation 34)*. 2023. S. 445–467.
8. Kroeber-Riel W., Weinberg P., Gröppel-Klein A. Konsumentenverhalten. München: Verlag Franz Vahlen GmbH. 2019. 812 s.
9. Kwon M., Jeon E., Han Y. The social side of color: How social exclusion influences preferences for color combination. *Psychology & Marketing*. 2024. Р. 1–19. URL: <https://doi.org/10.1002/mar.22002> (дата звернення: 01.11. 2024).
10. Marr D. Vision: A Computational Investigation into the Human Representation and Processing of Visual Information (Cambridge, MA, 2010; online edn, MIT Press Scholarship Online, 22 Aug. 2013). URL: <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262514620.001.0001/> (дата звернення: 01.11. 2024).
11. Nufer G., Wenk V. Wirkungen von Farben im Marketing. *Reutlinger Diskussionsbeiträge zu Marketing & Management*. 2017. 40 s. URL: <https://doi.org/10.15496/publikation-16115> (дата звернення: 10.05. 2024).
12. Peter P.J., Donnelly J. H. A Preface to Marketing Management. New York: McGraw Hill. 2018. 288 p.

13. Schrattecker G., Schweiger G. Werbung: Einführung in die Markt- und Markenkommunikation. München: UTB GmbH. 2021. 329 s.
14. Sutara J. Die Wirkung von Farben in Marketing und Werbung. business-wissen.de. Zugriff am 21.12.2022. URL: <https://www.business-wissen.de/artikel/die-wirkung-von-farben-in-marketing>. (дата звернення 12.11.2024).
15. Wang B., Liu S. Q., Kandampully J., Bujisic M. How color affects the effectiveness of taste- versus health-focused restaurant advertising messages. *Journal of Advertising*. 2020. Vol. 49 (5). P. 557–574. URL: <https://doi.org/10.1080/00913367.2020.1809575> (дата звернення: 01.11.2024).

Тищук А. Е., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет
Науковий керівник – Юлія Мельнікова, кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ПОДОЛАННЯ МОВНИХ БАР'ЄРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Подолання мовних бар'єрів в інклюзивному освітньому середовищі є важливим завданням, яке спрямоване на створення рівних умов для навчання учнів із різними мовними та культурними особливостями. У сучасному світі мовний бар'єр залишається однією з ключових перешкод для досягнення повноцінної інклюзії в освіті. Мовні відмінності ускладнюють спілкування, обмежують доступ до навчальних ресурсів і перешкоджають повноцінному засвоєнню знань, що безпосередньо впливає на навчальні результати учнів. Міжнародний досвід показує, що комплексний підхід до подолання мовних бар'єрів є ефективним для забезпечення доступу до якісної освіти всім учням, незалежно від їхньої мовної приналежності.

Одним із дієвих способів подолання мовних бар'єрів є впровадження інклюзивних мовних програм. Такі програми активно розвиваються в багатьох країнах світу, зокрема у Канаді та країнах Європейського Союзу. Білінгвальні методики навчання, які використовують у цих країнах, дозволяють учням засвоювати матеріал рідною мовою, поступово переходячи до вивчення другої мови. Наприклад, у Канаді, де багато етнічних груп, учні мають можливість

навчатися мовою свого народу, одночасно опановуючи англійську чи французьку мову як державні [3]. Це знижує мовний бар'єр і дозволяє учням засвоювати знання на рівних із носіями мови. Такі програми особливо актуальні для учнів, що переїжджають до іншої країни та стикаються з необхідністю адаптуватися до нових мовних умов.

Досвід використання мультимедійних ресурсів для навчання також демонструє значні успіхи в подоланні мовних бар'єрів. Завдяки візуальним і мультимедійним матеріалам учні можуть отримувати інформацію через зображення, аудіо- та відеоматеріали, що полегшує сприйняття матеріалу, навіть якщо мовний рівень недостатньо високий. Наприклад, у рамках програми ЮНЕСКО «Inclusive Education: Removing Language Barriers in Schools» активно використовуються мультимедійні технології: інтерактивні освітні платформи, мобільні додатки та цифрові підручники, для створення інклюзивного навчального середовища в Африці. У регіоні, де існує велика різноманітність мов, подолання мовних бар'єрів є складним завданням. Інтерактивні навчальні платформи надають учням доступ до освітніх матеріалів із вбудованими функціями перекладу, адаптивними текстами та аудіосупроводом, що дозволяє сприймати інформацію зручною для них мовою. Крім того, використання аудіокниг і відеоуроків з субтитрами сприяє поступовому засвоєнню нових для здобувачів освіти мов. Це забезпечує доступ до знань відповідно до рівня підготовки кожного учня, дозволяючи їм опановувати нові мовні навички у зручному темпі [3].

Педагогічні технології та допоміжні засоби також значно сприяють подоланню мовних бар'єрів. Використання екранних читачів та перекладачів жестової мови у навчальних закладах Європи та США забезпечує доступ до навчальних матеріалів для учнів із порушеннями слуху та зору. Наприклад, Національний центр для людей із вадами слуху в США активно просуває використання інструментів для перекладу жестової мови, що дозволяє учням ефективно взаємодіяти зі своїми однокласниками та вчителями навіть у

багатокультурному середовищі [4]. Це значно підвищує рівень доступності освіти для таких учнів та сприяє їхній інтеграції в навчальний процес.

Залучення фахівців із різних мовних середовищ у процес навчання є ще одним ефективним способом адаптації для подолання мовних бар'єрів. Наприклад, у Німеччині активно працюють спеціальні мовні центри, де вчителі-асистенти та мовні консультанти допомагають учням адаптуватися до навчання німецькою мовою. У цих центрах діти можуть отримати допомогу в опануванні мови та подоланні культурних бар'єрів, що значно полегшує їхнє інтегрування до загального навчального процесу [2, с. 32]. Такий підхід також використовується в школах, які обслуговують біженців або мігрантів, де учні часто стикаються з труднощами через мовні та культурні відмінності.

Отже, подолання мовних бар'єрів в інклюзивному освітньому середовищі є складним, але необхідним завданням для забезпечення справжньої інклюзії. Використання білінгвальних методик, мультимедійних ресурсів, допоміжних технологій та залучення мовних фахівців є ефективними стратегіями, сприятимуть створенню доступного освітнього середовища для всіх учнів, незалежно від їхньої мовної та культурної приналежності. Міжнародний досвід підтверджує, що такі підходи не тільки полегшують навчання для дітей із різними мовними потребами, але й створюють толерантне та відкрите освітнє середовище, де кожен учень має можливість повноцінно реалізувати свій потенціал.

Література

1. Базилевич В. Методики інклюзивного навчання. Київ : Видавництво Академія, 2020. 113 с.
2. Тарасенко П. Європейський досвід подолання мовних бар'єрів. Львів : Видавничий дім «Світ», 2021. 192 с.

3. UNESCO. *Inclusive Education: Removing Language Barriers in Schools*. Paris : UNESCO, 2019. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368478>. Дата звернення: 20.09.2024.
4. National Center on Deafness. *Communication Tools and Techniques for Inclusive Education*. Los Angeles, 2020. 480 с.
5. Global Education Monitoring Report. *Language Policies in Multicultural Classrooms*. New York : GEM, 2018. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266078>. Дата звернення: 20.09.2024.

Федорик Ю. В., кандидат історичних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЇ ТА МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВИПАДОК УКРАЇНЦІВ

Дослідження взаємовідношення релігії та мови у формуванні національної ідентичності є вкрай актуальним у сучасному світі. В умовах глобалізації та культурної інтеграції, питання збереження національної самобутності стає надзвичайно важливим. Актуальність даної теми також зростає і в контексті викликів, з якими стикається Україна через російську агресію. У зв'язку з нею розуміння взаємозв'язку між мовою, релігією та національною ідентичністю для України набуває особливого значення, що, зокрема, вплинуло на актуалізацію проблеми легального існування УПЦ (МП).

Серед основних дослідників національних рухів варто виділити як зарубіжних, так і українських науковців, зокрема Ернеста Геллнера, Бенедикта Андерсона, Ентоні Сміта, Мирослава Гроха, Томаша Кізвальтера, Івана Лисяка-Рудницького, Романа Шпорлюка та ін. [1-7]. Вони значною мірою вплинули на наше розуміння процесів національного будівництва та ролі релігії у формуванні національної ідентичності.

Релігійний чинник є важливим в розвитку національних рухів, оскільки релігія виступає носієм культурної спадщини, традицій і моральних цінностей. Мова проповідей та богослужінь відіграє вирішальну роль у зміцненні національної свідомості, оскільки вона зберігає і передає мовні та культурні особливості етнічної спільноти. Особливо важливу роль релігія відігравала для еволюції селянських націй, таких як українська, білоруська, литовська, естонська, словацька тощо. Це пов'язано з тим, що на відміну від етнічних груп, які спиралися на підтримку національної аристократії чи державного апарату, у випадку селянських етнічних спільнот релігія була основним джерелом духовної підтримки та культурної ідентифікації. Таким чином, в умовах відсутності власної державності Церква ставала осередком створення національного нарративу [3, 5].

За свідченням Бенедикта Андерсона можна констатувати, що особливо позитивну роль в розвитку національної самосвідомості етнічних спільнот відіграло сповідування протестантизму. У своїй праці «Уявлена спільнота» він підкреслював, що протестантизм найшвидше сприяв поширенню грамотності та перекладу релігійних текстів на мови пастви, що в перспективі створювало фундамент для розвитку національної ідентичності [1].

Одночасне сповідування православ'я та греко-католицизму в різних частинах України в XIX – початку XX ст. впливало на різну швидкість національних процесів у Галичині та Наддніпрянщині. У Галичині греко-католицизм сприяв розвитку національної свідомості через його більшу незалежність від влади та більшу місіонерську роботу і зв'язок з вірними, тоді як на Наддніпрянщині в той період православ'я було знаряддям русифікації. Як наслідок, в II половині XIX Греко-католицька церква перетворилася на національну українську церкву завдяки її ролі в збереженні української мови і культури та її використанні в якості мови богослужінь. Діаметрально відмінною була ситуація на підросійській Україні, де Православна церква була важливим чинником в національній політиці царату й елементом уварівської

тріади «православ'я – самодержавство – народність» [5]. Існували законодавчі норми, які вимагали використання російської мови в богослужіннях, що з плином часу сприяло русифікації українського населення.

Лише на початку ХХ ст. православ'я в Україні нарешті отримало шанс на емансипацію від РПЦ та створення незалежної автокефальної церкви [4, с. 49], але цей процес внаслідок несприятливих умов українського державотворення видався тривалим і завершився лише в кінці 2019 р. створенням ПЦУ.

Релігія має велике значення для розвитку української ідентичності і в наші дні. Вона продовжує бути джерелом духовної підтримки та культурної ідентифікації, особливо в умовах сучасних викликів пов'язаних з російською агресією.

Отже, релігійний чинник відігравав вирішальну роль у формуванні та розвитку національних рухів. Релігія, мова проповідей та богослужінь, а також історичні обставини впливали на національні процеси в Україні, зокрема на різну швидкість національних процесів у Галичині та Наддніпрянщині. Сучасна українська ідентичність також значною мірою спирається на релігійні традиції та цінності.

Література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Пер. з англ. Віктор Морозов. К. : Критика, 2001. URL: <http://litopys.org.ua/anders/and.htm> (дата звернення: 13.11.2024).
2. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Пер. з англ. К. : Таксон, 2003. 300 с.
3. Лисяк-Рудшцький І. Історичні есе. В 2 т. Том І. Пер. з англ. М. Бадік та ін. К. : Основи, 1994. 554 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_ese_Tom_1/ (дата звернення: 13.11.2024).
4. Пашенко В. О, Рибачук М. Ф. Першоієрарх нової української церкви митрополит Василь Липківський. Український історичний журнал, 1993. № 2-3. С. 48-57.

5. Сміт Е. Національна ідентичність. Пер. з англ. Петро Таращук. К. : Основи, 1994. 224 с.
6. Хомяков Д. А. Православие, самодержавие, народность. Монреаль : Изд-во Братства преп. Иова Почаевского, 1982. 280 с.
7. Шпорлюк Р. Імперія та нації (з історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі). Пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. 354 с. URL: <http://litopys.org.ua/sporl/sh.htm> (дата звернення: 13.11.2024).
8. Hroch M. Social Precondition of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations. Columbia University Press, 2000. 220 p.
9. Kizwalter. T. O nowoczesności narodu. Przypadek polski. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Semper, 1999. 332 s.

Цехмистренко В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Науковий керівник – Сопіна О. А., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики, Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ВИСОКОКОНТЕКСТУАЛЬНИХ І НИЗЬКОКОНТЕКСТУАЛЬНИХ КУЛЬТУР

Теорія висококонтекстуальних та низькоконтекстуальних культур є актуальною на сьогодні у зв'язку з глобалізацією у всіх сферах життя.

Мета дослідження: визначити різницю між висококонтекстуальними та низькоконтекстуальними культурами, розуміння якої є важливим для ефективної міжкультурної комунікації. Це знання дозволяє адаптувати стратегії спілкування, уникати непорозумінь і знаходити спільну мову з людьми з різних культурних середовищ.

Дана теорія вперше була запропонована американським антропологом Е.Т. Холлом у середині ХХ століття: «комунікація – це культура, а культура –

чує і відчуває. Усе, що людина сприймає, певним чином інтерпретується, а те, чому немає місця в людській картині світу, може бути відфільтроване і не дійти до її свідомості, тобто його буде проігноровано, знецінено або спотворено.

У висококонтекстуальних культурах велика частина інформації передається не словами, а через контекст: невербальні сигнали, інтонацію, ситуаційні нюанси, стосунки між співрозмовниками та соціальний контекст. Тут спілкування зазвичай є більш інтуїтивним і потребує від учасників здатності читати між рядками. У таких культурах дуже важливі особисті стосунки, а взаєморозуміння частково залежить від того, як добре учасники спілкування знайомі один з одним та з культурними нормами. Висококонтекстуальні культури, до яких належать східні культури, передбачають, що для покращення розуміння повідомлення носії використовують складові, які їх супроводжують. Це можуть бути довгі вітальні слова, використання висловів давніх філософів, що супроводжують повідомлення, яке автор презентує тощо. У цьому значенні суспільний статус та знання особи і суспільного оточення надають додаткову інформацію та мають бути належно оцінені отримувачем повідомлення [4; 5].

Низькоконтекстуальні культури, на відміну від висококонтекстуальних, більше покладаються на чітке і пряме вираження думок через слова. Комунікація у таких культурах зазвичай є менш залежною від контексту, тому повідомлення передаються прямо, без додаткових подразників чи натяків. У низькоконтекстуальних культурах важливі точність і чіткість, оскільки припускається, що інформація повинна бути ясною і не потребувати додаткових тлумачень. До низькоконтекстуальних культур відносять західні культури, представники якої покладаються на усну та писемну мови за її безпосередніми значеннями [4; 5]. Такі повідомлення є прямими, не містять додаткової інформації і легко розуміються співрозмовниками.

Отже, у зв'язку з глобалізацією і збільшенням міжкультурних контактів навички ефективного спілкування в умовах різних контекстів стають

важливими для побудови успішних відносин.

Література

1. Бурак О.С. Кроскультурна комунікація як наслідок глобалізаційних кроскультурних контактів. URL: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Grani/2012_5/27.pdf (дата звернення 04.09.2022)
2. Манакин В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 228 с.
3. Пекар В. Різноманітний менеджмент: Еволюція мислення, лідерства та керування. Харків: ФОЛІО, 2016. 374 с
4. Осипов П.І. Міжкультурна комунікація: проблеми і перспективи. URL: [sbirnyk_rehota.pub \(chmnu.edu.ua\)](http://sbirnyk_rehota.pub(chmnu.edu.ua)) (дата звернення: 14.11.2024).
5. Edward T.Hall. The silent language. Doubleday&company, INC, Garden City, New York, 1959. 242 s.

Шкіль А. М., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Бердянський державний педагогічний університет

Сопіна О. А., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ УКРАЇНСЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ СТАТЕЙ В. КАРПЕНКА)

У науковій розвідці проаналізовано мовностилістичні параметри публіцистики Віталія Карпенка, редактора газети «Вечірній Київ». Для реалізації цієї мети було обрано такі завдання: проаналізувати мовностилістичні засоби виразності творів В. Карпенка, визначити роль творів В. Карпенка в українській публіцистиці. Предметом дослідження є публіцистика Віталія Карпенка за 1977–2007 рр., об'єктом – мовні засоби вираження принципів і поглядів публіциста на різноманітні прояви громадського життя в Україні та поза її межами.

Особливості мовностилістичних параметрів публіцистичних текстів В. Карпенка побічно розглядалися А. Дімаровим, А. Москаленко, А. Погрібним, С. Плачиндою та ін.

Віталій Карпенко використовує професіоналізми, терміни, неологізми, розмовну та просторічну лексику як особливу групу лексики: «І ми, *вечірківці*, горді, що робимо корисну і потрібну для України справу» [11, с. 279], де «вечірківці» – слово розмовне. Або: 1. «вирішили *кандидатуватися*» [11, с. 262]; 2. «сліпо *змавтували*» [1, с. 7]; 3. «*українських підспівувачів*» [1, с. 36], 4. «*юрмиська* автомобілів» [12, с. 27]; 5. «*моретруси*», «*комп'ютер життя*» [12, с. 31]; 6. «*хитроплетивом* слів» [12, с. 34] тощо. До просторічної лексики автор вдається свідомо і підкреслює це «лапками», поясненням через синонім, а іноді вибудовує цілу мікронovelу для кращої ілюстрації ситуації.

Публіцист послуговується росіянізмами, вдається до зумисне неперекладених цитат задля дистанціювання від негативних осіб чи дій, підкреслення їх «ненормальності»: 1. «особливий *«безпредел»* (про господарську діяльність мера Києва Косаківського) [11, с. 129]; 2. «Треновані хлопчики мало не покрикували на жінок: *«Сумки на стол»* (про принизливі дії СБУ щодо гостей ювілею Солов'яненка) [11, с. 172]; 3. «*человек года*» (російськомовне шоу, яке накладається на Шевченківські дні) [1, с. 41] тощо. У такий спосіб твориться емоційно місткий «ефект відчуження» з однозначною негативною оцінкою.

Використовує В. Карпенко у своїх статтях і терміни, іншомовні слова, але одразу й пояснює їх, тим самим, не даючи читачеві втратити хід думки: 1. «*«Когай»* – так по-японському називається смог» [12, с. 27]; 2. «*токома* – по-нашому покуття» [12, с. 40]; 3. «*дзабутони* – стьобані подушечки-ватники» [12, с. 52], тощо.

Характерною ознакою творчості В. Карпенка є широке вживання метафори, метонімії, синекдохи, уособлення, гіперболи, евфемізмів, перифраз,

як індивідуально-авторських, так і традиційних, що надає змістові особливої виразності.

До прикладу, перифраз (грец. *euphemistos*): 1. «...найстрашніша хвороба з найкоротшою назвою» [4, с. 279] – так автор говорить про рак, і це приклад евфемізму, який вживається тоді, коли потрібно пом'якшити форму вираження висловлюваної думки; 2. «місто жовтої акації» [10, с. 49] – так В. Карпенко охарактеризував Караганду, цей перифраз одразу представляє читачеві красу казахстанського міста; 3. «густий трав'яний килим», «суцільний зелений дах» [3, с. 14–20] – тут Віталій Карпенко вдало використовує троп при змалюванні пейзажів причорноморських степів; 4. «український П'ємонт» [1, с. 30] – так яскраво автор висловився про місто Львів і под. Утім, перифраз у творах Віталія Опанасовича трапляється частіше в інших емоційних тональностях: 1. «атомний монстр» [11, с. 112] (Чорнобиль), 2. «п'ята влада» [11, с. 157] (мафія), 3. «червоний слід в історії» [11, с. 36] (комунізм), 4. «фінансові монстри» [1, с. 6] (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк тощо), 5. «північна сусідка» [1, с. 12] (Росія) тощо, де автор замінює пряме найменування предмета непрямим його означенням, що допомагає влучніше передати думку.

Іронія представлена грою слів, дотепними висловами, які допомагають читачеві зрозуміти суть викладу і позицію автора: 1. «Для цього треба мати самоповагу в душі і смалець – у голові» [11, с. 174], 2. «У владних коридорах триває реорганізаційний свербіж» [11, с. 165], 3. «Юфа сміється там, а наші грошики плакали тут» [6, с. 140] і под.

По-новому у Віталія Карпенка звучать відомі, загальноживані порівняння та метафори (грец. *metaphora*): 1. «Снікер, мов дружина Цезаря, поза підозрою, – намагається всупереч здоровому глуздові довести вірнопіддані від преси» [6, с. 80], 2. «...оббирає, як білку, і важко пораненого залишає у ярузі «біля великої Херсонської дороги» [8, с. 11], 3. «...почали густо з'являтися, ніби гриби після дощу, депутатські групи» [5, с. 14] і т.д.

Знаходимо у публіцистиці Віталія Опанасовича й асоціанізм. Наприклад, Олеся Гончара автор називає «видатним художником, великим Громадянином, Виразником совісті і величі української нації» [6, с. 167] та ін.

Наведемо приклади використання метонімії (грец. *metonymia*), без якої неможливо яскраво виразити думку: 1. «Київ, який вирував у часи перебудови і в перші роки незалежності, раптом проявив вражаючу пасивність» [11, с. 249], 2. «Наближаються довибори депутатів» [11, с. 252], 3. «Хмарочоси центру тонули в густому серпанку» [12, с. 32] тощо.

Однією з характерних ознак ідіостилю Віталія Опанасовича є те, що він часто називає негативні явища за прізвищами призвідців, найчастіше – відомих посадовців. Згадаймо, як названо події одним словом: 1. «юфовщина» (обдирання зuboжілого народу через сумнозвісні трасти, товариства, об'єднання на кшталт трастового товариства «Меркурій» Семена Юфи), 2. «шмаровщина» (шкідливі для України реформи, у цьому випадку – військові, коли міністр Шмаров планував ліквідувати окружний рівень командування Збройними силами, централізоване командування і полки, і «тільки завдяки голосові громадськості вдалося зірвати цей задум» [7, с. 279]). Кожний, хто стежить за перебігом суспільних процесів, натрапляючи на таку метонімію, відразу розуміє, про що йдеться і в якому емоційному смислі трактується.

Синекдоха (грец. *synekdoche*) – різновид метонімії також представлена у творах В. Карпенка, який дозволяє автору узагальнювати думку, глобалізувати реалії життя: 1. «Загалом доля української жінки впродовж історії скоріше трагічна, ніж щаслива» [4, с. 297]; 2. «Москва має (і вміло використовує) досвід компартійної пропаганди» [1, с. 64].

Як бачимо, мовностилістичними параметрами публіцистики Віталія Карпенка є досить розгалужена система тропів, вживання яких сприяє повнішому розкриттю образів його творів, зображенню подій, дають можливість яскраво, часом і дотепно, з художньою переконливістю донести до

читача інтенцію дискурсу; в публіцистичних тестах вони становлять (разом з фігурами мови) «основу стилістично-виражальних засобів мови» [13, с. 639].

Література

1. Карпенко В. О. Антиукраїнські тенденції в Українській державі. Київ, 2001. 112 с.
2. Карпенко В. О. Виклики XXI віку. Політичні хроніки пером публіциста. Київ: Просвіта, 2006. 721 с.
3. Карпенко В. О. Кінбурнська коса: нарис. Одеса., 1977. 48 с.
4. Карпенко В. О. На нашій, не своїй землі... Київ, 1998. 512 с.
5. Карпенко В. О. Парламент ізсереди. Нотатки депутата. Київ: Рад. письменник, 1991. 151 с.
6. Карпенко В. О. Поодинці – вмирають, виживають – гуртом. Київ, 1995. 208 с.
7. Карпенко В. О. Преса і незалежність України: навч. посіб. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка; Нора-Друк, 2003. 348 с.
8. Карпенко В. О. Тут, біля самого моря: Нариси, есе. Київ: Радянський письменник, 1989. 277 с.
9. Карпенко В. О. Українські студії під небом Баварії. Київ, 1998. 140 с.
10. Карпенко В. О. Українці в Казахстані. Київ, 2000. 128 с.
11. Карпенко В. О. Як повернути манкурту пам'ять? Київ, 1997. 429 с.
12. Карпенко В. О. Японія в глянці і без нього. Київ: Молодь, 1989. 119 с.
13. Українська мова: енциклопедія. Вид. 2-е. випр., доп. / ред. кол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк (заст. голови), Є. А. Карпіловська (відп. секретар), І. Р. Вихованець, П. Ю. Гриценко, С. Я. Єрмоленко, Л. М. Задунайська, Н. Ф. Клименко, О. С. Мельничук, В. В. Німчук, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Шульженко А. С., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

ПОДКАСТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ

На сьогодні подкасти є одним з популярних жанрів нових медіа, особливо серед молоді, яка прагне отримувати інформацію в зручному та доступному

форматах. Їх легко слухати будь-де: під час подорожі, занять спортом або навіть на роботі. Це дозволяє аудиторії отримати корисну інформацію без прив'язки до місця. Багато слухачів цінують подкасти за об'єктивність, оскільки їхні автори традиційно незалежні від великих медіакомпаній і можуть висвітлювати теми, які існують у традиційних медіа. Українські подкасти охоплюють широкий спектр тем – від політики та економіки до культури, історії, психології, особистісного розвитку, бізнесу і навіть гумору. Це дозволяє слухачам розміщувати контент, який відповідає їхнім інтересам.

Мета дослідження – проаналізувати, як подкасти впливають на розвиток української мови та культури, описати найпопулярніші з них.

Подкасти стали потужним інструментом для розвитку української мови та культури, і це застосовується як в освітніх, так і культурних аспектах. На сьогодні популярність українськомовних подкастів значно зросла, і це не дивно, оскільки вони дають людям можливість вільно створювати контент для прослуховування, який відповідає їхнім інтересам, збагачуючи словниковий запас, мовну грамотність і культурне усвідомлення.

Подкасти про українську мову пропонують широкий спектр тем: від історії та літератури до науково-популярних тем і сучасних проблем. Слухаючи подкасти, українці не лише підтримують власну мовну культуру, але й знаходять натхнення для використання української мови в повсякденному житті. Наприклад, подкасти на тему щоденної розмовної мови, як-от «Слово дня» [3], дають поради щодо правильної української мови та наголошують на культурних особливостях мови, що робить її більш сучасною та доступною для всіх поколінь.

Подкасти українською мовою сприяють об'єднанню українців, як в Україні, так і за її межами. Це особливо важливо для діаспори, особливо зараз, коли українські біженці розкидані по світу. Саме через таку платформу вони можуть підтримувати зв'язок з рідною мовою та культурою, а також сприяти їхньому розвитку в інших країнах.

Розглянемо детальніше україномовні подкасти, присвячені розвитку мови, культури, історії та мистецтва. Вони допомагають зберегти та популяризувати українську культуру як в Україні, так і за її межами.

Так, подкаст «Історія без міфів» присвячений історії України, подає події без перебільшення і міфів, розвінчує стереотипи та неправдиві явлення про українське минуле [1].

«Радіо Поділ» – це платформа для розмов про культуру, мистецтво, музику, кіно, а також мовне середовище. Темі охоплюють як сучасні культурні тенденції, так і традиції, що важливі для українського контексту [2].

Подкаст «Українське радіо» (серії про культуру та мову) [5] – це проєкт «Українського радіо», де доступні програми про мовну культуру, історичні факти, сучасні тенденції розвитку мови та культури.

«Український інтерес» [4] – подкаст, який охоплює багато сфер: історію, культуру, мистецтво та суспільство. Завдяки йому слухачі можуть ознайомитись із різноманітними культурними аспектами, які відкривають українську ідентичність.

Українськомовні подкасти є унікальним джерелом для всіх, хто хоче поглибити свої знання, розвинути мовні навички та залишитися в курсі сучасних культурних тенденцій.

Подкасти стали першим засобом для збереження і просування української мови та культури. Вони не тільки навчають і розважають, але й сприяють національній ідентичності та формуванню культурного надбання майбутніх поколінь українців. Це важливий внесок у процес відновлення української культури після років русифікації та забуття.

Література

1. Подкаст «Історія без міфів». URL : <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv> (дата звернення 12.11.2024).
2. Подкаст «Радіо Поділ». URL : <https://radiopodil.org/> (дата звернення 12.11.2024).

3. Подкаст «Слово дня». URL :
https://open.spotify.com/episode/4CqKXIwjoIUGKewTQCUacO_ (дата звернення 11.11.2024).
4. Подкаст «Український інтерес». URL :
<https://soundcloud.com/radionakupilo/vibori-v-polshch-ukranskiy-nteres> (дата звернення 10.11.2024).
5. Подкаст «Українське радіо». URL :
<https://www.youtube.com/channel/UCMEMEhlnxpkTphipw-EpFMA> (дата звернення 14.11.2024).

Юносова В. О., кандидат філологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет

СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНІ ДІЄСЛОВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У складі сучасної української мови поряд із загальноновживаними словами наявні лексеми, використання яких обмежене й спеціалізоване. Їх називають маркованими лексичними одиницями. Проблемаам функціонування різних груп лексики присвячено чимало праць в українському мовознавстві. Питання лексичної семантики в різний час розглядали такі лінгвісти, як О. Потебня, В. Виноградов, О. Смирницький, Л. Лисиченко, О. Тараненко, Л. Мацько, М. Кочерган, О. Стишов, Л. Струганець, О. Кабиш та ін. Попри значну кількість праць, у науковій літературі досі не розв'язаним залишається питання стилістичної диференціації лексики. На думку О. Кабиш, поняття «маркована лексика» набагато ширше, ніж «стилістично маркована лексика»: марковані лексеми несуть будь-яку супровідну, додаткову інформацію (до лексичного й граматичного значення) про сфери вживання, часову віднесеність, емоційно-експресивне забарвлення або функціонально-стильове використання лексичних одиниць [1, с. 8].

Мета нашої роботи – схарактеризувати стилістично марковані дієслова в романі Люко Дашвар «#Гальябезголови».

Зібраний фактичний матеріал засвідчує, що найбільшу групу маркованої лексики в романі складають розмовні дієслова. А. Коваль вважає, що за своїми стилістично-смісловими якостями розмовна лексика не виходить за межі літературної мови, вживається в писемній і усній формах її (насамперед у художньому і, частково, у публіцистичному стилях), де створює колорит невимушеності, простоти і деякої експресивності [2, с. 105]. Це виразно ілюструють приклади її використання у творчості Люко Дашвар. У романі представлені синонімічні дієслівні ряди розмовної лексики, зокрема дієслова на позначення:

- процесу мовлення: **белькотіти, бовкати, бурчати, відрубати, гаркнути**: «Женя так зраділа, що не втрималася, **бовкнула** зайве. — А Галя і справді не хвора!», де **бовкати** – «розм., перен. Говорити, не подумавши, навмання; говорити те, чого не слід» [3, с. 185]; «...Оля Корнійчук поряд із нею стала. Та як **гаркне** на адміністраторку: — Уляно! Рота закрой, а то як вмажу зараз, коза ти невдячна!», де **гаркнути** – «розм. Однокр. до **гаркати** - кричати різко і уривчасто // на кого. Погрожувати окриком» [3, с. 597]; «— Галинко, мені так шкода! Так шкода, що ти через все це пройшла! Бідна ти моя подружко! — **забелькотіла** Оля Корнійчук», де **белькотіти** – «розм. Нерозбірливо, без ладу щось говорити» [3, с. 149];
- руху: **брьохати, вештатися, гасати, дременутися, дуги, зриватися, плентатися, пхатися, теліпатися, товктися, чвалати, чесати, чимчикувати**: «Ніби не Галя мостом додому **брьохає** — Тьома», де **брьохати** – «розм. Поволі рухатися в чому-небудь рідкому, грузькому (воді, болоті, снігу і т. ін.)» [3, с. 213]; «— Де ти **вештаєшся**?! Шеф уже тричі про тебе запитував! — сказав помічникові бодігард іще на парковці», де **вештатися** – «розм. Ходити сюди-туди, в різних напрямках, блукати, бродити де-небудь» [3, с. 285]; «**Гукав** ще від входних дверей, наче невістка **гасала** цілісінькими днями невідомо де», де **гасати** – «розм. Жваво бігати в різних напрямках // перен. Не затримуватися на одному місці, бувати в різних

- місцях» [3, с. 600]; «... **дрименути** з рідного Хмельницького», де **дрименути** – «розм. Дуже швидко, рвучко побігти, помчати» [3, с. 831]; «Скільки маршрутка **пленталася** до Києва, стільки Галю не покидало незрозуміле відчуття тривоги», де **плентатися** – «розм. Іти, їхати, пересуватися повільно, через силу» [3, с. 2447]; «Подумала: та пусте! Хіба мало у людей **дивацтв**?! **Потовчеться** собі чоловік і піде», де **товктися** – «розм. Перебуваючи де-небудь, топтатися на місці або ходити в різних напрямках на невеликому просторі» [4, Т.10, с.164]; «Не пішки ж вона всю ніч **теліпалася** зі здоровенною валізою і кейсом, куди, певно, мільйон грошей влізе?!», де **теліпатися** – «розм. Іти кудись повільно або довго, з труднощами» [4, Т.10, с. 64]; «Майбутній психолог Артем Чорнобай, який уже сьомий рік поспіль, якщо враховувати три академічні відпустки, все **чвалав** і чвалав собі без поспіху до диплома, ледь не луснув од прикрощів, коли побачив у передпокої приголомшену замурзану босу дружину», де **чвалати** – «розм. Іти повільно, важко ступати, утворюючи шум, шарудіння; брести» [4, Т.11, с. 286]; «— Льоню, візьми пару охоронців і **чеси** до копів!», де **чесати** – «розм. Швидко рухатися, бігти щосили» [4, Т.11, с. 314]; «Завмерла, дивилася на красунчика: спокійно **чимчикував** собі до автівки», де **чимчикувати** – «розм. Іти (перев. повільно); плестися» [4, Т.11, с.324];
- процесів розумової діяльності: **второпати, докумекати, допетрати, метикувати**: «Женя замовкла, бо тільки тепер **второпала**: надто вже багато розповіла жаданому чоловікові!», де **второпати** – «розм. Сприйняти розумом, зрозуміти / Сприйняти зміст чого-небудь сказаного, написаного і т. ін.» [4, Т.10, с.518]; «За мить **докумекала**, що робити», де **докумекати** – «розм. Зрозуміти, зміркувати що-небудь» [3, с.797]; «Та що відбувається?! – ніяк не міг **допетрати**, як від старої відкараскатися, щоби не викликати у неї підозри», де **допетрати** – «розм. Зрозуміти, здогадатися, розібратися» [3, с. 809]; «Три тисячі можу дати! — простягала жінці гроші, подумки

метикувала: чотириста гривень має залишити на таксі, якщо усвідомить, що запізнюється на роботу», де метикувати – «розм. Прикидати в голові; обмірковувати, обдумувати» [3, с. 1613];

- агресивного психічного стану людини: **визвіритися, вишкіряться, завестися:** «— Що ти тут мені істерики влаштовуєш?! — **визвірився** поліцейський полковник», де **визвіритися** – «розм. Звертатися до кого-небудь або відповідати комусь із нестриманим роздратуванням, злістю» [3, с. 316]; «— А ти і не розумієш? — **вишкірилася** Женя.- Не треба сунути свого носа у чужі справи, бо дограєшся!», де **вишкіряться** – «розм. / до кого, на кого і без додатка, перен. Говорити, відповідати кому-небудь дуже гостро, проявляючи роздратування, злість» [3, с. 391]; «**Завівся:** треба довести Галі, що вона помиляється! Тьома у змозі контролювати себе! От він сьогодні ж зіграє! Заради Галі!», де **завестися** – «розм. Починати, затівати з ким-небудь бійку, сварку і т. ін.» [3, с. 934]. Такий широкий набір лексем допомагає авторці передати якнайтонші семантичні нюанси, дуже точно змалювати стан персонажів.

У складі стилістично маркованих дієслів роману Люко Дашвар «#Галябезголови», крім розмовних, засвідчено слова з іншим маркуванням, а саме:

- фамільярні: «**Верзла** щось типу: допоможеш сумку **доперти?**»; «Казидорівна роздратувалася, бо Галя їй так і не відповіла, пішла до дверей, жестом вказала і Сашкові на двері: мовляв, **вимітайся, хлопче!**»; «Ото хай завтра зранку Казидорівна **відтарабанить** нашу турботливу Галю до Києва, а ми перехрестимося і попросимо Бога, аби вона до Затятового дорогу забула!»; «**Задкувала** до спальні, кидала на Тьому благальні погляди»; «Не стану розкривати тобі усіх подробиць свого плану, але гарантую: ми запам'ятаємо цей день на все життя, — **молола**, поняття не мала, що тепер робити з маячнею, яка полізла з язика»; «І скоро той красунчик з кейсом **припхається**»;

- зневажливі: «— Синку, може, я зараз щось дурне запитаю, та я однаково запитаю, — **проварнякала**, бо дешевий віскі у мізки не вдарив — ясні, а язик заплів, мов у косу»;

- вульгарні: «— Ти... віскі **дудлиш?!** — вигукнула так дзвінко, що аж охоронці біля дверей зацікавилися, озирнулися»; «— Вам на мене — **начхати**, — мовила холодно»; «Галі більше немає у моєму житті! Хай хоч **подохне!**»; «За безсонну ніч багато цікавого дізналася, та головна новина оглушила за два місяці, коли усвідомила: три тижні поспіль можна **ригати** не тільки від проблем ШКТ!»;

За допомогою маркованих дієслів персонажі роману висловлюють свої почуття, емоції, впливають на інших персонажів силою своїх почуттів — шокують, дивують, провокують, інтригують тощо. Максимально точно відтворюючи всі нюанси сучасної суспільної мовленнєвої комунікації, Люко Дашвар майстерно вводить марковані дієслова в тканину художнього твору, здійснюючи вплив на емоційну сферу читача.

Література

1. Кабиш О. О. Зміни в семантичній структурі та функціонуванні маркованої лексики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 21 с.
2. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1978. 398 с.
3. Словник української мови: в 20 томах. Електронний ресурс: <https://sum20ua.com/>
4. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда / Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

Наукове електронне видання

Мова і соціум: етнокультурний аспект

**збірник тез X Міжнародної наукової інтернет-конференції
(15 листопада 2024 р.)**

Редактори:

Юлія Мельнікова, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та журналістики Бердянського державного педагогічного університету

Наталія Рула, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики Бердянського державного педагогічного університету

Валентина Юносова, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики Бердянського державного педагогічного університету

Рецензенти:

Ольга Харлан, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет

Ірина Школа, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов і методики викладання, Бердянський державний педагогічний університет

Дизайн обкладинки:

Владислав Кушнеренко, провідний фахівець із зв'язків з громадськістю та пресою, Бердянський державний педагогічний університет

Рекомендовано до оприлюднення: 25 листопада 2024 р.

